

KAKSINTAISTELU

Kirj.

Anton Tshehov

Venäjänkielestä [“Duelj”] suomentanut Emil Mannstén

Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna, 1921.

I.

Oli kello kahdeksan aamulla — se aika, jolloin upseerit, virkamiehet ja matkustavaiset tavallisesti kuuman, tukahduttavan yön jälkeen uivat meressä ja sitten tulivat paviljonkiin juomaan kahvia tai teetä. Ivan Andreitsh Lajevski, laihahko, vaaleaverinen, kahdeksankolmatta ikäinen nuorimies, rahaministeriön virkamieslakini päässä ja tohvelit jalassa, tapasi uimaan mennessä rannalla kosolta tuttavvia ja niiden joukossa ystävänsä, sotilaslääkäri Samoilenkon.

Samoilenkolla oli iso pää, tukka hyvin lyhyeksi leikattu, kaulaa tuskin ollenkaan, punakat kasvot, tuuheat mustat kulmakarvat ja harmaa poskiparta; kun tähän vielä yhtyi turpea vartalo ja käheä soturin basso, niin eipä ihmettä, että hän vieraaseen, joka ensi kerran saapui paikkakunnalle, teki vastenmielisen vaikutuksen. Mutta kun ehti kulua pari kolme päivää ensimmäisestä tutustumisesta, niin alkoivat hänen kasvonsa näyttää erittäin herttaisilta, lempeiltä, jopa kauniiltakin. Kankeista liikkeistään ja karkeahkosta äänestään huolimatta hän oli ihmisenä sävyisä, tavattoman helläluontoinen, jalomielinen ja kohtelias. Kaikkia kaupunkilaisia hän sinutteli, kaikille hän antoi rahoja lainaksi, oli heidän lääkäriinsä, toimitteli heitä naimisiin, sovitteli heidän pikku riitojaan, pani toimeen ulkoilmakekkereitä, joissa paistoi hiilillä lampaanlihamöykkyjä ja keitti piikkieväkalosta mainiota kalalientä; aina hän puuhasi ja pyysi jonkun puolesta, ja aina hänellä oli jotakin iloitsemisen syytä. Yleisen mielipiteen mukaan hän oli moitteeton mies, jolla tiedettiin olevan vain kaksi heikkoutta: ensiksikin hän häpesi omaa hyväsydämisyyttään ja koetti peittää sitä tuimalla katsannolla ja tahallisella työkeydellä, ja toiseksi hän tahtoi, että välskärien ja sotamiesten tuli puhutella häntä ”ylhäisyydeksi”, vaikka hänellä oli ainoastaan valtioneuvoksen arvo.

— Vastaa minulle, Aleksander Daviditsh, yhteen kysymykseen, — virkkoi Lajevski, sittenkun he molemmat, hän ja Samoilenko, olivat astuneet olkapäitään myöten veteen. — Otaksutaan, että olet rakastunut naiseen ja asettunut hänen kanssaan elämään yhdessä; parin vuoden kuluttua sitten, kuten voi sattua, et enää häntä rakasta, vaan alat tuntea, että hän on sinulle vieras. Miten sinä sellaisessa tapauksessa menettelisit?

— Perin yksinkertaisesti. Sanoisin: lähde, muoriseni, mille ilmansuunnalle halajat — ilman pitempiä puheita.

— Helposti sanottu! Mutta jollei hänellä ole mihin mennä? Jos hän on yksinkertainen nainen, vailla sukulaisia, vailla rahaa, jos ei osaa tehdä työtä...

— Siinä tapauksessa ... anna hänelle viisisataa ruplaa käteen tahi maksa viisikolmatta ruplaa kuukaudessa — ja tyytyköön siihen. Onhan se selvää!

— Otaksutaan, että sinulla on nuo viisisataa tahi kuukausittain viisikolmatta, mutta nainen, josta puhun, on älykäs, hieno, ylpeä luonnostaan. Tokko ottaisit tarjotaksesi hänelle rahoja? Ja missä muodossa?

Samoilenko aikoi jotakin vastata, mutta samassa suuri aalto hulvahti heidän molempien ylitse, loiskahti rantaan ja vyöryi pauhaten takaisin pienten kivien yli. Ystävykset nousivat rannalle ja alkoivat pukeutua.

— Tietysti, onhan hankalaa elää naisen kanssa, jota ei rakasta, — lausui Samoilenko, karistaen hiekkaa saappaastaan. — Mutta pohtikaamme asiaa ihmisyyden kannalta, Vanja. Jos asia koskisi minua, niin en ollenkaan näyttäisi, että olen lakannut rakastamasta, vaan eläisin hänen kanssaan hamaan kuolemaan asti.

Hänen tuli äkkiä häpeä omia sanojaan; niiden vaikutusta lieventääkseen hän sitten virkkoi:

— Minusta on sama, vaikka ei akkaväkeä olisi olemassakaan. Lempo heidät periköön!

Ystävykset pukeutuivat ja menivät paviljonkiin. Täällä Samoilenko oli kuin kotonaan, ja hänellä oli siellä omat erikoiset astiansakin. Joka aamu hänelle tuotiin tarjottimella kuppi kahvia, korkeassa särmäisessä juomalasissa jäänsekaista vettä ja ryyppy konjakkia; hän joi ensin konjakin, sitten kuuman kahvin, sitten jäänsekaisen veden, ja se lienee maistunut aika hyvältä, sillä nämä juotuaan hän sai silmiinsä erikoisen kiillon, silitteli molemmin käsin poskipartaansa ja virkkoi merta pälyillen:

— Suurenmoinen näky kerrassaan!

Pitkän, hyödyttömissä ja ikävissä ajatuksissa vietetyn yön jälkeen, jotka eivät sallineet hänen nukkua, vaan ihan kuin lisäsivät yön kuumuutta ja pimeyttä, Lajevski tunsu itsensä masentuneeksi ja veltoksi. Kylpy ja kahvi eivät tehneet hänen oloaan paremmaksi.

— Jatketaanpa, Aleksander Daviditsh, taannoista keskusteluamme, — sanoi hän. — Minä en tahdo peitellä, vaan puhun sinulle suoraan, kuten ystävälle: välini Nadeshda Feodorovnan kanssa ovat huonot ... tykkänään huonot! Suo anteeksi, että ilmaisen sinulle salaisuuteni, mutta minun täytyy saada keventää sydäntäni.

Samoilenko, aavistaen mistä tulisi olemaan puhe, loi katseensa maahan ja alkoi sormillaan naputtaa pöytään.

— Olen elänyt hänen kanssaan kaksi vuotta, ja nyt on rakkauteni häneen lopussa, — jatkoi Lajevski, — tai oikeammin, olen tullut käsittämään, etten koskaan ole rakastanutkaan... Nämä kaksi vuotta ovat olleet petosta.

Lajevskilla oli tapana keskustellessaan tarkkaavasti katsella heleänpunaisia kämmeniään, pureskella kynsiään tahi likistää sormilla kalvosimiaan. Ja nytkin hän teki samoin.

— Minä tiedän varsin hyvin, ettet sinä voi minua auttaa, mutta puhun sinulle sentähden, että meikäläisen kovaosaisen ja liikanaisen ihmisen ainoa pelastus on puhumisessa. Minun täytyy tehdä tiettäväksi jokainen tekoni, minun on löydettävä selitys ja puolustus järjettömälle elämälleni kenenkä hyvänsä teorioista, kirjallisista tyypeistä, siitä esimerkiksi, että me, aateliset, huononemme suvustamme, ja niin edelleen... Viime yönä esimerkiksi minä lohdutin itseäni koko ajan ajattelemalla: ah, kuinka oikeassa on Tolstoi, kuinka säälimättömän oikeassa! Ja minulle tuli siitä helpotusta. Todellakin suuri kirjailija! Sanottakoon mitä hyvänsä.

Samoilenko, joka ei koskaan ollut lukenut Tolstoita, vaikka yhtämittaa oli ollut aikeissa lukea hänen teoksiaan, joutui hämille ja vastasi:

— Niin, kaikki kirjailijat kirjoittavat mielikuvituksesta, mutta hän ottaa kuvattavansa suoraan luonnosta...

— Voi sentään, — huokasi Lajevski, — missä määrin sivistys onkaan meidät turmellut!

Minä rakastuin naituun naiseen; hän samaten minuun... Alussa meillä oli suuteloita, hiljaisia iltoja, lupauksia, Spencer ja ihanteita ja yhteisiä harrastuksia... Mokoma vale! Todellisuudessa pakenimme hänen miestään, mutta valehtelimme itsellemme, että pakenimme sivistyneen elämämme tyhjyyttä. Tulevaisuus kangasti meille seuraavanlaatuisena: aluksi Kaukaasiassa, kunnes perehdymme maahan ja ihmisiin, minä otan virastotakin ylleni ja alan hoitaa virkaa, sitten otamme kappaleen perkaamatonta maata, rupeamme tekemään työtä otsamme hiessä, istutamme viinitarhan, muokkaamme pellon, ynnä muuta. Jos minun sijassani olisit ollut sinä tai tuo eläintieteilijä von Coren, olisitte Nadeshda Feodorovnan kanssa kukaties eläneet kolmekymmentä vuotta ja jättäneet jälkeläisillenne rikkaan viinitarhan ja tuhannen desjatiinaa maissipeltoa, jota vastoin minä tunsin itseni hävinneeksi mieheksi jo ensi päivästä lähtien. Kaupungissa on sietämätön helle, ikävää ja ihmistyhjää; jos taas lähtee kaupungin ulkopuolelle, on siellä joka pensaan ja kiven juurella uhkaamassa skorpionit ja käärmeet, ja taas edempänä ovat vuoret ja erämaa. Outoja ovat ihmiset, outoa on luonto, viljelys kurjaa — kaikki se on jotakin toista kuin turkki päällä kävellä Nevskillä käsi kädessä Nadeshda Feodorovnan kanssa ja haaveksia lämpimistä maista. Se kysyy taistelua elämästä ja kuolemasta, mutta mikä taistelija minä olen? Kurja, heikkohermoinen ja työhön tottumaton... Ensi päivästä asti oivalsin, että raatajan elämää ja viinitarhaa koskevat ajatukseni olivat pötyä. Mitä taas tulee rakkauteen, täytyy minun sanoa, että elämä naisen kanssa, joka on lukenut Spenceriä ja sinun tähtesi matkannut maailman ääriin, on yhtä vähän mielenkiintoista kuin elämä minkä Anisan tai Akulinan kanssa hyvänsä. Sama silitysraudan, ihojauheen ja lääkkeiden haju, samat paperikähertimet joka ikinen aamu ja sama itsepetos...

— Silitysraudatta ei taloudessa tulla toimeen, — huomautti Samoilenko, punastuen siitä, että Lajevski niin avomielisesti puheli hänelle tutusta naisesta. — Sinä, Vanja, olet tänään pahalla tuulella, huomaan... Nadeshda Feodorovna on erinomainen, sivistynyt nainen, sinä mainion järkevä mies. Tosin ette ole vihityt, — sanoi Samoilenko, katsahtaen hämillään pöydälle päin, — mutta sehän ei ole teidän vikanne, ja sitäpaitsi ... pitää osata vapautua ennakkoluuloista ja asettua nykyajan kannalle... Minä itse puolustan siviiliavioliittoa, ja ... mutta olen sitä mieltä, että jos kerran olette yhteen käyneet, on teidän yhdessä elettävä kuolemaanne asti.

— Ilman rakkauttako?

— Selitän sinulle heti, — sanoi Samoilenko. — Noin kahdeksan vuotta takaperin meillä oli täällä asioitsijana vanha ukko, ylen viisas mies. Hänellä oli tapana sanoa: perhe-elämässä on tärkeintä kärsivällisyys. Kuuletko, Vanja? Ei rakkaus, vaan kärsivällisyys... Elettyäsi parisen vuotta rakkaudessa on perhe-elämäsi silminnähtävästi joutunut sellaiseen vaiheeseen, jolloin sinun, voidaksesi ylläpitää tasapainoa, on pantava liikkeelle kaikki kärsivällisyytesi...

— Sinä uskot asioitsijasi, tuon rahjuksen lausuntoon. Minusta hänen neuvonsa sensijaan on mielettömyyttä. Sinun äijäsi saattoi teeskennellä, saattoi harjoitella kärsivällisyyttä, jolloin se henkilö, johon hän ei tuntenut rakkautta, esiintyi hänelle kärsivällisyyden harjoituksissa välttämättömänä esineenä, mutta minä en ole vielä niin syvälle vajonnut; jos minua miellyttää kärsivällisyyttä harjoitella, ostan itselleni voimistelupainot tai vikurin hevosen, mutta ihmisen jätän rauhaan.

Samoilenko tilasi valkoista jäänsekaista viiniä. Kun oli juotu lasi mieheen, kysäisi

Lajevski äkkiä:

— Sanoppas, ole niin hyvä, mitä merkitsee aivojen pehmeneminen?

— Se on, kuinka sinulle selittäisin ... taudillinen tila, jossa aivoaine pehmenee ... aivan kuin vetelöityy.

— Voiko sitä parantaa?

— Voi kyllä, ellei tauti ole saanut kehittyä varsin pitkälle... Kylmiä suihkukylpyjä, espanjankärpäslaastaria... Jotakin sisällisesti nautittavaksi.

— Vai niin... Näetkös siis, mimmoinen on tilani. Hänen kanssaan en voi elää: se käy yli voimieni. Niin kauan kuin olen sinun seurassasi, minä vielä sekä filosofoin että naureskelen, mutta kotona mieleni kokonaan lamaantuu. On niin äärettömän tukala ollakseni, että jos minulle sanottaisiin esimerkiksi, että minun on vielä elettävä hänen kanssaan yksi kuukausi, niin on luultavaa, että laskisin luodin otsaani. Siitä huolimatta minun on mahdoton hänestä erota... Hän on yksinäinen, ei osaa tehdä työtä, rahoja ei ole minulla eikä hänellä... Minne hän joutuu? Kenenkä luo menisi? En voi keksiä mitään ... Sano nyt: mitä minun on tekeminen?

— Tjaa ... murahti Samoilenko, tietämättä mitä vastata. — Rakastaako hän sinua?

— Rakastaa, sen verran kuin mies hänen ikäiselleen ja luonteiselleen naiselle on tarpeellinen. Minusta hänen olisi yhtä vaikea erota kuin ihojauheestaan ja paperikähertimistään. Minä olen hänen naiskammionsa välttämätön, olennainen osa.

Samoilenko joutui hämille.

— Sinä olet, Vanja, tänään pahalla päällä, — sanoi hän. — Et tainnut nukkua.

— Sepä se, nukuin huonosti... Tunnen yleensä voivani pahoin. Päässä tyhjiys, sydäntä ahdistaa, jokin yleinen heikkous... Ihan täytyy lähteä karkuun!

— Minne?

— Sinne, pohjolaan. Mäntyjen, sienien, ihmisten, aatteiden pariin... Antaisin puolet elämästäni, jos tällä hetkellä saisin jossakin Moskovan tai Tulan kuvernementissa uida joessa, palella, ymmärrähän, kuljeskella sitten kolmisen tuntia vaikka kaikkein mitättömimmän ylioppilaan kanssa ja lörpötellä, lörpötellä... Entä heinä, — kuinka se tuoksuu! Muistatko? Iltaisin kun käyskentelee puistossa, sisältä kuuluu pianonsoittoa, kuulee junan tulevan... Mielihyvä saattoi Lajevskin naurahtamaan, hänen silmistään herahtivat kyynelet, ja salatakseen ne hän paikaltaan nousematta kurottautui ottamaan tulitikkuja viereiseltä pöydältä.

— Minäpä en ole kahdeksaantoista vuoteen käynyt Venäjällä, — sanoi Samoilenko. — Olen unohtanut, millaista siellä onkaan. Mielestäni ei ole ihanampaa maata kuin Kaukaasia.

— On eräs Vereshtshagin taulu: mahdottoman syvän kaivon pohjalla nääntyvät muutamat hengiltä tuomitut vaivoihinsa. Juuri semmoiselta syvältä kaivolta minusta näyttää ihana Kaukaasiasi. Jos minun olisi valittava kahdesta: olla nokikolarina Pietarissa tahi tšekäläisenä ruhtinaana, niin valitsisin edellisen toimen.

Lajevski vaipui mietteisiin. Silmäillessään hänen kumaraista vartaloaan, yhteen kohti

tähystäviä silmiään, kalpeita, hikisiä kasvojaan ja kuopalle painuneita ohimottaan, pureskeltuja kynsiä ja tohvelia, joka riippuen kantapäätä lonkollaan jätti huonosti parsitun sukan näkyviin, Samoilenkon tuli häntä sääli, ja kaiketikin sentähden, että Lajevski muistutti hänen mielestään avutonta lasta, hän kysyi:

— Eläkö äitisi?

— Elää, mutta me olemme huonoissa väleissä. Hän ei voinut antaa minulle anteeksi tätä rakkausjuttua.

Samoilenko oli hartaasti mieltynyt ystäväänsä. Hän näki Lajevskissa hulivilin, ylioppilaan, hyvälaatuisen nuoren miehen, jonka kanssa sopi sekä ryypätä että nauraa makeasti ja haastaa suoraan sydäimestä. Se, mitä hän käsitti Lajevskista, ei häntä ollenkaan miellyttänyt. Lajevski naukkaili aika lailla, silloinkin kun ei olisi sopinut, pelasi korttia, halveksi virkaansa, eli yli varojensa, käytti puheessaan usein säädyttömiä lausetapoja, kulki kadulla tohvelit jalassa ja riiteli syrjäisten kuullen Nadeshda Feodorovnan kanssa — ja se oli Samoilenkolle vastenmielistä. Mutta se, että Lajevski oli opiskellut filologisessa tiedekunnassa, tilasi kahta paksua aikakauskirjaa, puhui usein niin oppineesti, että vain harvat häntä ymmärsivät, vietti yhdyselämää sivistyneen naisen kanssa — tätä kaikkea Samoilenko ei ymmärtänyt, mutta se miellytti häntä, ja hän piti Lajevskia suuressa arvossa, itseänsä ylempänä.

— Vielä yksi seikka, — sanoi Lajevski pudistaen päätään. — Mutta se olkoon vain meidän kesken... En ole ilmaissut sitä Nadeshda Feodorovnallemme, joten muista pitää hampaittesi takana... Sain toissa päivänä kirjeen, jossa ilmoitettiin hänen miehensä kuolleen aivojen pehmenemiseen.

— Hyväinen aika ... huokasi Samoilenko. — Miksi sitä häneltä salaat?

— Kirjeen näyttäminen hänelle merkitsisi samaa kuin lähde pois kirkkoon vihille. Mutta ensin ovat välimme suoritettavat. Sittenkun hän on tullut huomaamaan, että yhdyselämämme jatkuminen on mahdotonta, näytän hänelle kirjeen. Silloin se ei enää ole vaarallista.

— Tiedätkö mitä, Vanja? — sanoi Samoilenko, ja hänen kasvoilleen tuli äkkiä surullinen, rukoileva ilme, kuin hän olisi ollut aikeissa pyytää jotakin hyvin suloista ja pelännyt saavansa kieltävän vastauksen. — Nai sinä hänet.

— Minkä tähden?

— Täytä velvollisuutesi tätä viehättävää naista kohtaan! Hänen miehensä kuoli pois, joten siis itse kaitseminen ikäänkuin viittaa sinulle, mitä on tehtävä!

— Kummallinen ihminen, pitäisihän sinun käsittää, että se on mahdotonta. Yhtä halpamaista ja ihmisarvoa alentavaa on naida ilman rakkautta kuin toimittaa jumalanpalvelusta, jos puuttuu uskoa.

— Mutta se on velvollisuutesi!

— Miksi minä olisin velvollinen? — kysyi Lajevski kiihtyneenä.

— Siksi, että sinä houkuttelit hänet miehensä luota ja otit hänet vastuullesi.

— Olenhan sanonut jo ihan selvästi: minä en rakasta!

— Kun et rakastane, niin pidä kunniassa, palvo...

— Pidä kunniassa, palvo ... matki Lajevski. — Kuin mitäkin abbedissaa... Sinä olet huono psykologi ja fysiologi, jos luulet, että naisen kanssa elääksesi selviydyt yksistään kunnioittamisella ja palvomisella. Naiselle on ennen kaikkea tarpeen makuuhuone.

— Vanja, Vanja ... nuhteli Samoilenko hämillään.

— Sinä olet vanha lapsi, teoretikko, minä sen sijaan nuori ukko ja käytännön mies, me emme milloinkaan opi ymmärtämään toisiamme. Parasta kun lopetamme koko keskustelun... Mustaa! — huusi Lajevski viinurille, — paljonko olemme velkaa?

— Ei, ei, — virkkoi tohtori hätäisesti ja tarttui Lajevskin käsivarteen. — Minä maksan tämän. Minähän tilasinkin. Merkitse minun laskuuni! — huusi hän Mustaalle.

Ystävykset nousivat ja lähtivät äänettöminä astumaan rantakatua pitkin. Puistikkokadulle kääntyessään he pysähtyivät ja puristivat jäähyväisiksi toistensa kättä.

— Te, herrat, olette liiaksi hemmoiteltuja! — huokasi Samoilenko. — Sinulle on kohtalo lähettänyt nuoren, kauniin, sivistyneen naisen, ja sinä pyrit hänestä eroon; jos minulle Jumala sen sijaan antaisi vaikka kierokylkisen mummon, kunhan olisi lempeä ja hyväluontoinen, niin olisinpa onnellinen! Eläisin hänen kanssaan viinitarhassani ja...

Samoilenko huomasi viimeisen lausumansa sopimattomaksi ja lisäsi:

— Hommailisihan se velho siellä edes teekeittiötä kiehumaan!

Heitettyään Lajevskille hyvästit hän lähti astumaan puistikkokatua pitkin. Kun hän jykevänä, kasvoilla ankara sävy, yllään lumivalkoinen palttinamekko, jalassa huolellisesti kiilloitetut saappaat, röyhistäen rintaansa, jolla koreili Vladimirin tähti nauhoineen, asteli pitkin katua, oli hän hyvin mieltynyt omaan itseensä ja hänestä näytti, että koko maailma mielihyvin katseli häntä. Päättään kääntämättä hän katsoi sivuilleen ja huomasi, että puistikkokatu oli hyvässä kunnossa, että nuoret kypressit, kumipuut ja rumat, kuivankituliaat palmut olivat sangen kauniita ja lupasivat vastaisuudessa levittää taajaa varjoa, että tserkessit ovat rehellistä, vieraanvaraista kansaa. "Kumma, ettei Lajevskia miellytä Kaukaasia", ajatteli hän, "varsin kummallista". Samassa tuli vastaan viisi sotamiestä pyssyt olalla, tehden hänelle kunniaa. Oikealla puolen puistikkokatua kulki jalkakäytävää myöten erään virkamiehen rouva poikansa, lukiolaisen, seurassa.

— Maria Konstantinovna, hyvää huomenta! — huusi hänelle Samoilenko, herttaisesti hymyillen. — Kävittekö uimassa? Ha-ha-haa... Terveiseni Nikodim Aleksandritshille!

Ja hän asteli edelleen, hymyillen yhä herttaisesti; mutta nähdessään sotilasvälskärin tulevan vastaan hän äkkiä ryypisti kulmansa, pysäytti välskärin ja kysyi:

— Onko sairaalassa ketään?

— Ei ketään, teidän ylhäisyytenne.

— Kuinka?

— Ei ketään, teidän ylhäisyytenne.

— Hyvä, saat mennä...

Huojutellen mahtavasti ruumistaan hän suuntasi askelensa vesimyymälälle päin, jossa

pöydän takana istui grusialaiseksi itseään mainitseva vanhahko, lihava juutalaisakka, ja lausui tälle niin kovaa, kuin olisi komentanut kokonaista rykmenttiä:

— Olkaa hyvä, antakaa minulle soodavettä!

II

Lajevskin lemmitön suhde Nadeshda Feodorovnaan ilmeni etupäässä siinä, että kaikki, mitä tämä sanoi tai teki, tuntui hänestä valheelta tai valheeseen vivahtavalta ja että kaikki naisia ja rakkautta vastaan tähdätyt kirjoitukset, jotka hän oli lukenut, näyttivät hänestä mahdollisimman parhaiten soveltuvan häneen, Nadeshda Feodorovnaan, ja tämän mieheen. Lajevskin palatessa kotiin hän istui jo täysin puettuna ja kammattuna ikkunan ääressä, joi huolestuneen näköisenä kahvia ja selaili paksua aikakauskirjaa; ja Lajevski ajatteli, ettei kahvinjuonti ole mikään niin merkillinen tapahtuma, että sen vuoksi kannattaisi tekeytyä huolestuneen näköiseksi, ja että turhaan hän oli kuluttanut aikaa taiteellisen hiuslaitteen aikaansaamiseksi, koska täällä ei ollut ketään, jota tulisi koettaa miellyttää. Aikakauskirjassakin hän havaitsi valhetta. Hän ajatteli, että Nadeshda Feodorovna pukeutui ja piti huolta hiuslaitteestaan näyttääkseen kauniilta ja luki näyttääkseen viisaalta.

— Mitä arvelet, sopisiko minun tänään mennä uimaan? — kysyi Nadeshda Feodorovna.

— Mitäs siitä? Menet tahi olet menemättä, ei tuosta luulisi maanjäristystä seuraavan...

— Ei, minä kysyn vain sentähden, että kunhan ei tohtori suuttuisi.

— Kysy sitten tohtorilta. Minä en ole tohtori.

Tällä kertaa tuntuivat Lajevskista kaikkein vastenmielisimmiltä Nadeshda Feodorovnassa hänen valkoinen avoin kaulansa ja hiuskiharat niskassa, ja hän muisti, että Anna Kareninaa, kun hänen rakkautensa miestänsä kohtaan kylmeni, eivät miellyttäneet hänen korvansa, ja ajatteli: “Kuinka oikein se on! Kuinka oikein!” Tuntien heikkoutta sekä päässään tyhjyyttä hän meni työhuoneeseensa, kävi sohvalle pitkäkseen ja peitti kasvonsa nenäliinalla, etteivät kärpäset pääsisi tekemään kiusaa. Velton unteloja ajatuksia aina yhdestä ja samasta asiasta liikkui hänen aivoissaan kuin pitkä kuormajono sateisena syysiltana, ja hän vaipui alakuloiseen unenhouraukseen. Hän tunsu olevansa syyllinen Nadeshda Feodorovnan ja tämän miehen edessä, jopa siihenkin, että viimemainittu oli kuollut. Hän tunsu olevansa syyllinen oman elämänsä edessä, jonka oli turmellut, korkeiden aatteiden, tietojen ja työn maailman edessä, ja tämä ihmeellinen maailma tuntui hänestä mahdolliselta ja olemassa olevalta, ei täällä rannikolla, missä nälkäiset turkkilaiset ja laiskat abhasialaiset kuljeskelevat, vaan siellä, pohjolassa, missä ovat ooppera, teatterit, sanomalehdet ja kaikki henkisen työn muodot. Rehellinen, viisas, ylevä ja puhdas saattaa olla ainoasti siellä, ei täällä. Hän syytti itseään siitä, ettei hänellä ollut ihanteita eikä elämää johtavaa aatetta, vaikka nyt hämärästi tajusi, mitä se merkitsi. Kaksi vuotta takaperin, kun hän oli rakastunut Nadeshda Feodorovnaan, hänestä tuntui, että heti kun hän on päässyt yhdyselämään Nadeshda Feodorovnan kanssa ja he ovat matkustaneet Kaukaasiaan, niin hän on pelastettu alennuksesta ja elämän tyhjyydestä; samaten hän nytkin oli varma, ettei muuta tarvita kuin että hän hylkää Nadeshda Feodorovnan ja lähtee Pietariin, niin hän saa kaikki, mitä kaipaa.

— Pakoon! — murahti hän, nousten istualleen ja pureksien kynsiään. — Pakoon!

Hänen mielikuvituksensa hahmotteli, kuinka hän astuu laivaan ja sitten syö aamiaista, juo kylmää olutta, puhelee laivan kannella naisten kanssa, sitten Sevastopolissa nousee junaan ja antaa huhkia. Terve, vapaus! Asemat vilahtavat ohi toinen toisensa jälkeen, ilma käy yhä kylmemmäksi ja kalseammaksi, jo näkyy koivuja ja kuusia, tuossa jo Kursk ja Moskova... Ravintoloissa kaalikeittoa, lampaanlihaa ja puuroa, samminlihaa, olutta, sanalla sanoen — ei enää aasialaista raakalaisuutta, vaan Venäjä, todellinen Venäjä. Matkustajat junassa puhuvat kaupasta, uusista laulajista, ranskalaisvenäläisistä ystävyysuhteista; kaikkialla on jo tunnettavissa virkeä, älykäs, reipas sivistyselämä... Pikemmin, pikemmin! Jopa ollaan vihdoinkin Nevskillä, Isolla Morskajalla, tuossa on Kovnon solakatukin, missä hän muinoin asui ylioppilaitten kanssa yhdessä, tuossa tuttu harmaja taivas, tihkusade, märät ajurit...

— Ivan Andreitsh! — kutsui joku viereisestä huoneesta. — Oletteko kotona?

— Täällä olen, — vastasi Lajevski. — Mitä tahdotte?

— Täällä olisi asiapapereita!

Lajevski nousi vastahakoisesti, tunki päätänsä huimaavan ja lähti haukottaen ja tohveleillaan laahustaen viereiseen huoneeseen. Siellä seisoj kadulla avonaisen ikkunan edessä eräs hänen nuoria virkatovereitaan ja levitteli ikkunalaudalle virkakirjeitä.

— Kohtsillään, ystäväiseni, — sanoi Lajevski suopeasti ja lähti etsimään musteastiaa; lähestytyttyään jälleen ikkunaa hän lukematta allekirjoitti paperit ja virkkoi:

— Kyllä on kuuma!

— Kuuma on. Tuletteko tänään?

— Tuskinpa... En ole oikein terve. Sanokaa, ystävä hyvä, Sheshkovskille, että puolisen jäljestä pistäydyn hänen luonaan...

Virkamies lähti pois. Lajevski kävi jälleen sohvalle pitkäkseen ja alkoi miettiä.

Siis on tarkoin punnittava kaikki asianhaarat ja harkittava... Ennenkuin lähden täältä, on minun suoritettava velkani. Olen velkaa noin kaksituhatta ruplaa. Rahaa minulla ei ole... Se tietysti ei ole tärkeää: osan suoritan jo nyt miten kuten, osan lähetän sitten Pietarista... Tärkeintä on Nadeshda Feodorovna... Ihan ensiksi täytyy saada meidän välimme selviksi... Niin.

Tovin kuluttua hän aprikoi: eikö olisi parasta lähteä Samoilenkon kanssa neuvottelemaan?

“Voisi tuota lähteä”, ajatteli hän, “mutta mitä siitä on hyötyä? Rupean taas syyttä suotta puhumaan hänelle naiskammiosta, naisista ja siitä, mikä on kunniallista, mikä ei. Onko, lempo soikoon, paikallaan puhua kunniallisuudesta tai epäkunniallisuudesta, jos on kysymyksessä saada mahdollisimman pian pelastetuksi oma elämäni, jos menehdyn tässä hemmetin orjuudessa ja teen lopun itsestäni?... Täytyyhän vihdoinkin ymmärtää, että tällöisen elämän jatkaminen kuin minun on halpamaista ja julmaa, jonka rinnalla kaikki muu on vähäpätöistä ja arvotonta. Pakoon!” mutisi hän, nousten istualleen. “Pakoon!”

Autio merenranta, hellittämätön kuumuus, yksitoikkoiset, punasinervät, autereiset vuoret, aina yhtäläiset ja synkät, ikävystyttivät häntä ja tuntuivat uuvuttavan hänet uneen ja unholaan. Saattaa olla, että hän on hyvin järkevä, lahjakas ja erinomaisen rehellinen;

saattaa olla, että jolleivät häntä joka puolelta olisi ympäröineet meri ja vuoret, hänestä olisi voinut sukeutua joku erinomainen toimihenkilö kunnalliselämän alalla, valtiomies, puhuja, sanomakirjailija, aatteiden esitaistelija. Kenpä tietää! Näin ollen, eikö ole järjetöntä kiistellä siitä, onko kunniallista vai epäkunniallista, jos lahjakas ja hyödyllinen ihminen, esimerkiksi soittotaituri tai taidemaalari, karatakseen vankeudesta, rikkoo seinän ja pettää vartijansa? Semmoisen ihmisen asemassa kaikki on kunniallista.

Kello kaksi Lajevski ja Nadeshda Feodorovna istuutuivat syömään päivällistä. Palvelijan tuotua pöytään riisikeittoa tomaattien kanssa, sanoi Lajevski:

— Joka päivä aina samaa. Miksi ei keitetä kaalisoppaa?

— Ei ole kaalia.

— Kummallista. Samoilenkolla keittävät kaalisoppaa, ja Maria Konstantinovnalla keitetään kaalia. En tiedä, minkä tähden minun yksistään on aina syötävä tätä imelää sotkua. Eihän käy laatuun sillä tavalla, kyyhkyseni.

Kuten aviopuolisojen suuren suurella enemmistöllä ei Lajevskilla ja Nadeshda Feodorovnalla aikaisemmin saatu yhtäkään päivällistä syödyksi ilman oikkuja ja kinastelua, muita siitä pitäen, kun Lajevski oli päättänyt, ettei hän enää rakasta, koetti hän kaikessa antaa Nadeshda Feodorovnalle myöten, puhutteli häntä suopeasti ja kohteliaasti, hymyili, nimitti kyyhkyskseen.

— Tällä liemellä on lakritsan maku, — sanoi hän naurahtaen, hän koetti väkisinkin näyttää ystävälliseltä, mutta ei voinut, ja lausui: — Meillä ei kukaan pidä taloudesta huolta... Jos sinä tosiaankin olet niin sairas tai lukemisesi sinua estää, niin otan minä hoitaakseni keittiöpuolta.

Ennen Nadeshda Feodorovna olisi hänelle vastannut: “ota vaan”, tai: “tahdot näköjään tehdä minusta piian”, mutta nyt hän vain arasti katsahti Lajevskiin ja punastui.

— No, kuinka jaksat tänään? — kysyi Lajevski ystävällisesti.

— Eipä valittamista. Tunnen vain itseäni raukaisevan.

— Täytyy pitää vaaria terveydestään, kyyhkyseni. Minä suorastaan pelkään puolestasi.

Nadeshda Feodorovnalla oli jokin tauti. Samoilenko sanoi hänellä olevan vuorottelevan kuumetaudin ja määräsi hänelle kiniiniä; sen sijaan toinen lääkäri, Ustimovitsh, pitkäkasvuinen, laihahko, ihmisiä karttava mies, joka päivällä istui kotonaan, mutta iltaisin käveli hiljaiseen yskien pitkin rantakatua, kädet selän takana ja kävelykeppi sojottaen pitkin selkää, väitti hänellä olevan naistentaudin ja määräsi kylmiä kääreitä. Siihen aikaan, jolloin Lajevski vielä rakasti, herätti Nadeshda Feodorovnan tauti hänessä sääliä ja pelkoa, mutta nyt hän tuossa taudissakin huomasi valhetta. Kellervät, uneliaat kasvot, velto katse ja haukottelut, jotka seurasivat Nadeshda Feodorovnan vilutaudinkohtauksia, ynnä se, että hän taudinpuuskan aikana maatessaan piti yllään matkapeitettä ja oli enemmän pojan kuin naisen näköinen, ja että hänen huoneessaan oli tukahuttava ilma ja omituisen vastenmielinen haju — kaikki tämä oli Lajevskin mielestä omiaan hälventämään onnenkuvitelmaa, samalla kun se oli voimakas vastalause rakkautta ja avioliittoa vastaan.

Toisena ruokalajina hänelle tarjottiin pinaattia ja koviksi keitettyjä munia, mutta Nadeshda Feodorovnalle, kuten ainakin sairaalle, marjahyytelöä ja maitoa. Kun Nadeshda

Feodorovna huolestuneen näköisenä ensin kosketti lusikalla hyytelöä ja sitten ryhtyi sitä laiskasti syömään, ryypäten maitoa päälle, joutui Lajevski kuullessaan kulahtuksia hänen kurkussaan semmoisen vihan valtaan, että hänellä ihan alkoi pää syhyä. Hän myönsi kyllä, että tuommoinen tunne olisi koiraakin vastaan loukkaava, mutta ei kiukustunut itseensä, vaan Nadeshda Feodorovnaan siitä, että tämä herätti hänessä sen tunteen, ja ymmärsi nyt, miksi rakastajat toisinaan surmaavat rakastettunsa. Itse hän ei aikonut murhata, mutta valamiesoikeuden jäsenenä hän olisi julistanut murhamiehen syytteestä vapaaksi.

— Kiitos, kyyhkyseni, — sanoi hän päivälliseltä noustua ja suuteli Nadeshda Feodorovnaa otsaan.

Tultuaan työhuoneeseen hän asteli noin viisi minuuttia nurkasta nurkkaan, katseli syrjäkulmin saappaitaan, istui sitten sohvaan ja jupisi:

— Pakoon, pakoon! Välit selviksi ja pakoon!

Hän kävi pitkäkseen sohvalle, ja hänelle muistui taas, että hän kenties oli aiheuttanut Nadeshda Feodorovnan miehen kuoleman.

— Syyttää ihmistä siitä, että hän on rakastunut tahi lakannut rakastamasta, on typerää, — uskotteli hän itselleen ja koukisti pitkällään ollen säärensä saadakseen saappaat vedetyiksi jalkaan. — Rakkaus ja viha eivät ole meidän käskettävissämme. Mitä taas tulee aviomieheen, niin kenties minä välillisesti olenkin ollut yhtenä syynä hänen kuolemaansa, mutta toiseksi, olenko minä sittenkään syyppä siihen, että rakastuin hänen vaimoonsa ja vaimo minuun?

Sitten hän nousi, otti lakkinsa ja läksi virkatoverinsa Sheshkovskin luo. Sinne kokoontui joka päivä virkamiehiä pelaamaan vistiä ja juomaan kylmää olutta.

“Epäröimiselläni minä muistutan Hamletia”, ajatteli Lajevski matkalla.

“Kuinka kohdalleen Shakespeare on osannut!”

III.

Haihduttaakseen ikävää ja suopeasti suhtautuen vasta saapuneiden sekä perheettömien tulokasten tukalaan tilaan, näillä kun ei ollut missä syödä päivällistä — kaupungissa ei näet ollut ravintolaa — tohtori Samoilenko ylläpiti kotonaan jonkinlaista yhteistä päivällispöytää. Nyt puheenaolevaan aikaan hänellä oli vain kaksi ruokavierasta: nuori eläintieteilijä von Coren, joka oli kesällä saapunut Mustalle merelle tutkimaan meduusojen sikiökehitystä, ja diakoni Pobedov, joka oli äskettäin päässyt pappisseminaarista ja määrätty tähän pikkukaupunkiin toimittamaan terveyttänsä hoitamaan matkustaneen vanhan apupapin virkaa. He maksoivat kumpikin kaksitoista ruplaa kuussa päivällisestä ja illallisesta, ja Samoilenko oli vaatinut heitä kunniasanallaan lupaamaan, että he täsmälleen kello kaksi saapuisivat päivälliselle.

Ensimmäisenä saapui tavallisesti von Coren. Hän istuutui äänetönnä vierashuoneeseen ja ottaen pöydältä albumin ryhtyi tarkkaavaisesti katselemaan himmentyneitä valokuvia, jotka esittivät joitakin tuntemattomia mieshenkilöitä, yllään leveät housut ja päässä silkkihatut, sekä myssypäisiä naisia, joilla oli pönkkähameet; vain muutamat näistä Samoilenko muisti nimeltä, mutta niistä, jotka hän oli unohtanut, hän virkkoi huoahtaen: “Erinomainen, tuiki viisas mies!” Lopetettuaan albumin tarkastelun von Coren otti hyllyltä pistoolin ja puristaen kiinni vasemman silmänsä tähtäsi hyvän aikaa ruhtinas Vorontsovin muotokuvaan tahi katseli kuvastimesta tummanvereviä kasvojaan, leveää otsaansa ja mustaa, kähärää neekeritukkaansa ja himmeästä, suurikukkaisesta, persialaista mattoa muistuttavasta pumpulikankaasta tehtyä paitaansa ja leveää nahkavyötään, joka hänellä oli liivien asemesta. Itsensä tarkasteleminen tuotti hänelle miltei suurempaa mielihyvää kuin valokuvien tai kallishelaisen pistoolin katseleminen. Hän oli hyvin tyytyväinen sekä kasvoihinsa että huolellisesti kerittyyn partaansa ja leveihin hartioihinsa, jotka olivat ilmeisenä todistuksena hyvästä terveydestä ja vankasta ruumiinrakenteesta. Samoin hän oli tyytyväinen keikarimaiseen pukuunsa, alkaen kaulaliinasta, joka oli paidan väriin mukautuvasti valittu, keltaisiin kenkiinsä asti. Sillä välin, kun hän katseli albumia ja seisoi kuvastimen edessä, pidettiin keittiössä ja sen eteen aukeavassa porstuassa kovaa mekastusta ja kiirettä; siellä näet itse Samoilenko, takitta ja liiveittä, rinta avoinna, ärtyisenä ja hikeä valuen touhusi pöytien ääressä valmistaen salaattia tahi jotakin kastiketta, tahi lihaa, kurkkuja ja sipulia erästä suosittua *okroshka*-nimistä ruokalajia varten, ja sitä tehdessään hän sinkautteli mulkoilevia katseita avustavaan sotamiespalvelijaan, väliin taas huitaisi tätä kohden milloin veitsellä, milloin kauhalla.

— Etikka tänne! — komensi hän, — tahi ei etikkaa, vaan ruokaöljyä! — tiuskasi hän, polkien jalkaa. — No, minne sinä katosit, mölhö?

— Lähdin noutamaan voita, teidän ylhäisyytenne, — vastasi hätääntyneesti palvelija särkyneellä tenoriäänellä.

— Pian nyt! voi on kaapissa! Ja sano Darjalle, että hän lisää kurkkupönttöön tilliä! Tilliä! Peitä hapankerma-astia, etteivät karpäset mene sinne, tolvana!

Ja tuntui kuin koko talo olisi ollut täynnä hänen huutonsa pauhua. Noin kymmentä tai viittätoista minuuttia ennen kello kahta saapui diakoni, nuori kahdenkolmatta ikäinen

mies, laihahko, parraton, viikset vasta hieman oraalla. Astuessaan vierashuoneeseen hän teki pyhimyskuvaa kohden kääntyen ristinmerkin ja ojensi hymyillen von Corenille kättä.

— Päivää, — virkkoi eläintieteilijä kylmästi. — Missä olette olleet?

— Rantalaiturilla merihärkiä onkimassa.

— Tietysti, missäs... Teidän, diakoni, näyttää olevan mahdoton koskaan ryhtyä vakavampaan työhön.

— Kuinka niin? Eihän työ ole karhu, jotta metsään pakenisi, — vastasi diakoni hymyillen ja työnsi kätensä syvälle valkoisen pappisviittansa taskuihin.

— Selkään sietäisitte saada! — huokasi eläintieteilijä.

Kului vielä noin neljännestunti, mutta syömään ei kutsuttu, kuului vain, kuinka sotamies juosta paukutteli porstuasta keittiöön ja taas takaisin, koluten saappaillaan, ja Samoilenko huusi:

— Älä sinne tuppaa! Pane pöydälle! Pese ensin! Nälissään diakoni ja von Coren alkoivat kengänkoroillaan jyskyttää lattiaa, siten ilmaisten kärsimättömyyttään, kuten toisen rivin yleisö teatterissa. Viimein avattiin ovi, ja sotamiespalvelija ilmoitti peräti väsyneenä: "Saisi tulla ruualle." Ruokasalissa he kohtasivat Samoilenkon, keittiön kuumuudesta naama punaisena; hän katsoi heihin tuimasti ja nostaen kauhun ilme kasvoillaan kannen liemimaljasta pani heille kummallekin lautasellisen keittoa, ja vasta sitten, kun hän oli varmistunut siitä, että he söivät hyvällä halulla ja että ruoka heille maistui, päästi hän helpotuksen huokauksen ja istui syvään nojatuoliinsa. Hänen ilmeensä lieveni ja hän kaatoi itselleen hitaasti ryypyn viinaa ja lausui:

— Nuoren polven terveydeksi!

Lajevskin kanssa tapahtuneen keskustelun jälkeen Samoilenko oli koko ajan aamusta puolipäivään asti, vaikka olikin erittäin hyvällä tuulella, tuntenut sielunsa syvyydessä jonkinlaista painostusta. Hänen oli sääli Lajevskia ja halutti auttaa häntä. Otettuaan liemiruuan alle ryypyn hän huokasi ja sanoi:

— Tapasin tänään Vanja Lajevskin. Raskasta on miehen elämä. Aineellinen puoli ei ole kehuttava, mutta pahempaa on, että hän henkisesti on aivan masentunut. Sääli sitä poikaa!

— Minun vain ei ole häntä sääli! — sanoi von Coren. — Jos tuo miellyttävä mies olisi hukkumaisillaan, niin minä vielä kepillä sysäisin: huku, veikkonen, huku...

— Ei ole totta. Sitä et sinä tekisi.

— Mistä sen päätät? — kysyi eläintieteilijä olkapäitään kohauttaen. — Kykenen minä tekemään hyväntyön siinä missä toinenkin.

— Ihmisen hukuttaminen, sekö olisi hyvätyö? — virkkoi diakoni naurahtaen.

— Ainakin silloin, kun on puhe Lajevskista.

— Liemestä puuttuu jotakin, — lausui Samoilenko, kääntääkseen puheen toiselle tolalle.

— Lajevski on ehdottomasti vahingollinen ja yhteiskunnalle yhtä vaarallinen kuin koleeramikroobi, — jatkoi von Coren. — Kelpo työn tekee, ken hänet hukuttaa.

— Ei ole sinulle kunniaksi, että puhut lähimmäisestäsä tuolla tavalla.
Sanoppa, miksi sinä häntä vihaat?

— Älä puhu, tohtori, joutavia. Tietysti olisi järjetöntä vihata ja halveksia mikroobia, mutta pitää kaiken uhalla lähimmäisenään ketä hyvänsä ilman erotusta on samaa kuin olla kokonaan harkitsematta, kieltäytyä oikeudenmukaisesti suhtautumasta ihmisiin, sanalla sanoen — pestä kätensä. Minä pidän Lajevskia heittiönä, sitä en salaa, ja kohtelen häntä kuten heittiötä, täysin tunnollisesti: sinä pidät häntä lähimmäisenäsi, no — suutele siis häntä; pidät lähimmäisenä, mikä tietää, että kohtelet häntä samalla tavalla kuin minua ja diakonia, se on — et niin etkä näin. Sinä olet yhtä piittaamaton kaikkia kohtaan.

— Että voikin sanoa ihmistä heittiöksi! — murahti Samoilenko ja rypisti inhoa ilmaisten kulmiaan. — Se on siinä määrin epähienoa, etten osaa sanoakaan!

— Ihmisiä arvostellaan heidän tekojensa mukaan, — pitkitti von Coren. — Päättäkää te, diakoni... Puhun, diakoni, nyt teille. Herra Lajevskin toiminta on levitetty julkisesti eteenne kuin pitkä kiinalainen asiakirja, ja te voitte lukea sen alusta loppuun. Mitä hän on tehnyt niiden kahden vuoden aikana, jotka hän on oleskellut täällä? Ensiksi hän on opettanut kaupungin asukkaat pelaamaan vистиä. Kaksi vuotta takaperin se peli oli täällä tuntematon; nyt sitä pelaavat aamusta myöhään yöhön kaikki, yksin naiset ja keskenkasvuiset nuorukaisetkin. Toiseksi hän on opettanut seudun asukkaat juomaan olutta, mikä myöskin oli tuntematonta täällä; häntä saavat asukkaat kiittää siitä, että heillä on tietoja eri viinalajeista, ja nyt he osaavat silmät ummessa erottaa Koshelevin viinan Smirnovin n:o 21:stä. Kolmanneksi, ennen täällä pidettiin yhteyttä toisten miesten vaimojen kanssa salaa, samoista syistä kuin varkaatkin harjoittavat ammattiaan salassa eikä julkisesti; huorintekoa pidettiin jonakin semmoisena, mitä hävettiin tuoda julkisesti näytteille; mutta Lajevski esiintyi tässäkin suhteessa uranuurtajana: hän viettää yhdyselämää toisen miehen vaimon kanssa julkisesti. Neljänneksi...

Von Coren söi sukkelasti loppuun keiton ja ojensi lautasen palvelijalle.

— Minä pääsin Lajevskista selville jo tuttavuutemme ensi kuukautena, — jatkoi hän, kääntyen diakonin puoleen. — Me saavuimme tänne yksiin aikoihin. Hänen kaltaisensa ihmiset pitävät hyvin paljon ystävyydestä, läheisestä tuttavuudesta, lujasta yhteisyydentunteesta ja sen semmoisesta, sillä he tarvitsevat aina tovereita kortti-iltoihinsa ja juominkeihinsa; lisäksi he ovat hyvin lavertelevia, ja heillä pitää siis olla kuulijoita. Me tulimme keskenämme ystäviksi, toisin sanoen, hän juoksi luonani joka päivä, esti minua työskentelemästä ja lateli minulle jalkavaimoan koskevia salaisuuksia. Jo alusta pitäen hämmästyin hänen tavatonta valheellisuuttaan, joka minua suorastaan tympäisi. Ystävänä minä häntä nuhtelin siitä, että hän joi paljon, eli yli varojensa ja teki velkaa, että hän kulutti aikaansa toimetttömyudessa, ei viitsinyt lueskella, oli epäsivistynyt ja vähätietoinen — ja vastaukseksi kaikkiin moitteisiini hän katkerasti hymyili, huokasi ja lausui: “Minä olen kovaosainen, liika ihminen”, tahi: “Mitäpähän voi vaatia meiltä, maaorjuuden jätteiltä?” tahi “Me huononemme suvustamme...” Taikka hän alkoi ladella pitkää sekasotkia Oneginista, Petshorinista, Byronin Cainista, Dasarovista, joista sanoi: “He ovat meidän isiämme lihan ja hengen puolesta.” Ymmärrettävä siis muka niin, ettei ole hänen vikansa, jos virkakirjeet ovat viikkomääriä aukaisematta, jos hän itse juo ja juottaa muita, vaan syynä siihen ovat Onegin, Petshorin ja Turgenjev, joka on ensimmäisenä kuvannut nuo kovaosaiset ja liiat ihmiset. Syy hänen tavattomaan irstaisuuteensa ja turmelukseensa

ei nähkääs ole hänessä itsessään, vaan jossakin ulkopuolella häntä, avaruudessa. Ja paitsi sitä — sukkela temppu! — irstainen, valheellinen ja viheliäinen ei ole yksistään hän, vaan me... “me kahdeksankymmen-luvun ihmiset”, “me, maaorjuuden veltot, hermostuneet sikiöt”, “me sivistyksen silpomat”... Sanalla sanoen, meidän tulee ymmärtää, että sellainen suuri mies kuin Lajevski on lankeemuksessaankin suuri, että hänen irstaisuutensa, sivistymättömyytensä ja epäsiisteystensä ovat katsottavat välttämättömyyden pyhittämäksi luonnonhistorialliseksi ilmiöksi, että syy siihen on haettava yliluonnollisissa maailman voimissa ja että Lajevskin eteen on ripustettava pyhimyslamppu, koska hän on ajan ja sen tuulahdusten, perinnöllisyyden ynnä muun sellaisen kohtalokas uhri. Kaikki virkamiehet ja naiset, jotka kuuntelivat hänen puheluaan, päästivät senkin seitsemän oh ja ah, mutta minä en hyvään aikaan voinut käsittää, olinko tekemisissä kyynikon vai ovelan veijarin kanssa. Sellaiset ihmiset kuin hän, näöltään älykkäät, jonkun verran kasvatusta saaneet ja omasta jalosukuisuudestaan suurta ääntä pitäväiset, osaavat teeskennellä olevansa syvällisiä luonteita.

— Pidä jo suusi! — kivahti Samoilenko. — Minä en salli, että läsnäollessani puhutaan pahaa mitä jalomielisimmästä miehestä.

— Älä keskeytä, Aleksander Daviditsh, — lausui von Coren kylmästi. — Minä lopetan kohta. Lajevski on joltisenkin yksinkertainen elimistö. Hänen siveellinen rakenteensa on seuraava: aamulla tohvelit, kylpy ja kahvi, sitten päivälliseen asti tohvelit, liikunto ja puhelu, kello kaksi tohvelit, päivällinen ja viini, kello viisi kylpy, tee ja viini, sen jälkeen visti ja valehteleminen, kello kymmenen illallinen ja viini, jälkeen puolenyön uni ja *la femme*. Koko hänen olemassaolonsa sisältyy tähän suppeaan ohjelmaan, kuten muna sisältyy kuoreen; joko hän kävelee tai istuu, on suuttunut, kirjoittaa tai iloitsee, kaiken tarkoituksena on viini, kortit, tohvelit ja nainen. Naisella on hänen elämässään ratkaiseva, kaikki voittava merkitys. Hän on itse kertonut jo kolmentoista vuoden ikäisenä olleensa rakastunut; yliopiston toisella kurssilla ollessaan hän eli naisen kanssa, jonka vaikutus häneen oli terveellinen ja jota hänen on kiittäminen musikaalisesta sivistyksestään. Toisella kurssilla ollessaan hän osti porttolasta vapaaksi yleisen naisen, korotti hänet omalle tasolleen ja otti hänet rakastajattarekseen, mutta elettyään hänen kanssaan puoli vuotta naikkonen karkasi emäntänsä luo takaisin, tuottaen miesparalle melkoista sydämensurua. Vieläpä hän kärsi siitä niin, että hänen täytyi erota yliopistosta ja viettää kaksi vuotta toimetonna kotona. Se oli kuitenkin hänelle hyväksi. Siellä hän joutui väleihin erään leskivaimon kanssa, joka kehoitti häntä luopumaan lainopillisesta tiedekunnasta ja siirtymään kielitieteelliseen, kuten hän tekikin. Päätettyään kurssin hän kiihkeästi rakastui nykyiseen ... miksi häntä sanoisi? ... naituun naiseensa, jonka kanssa hänen oli pakko paeta tänne Kaukaasiaan ihanteiden hakuun... Huomenna, ellei jo tänään, hän kylmenee tällekin naiselle ja pakenee takaisin Pietariin, tietenkin taas ajaen takaa ihanteita.

— Mistä sinä sen tiedät? — tiuskaisi Samoilenko, katsahtaen vihaisesti eläintieteilijään.
— Söisit nyt vain.

Tuotiin keitettyjä mugtl-kaloja puolalaisen kastikkeen kera. Samoilenko pani kummankin ruokavieraansa lautaselle kokonaisen kalan ja kaatoi päälle kastiketta. Äänettömyyttä kesti parisen minuuttia.

— Naisella on tähdellinen osa jokaisen ihmisen elämässä, — sanoi diakoni. — Sille ei voi

mitään.

— Kyllä niin, mutta missä määrin? Jokaisella meistä on nainen — äiti, sisar, vaimo tai ystävä, mutta Lajevskilla on nainen kaikki kaikessa eikä kumminkaan muuta kuin rakastajatar. Nainen eli yhteisö hänen kanssaan on hänen elämänsä onni ja päämäärä; hän on iloinen, surullinen, ikävissään, pettynyt naisen tähden; jos hän on kyllästynyt elämään, on syynä nainen; jos uusi elämä näytti sarastavan tai hän keksi ihanteita, oli siinäkin aina mukana nainen... Häntä miellyttävät ainoastaan sellaiset teokset tai kuvat, joissa on nainen... Hänestä meidän aikakautemme on paha ja huonompi kuin neli- ja kuusikymmenluvun vuodet ainoastaan sentähden, että me emme kykene antautumaan, itsemme unhottaen, rakkauden lumoihin ja intohimoihin. Näillä hekumoitsijoilla lienee aivoissa jokin erikoinen solukasvain, joka puristaa aivoja ja hallitsee koko henkistä toimintaa. Tarkatkaapa Lajevskia, kun hän istuu jossakin seurassa. Huomatkaa: ottaessanne hänen läsnäollessaan puheeksi jonkin yleisen kysymyksen, esimerkiksi solun tai vaiston, hän istuu syrjässä, on vaiti eikä kuuntele; hän on väsyneen, onnettoman näköinen, mikään ei herätä hänen mielenkiintoaan, kaikki on typerää ja mitätöntä, mutta annas olla, että tulee puhe koirasta ja naaraista, siitä esimerkiksi, että hämähäkeillä naaras hedelmöitymisen jälkeen syö koiraksen, niin oitis hänen silmänsä leimahtavat uteliaisuudesta, kasvot kirkastuvat, ja mies aivan kuin elpyy. Kaikki hänen ajatuksensa, miten jaloja, yleviä tai joutavia ne lienevätkin, keskittyvät aina samaan pisteeseen. Jos kävelet hänen kanssaan kadulla ja kohtaat esimerkiksi aasin... — “Sanokaa, olkaa niin hyvä, — kysy hän, — mikä on seuraus, jos aasintamman astuttaa kamelilla?” Entä unet sitten! Onko hän kertonut teille unistaan? Ne vasta ovat mainioita! Milloin hän näkee unta, että hänet naitettiin kuussa, milloin taas sattuu, että hänet kutsutaan poliisikamariin ja käsketään ottamaan kitara elämänkumppanikseen...

Diakoni päästi raikuvan naurun; Samoilenko rypisti kulmiaan ja pinnisti vihaisesti naamaansa pysyäkseen totisena, mutta ei jaksanut pidättäytyä ja remahti kohti kurkkua nauramaan.

— Valehtelet alusta loppuun! — sanoi hän pyyhkien kyyneliään. — Totisesti sinä valehtelet!

IV.

Diakoni oli varsin herkkä nauramaan ja nauroi vaikka kuinka mitättömälle asialle, niin että sai pistoksen ja oli nikahtua. Näytti kuin hän olisi rakastanut ihmisseuraa vain sen vuoksi, että ihmisillä on naurettavia puolia ja että heille sopii antaa lystikkäitä nimiä. Samoilenkon hän risti juoksijahämähäkiksi ja hänen sotamiesapurinsa rääkysorsaksi, ja kerran, kun von Coren Lajevskista ja Nadeshda Feodorovnasta puhuessaan sanoi heitä koira-apinoiksi, oli hän ihastuksesta ihan haltioissaan... Hän kiinnitti ahnaasti katseensa toisen kasvoihin, kuunteli silmää rävähyttämättä, ja ilmeistä oli, kuinka nauru täytti hänen silmänsä ja kasvot jännittyivät hänen odottaessaan, milloin saisi remahtaa valloilleen ja nauraa läkähtyäkseen.

— Hän on irstainen ja läpeensä turmeltunut olento, — jatkoi eläintieteilijä, ja diakoni, toivoen kuulevansa naurettavia sanoja, kiinnitti katseensa hänen kasvoihinsa. — Tapaa harvoin sellaista raukkamaisuutta: ruumiiltaan hän on hontelo, kivuloinen ja vanha, ja älyltään hän ei missään suhteessa ole paksua kauppiaanmujua kummempi, joka ei muuta tee kuin syö, juo, makaa höyhenpatjalla ja armastelee renkiään.

Diakoni purskahti jälleen nauramaan.

— Älkää naurako, diakoni, — sanoi von Coren, — se on perältäkin typerää. Minä en olisi kiinnittänyt huomiota hänen mitättömyyteensä, — lisäsi hän, ensin odotettuaan diakonin naurun lakkaamista, — olisin sivuuttanut hänet kokonaan, ellei hän olisi niin vahingollinen ja vaarallinen. Hänen vahingollisuutensa ilmenee etupäässä siinä, että hänellä on naismaailmassa menestystä ja hän siis uhkaa lahjoittaa maailmalle jälkeläisiä, tusinan verran Lajevskeja, yhtä kivuloisia ja turmeltuneita kuin hän itsekkin. Toiseksi hän on mitä suurimmassa määrässä tartuntaa levittävä. Vististä ja oluesta olen teille jo puhunut. Vuoden parin perästä se pääsee vallalle koko Kaukaasian rannikolla. Tiedättehän, kuinka kansan suuri enemmistö, olletikin sen keskikerros, luottaa sivistykseen, yliopisto-arvoihin ja kirjalliseen kieleen. Tehköön hän minkä konnuuden tahansa, kaikki uskovat, että se on hyvää, että sen täytyy niin ollakin, koska hän on sivistynyt, vapaamielinen ja yliopistossa opiskellut. Lisäksi hän on kovaosainen, liika ihminen, heikkohermoinen, ajan uhri, mikä tietysti merkitsee, että hänelle on kaikki luvallista. Hän on miellyttävä, herttainen mies, suhtautuu niin suopeasti ihmisten heikkouksiin; hän on puhelias, myötätuntoinen, sopuisa, ylpeydestä vapaa, hänen kanssaan voi ryypätä, puhella rivouksia, hieman juoruillakin... Yhteinen kansa, joka uskonnon ja siveyden asioissa aina on taipuvainen ihmisjumaloimiseen, suosii enimmin niitä pikkujumalia, joilla on samanlaisia heikkouksia kuin sillä itsellään. Päättäkää siis itse, kuinka laaja ala hänellä on levitellä tartuntaansa! Lisäksi hän on jommoinenkin näyttelijä ja sukkela teeskentelijä ja osaa mainiosti kutkutella ihmisten heikkoja puolia. Ottakaapa hänen konstinsa ja temppunsa, esimerkiksi kuinka hän puhuu sivistyksestä. Hän ei ole saanut oikean sivistyksen hajuakaan, mutta kuulkaapa, kuinka hän julistaa: — "Sivistys on meidät kokonaan tarvellyt! Kuinka kadehdinkaan villikansoja, noita luonnonlapsia, jotka eivät sivistyksestä tiedä mitään!" On näet ymmärrettävä, että hän ennenmuinoin on koko sydämestään harrastanut sivistystä, palvellut sitä, omaksunut sen perinpohjin, mutta se on muka uuvuttanut hänet, tuottanut hänelle pettymystä ja tuskaa; hän nähkääs on Faust,

toinen Tolstoi... Schopenhaueria ja Spenceriä hän kohtelee yliolkaisesti kuin koulupoikia ja taputtaa heitä isällisesti olalle: mitä nyt muka Spencer? Tietysti hän ei ole lukenutkaan Spenceriä, mutta kuinka somaa sentään, kun hän kevyeen, huolimattoman ivalliseen tapansa puhuu naikkosestaan: — “Hän on lukenut Spenceriä!” Ja ihmiset kuuntelevat häntä, eikä kukaan huoli ymmärtää, että semmoinen puoskari kuin hän ei ole oikeutettu suutelemaan Spencerin kengänpohjia, saati tuohon tapaan puhumaan Spenceristä. Penkomaan sivistyksen juuria, repostelemaan auktoriteetteja, kukistamaan alttareja, heittämään niihin lokaa ja narrimaisesti vilkuilemaan, vain puolustaakseen ja peittääkseen omaa kehnouttaan ja siveellistä vajavaisuuttaan — semmoiseen kykenee vain äärimmäisen itserakas, halpamainen ja katala elukka.

— Minä en käsitä, Kolja, mitä sinä hänestä oikein tahdot, — virkkoi Samoilenko ja silmäili eläintieteilijää, ei enää vihasesti, vaan syyllisyyttä tuntien. — Hän on samanlainen ihminen kuin kaikki muut. Tietysti hänellä on heikkoutensa, mutta hän on kumminkin nykyajan aatteiden tasalla, hoitaa virkaansa, tuottaa hyötyä isänmaalle... Kymmenen vuotta takaperin palveli täällä asioitsijana muuan vanha ukko, ylen viisas mies... Niin, hänellä oli tapana sanoa...

— Turhaa puhetta! — keskeytti eläintieteilijä. — Sinä sanot, että hän hoitaa virkaansa. Mutta kuinka hän sitä hoitaa? Ovatko tavat sen kautta, että hän tuli tänne, muuttuneet yhtään paremmiksi, virkamiehet yhtään säntillisemmiksi ja kohteliaammiksi? Päinvastoin, yliopistosivistyksen saaneen miehen arvovallalla hän on vain antanut kannatuksensa heidän irstaisuudelleen. Säntillinen hän on vain kuukauden kahdentenkymmenentenä päivänä, jolloin hän saa palkkansa, kaikkina muina päivinä hän vain tassuttaa tohvelit jalassa kotonaan ja koettaa olla sen näköinen, kuin tekisi Venäjän hallitukselle suurenkin hyväntyön sillä, että oleksii Kaukaasiassa. Ei, Aleksander Daviditsh, älä sinä häntä puolusta. Sinä olet epäoikeudenmukainen alusta loppuun. Jos sinä todellakin häntä rakastaisit ja pitäisit lähimmäisenäsi, niin ennen kaikkea et voisi olla piittaamatta hänen heikkouksistaan, et niitä kohtelisi suopeasti, vaan koettaisit hänen omaksi hyödykseen tehdä hänet vaarattomaksi.

— Mitä tarkoitat?

— Tehdä vaarattomaksi. Koska hän on parantumaton, voi hänet tehdä vaarattomaksi vain yhdellä tavalla...

Von Coren vetäisi sormellaan poikkipuolin kaulaansa.

— Tahi hukuttaa, sama se ... lisäsi hän. — Ihmiskunnan ja heidän omat etunsa vaativat, että tällaiset ihmiset ehdottomasti poistetaan.

— Mitä sinä puhut?! — jupisi Samoilenko, nousten seisoalleen ja kummastuneena katsellen eläintieteilijän rauhallisiin, jäykkiin kasvoihin. — Diakoni, mitä hän puhuu? Oletko sinä järjilläsi?

— Minä en vaadi kuolemanrangaistusta, — sanoi von Coren. — Jos sen vahingollisuus on todettu, niin keksikää jokin muu. Jos Lajevskia ei sovi tuhota, niin eristäkää hänet, riistäkää häneltä persoonallisuus, pankaa hänet yleiseen työhön...

— Mitä sinä puhut? — lausui Samoilenko kauhistuneena. — Pippuria, pippuria! — huudahti hän sitten epätoivoisella äänellä, nähdessään, että diakoni söi täytettyjä

käärylöitä ilman pippuria. — Sinä, järkevimpiä miehiä mitä on olemassa, mitä sinä puhut?! Ystävämme, ylpeä, sivistynyt ihminen, pantava yleiseen työhön!!

— Jos on ylpeä ja ryhtyy vastarintaan — niin rautoihin!

Samoilenko ei kyennyt virkkamaan sanaakaan ja liikutteli vain sormiaan; diakoni katsahti hänen tyrmistyneihin, todellakin koomillisiin kasvoihinsa ja purskahti nauramaan.

— Lakatkaamme puhumasta siitä, — sanoi eläintieteilijä. — Sinun, Aleksander Daviditsh, on muistaminen vain se, että alkuaikoina oli ihmiskunta olemassaolon taistelun ja luonnollisen valinnan kautta suojeltu sellaisilta yksilöiltä kuin tämä Lajevski on; nyt sitä vastoin on kulttuurimme melkoiseksi osaksi heikontanut taistelua ja valintaa. Ja meidän on itsemme pidettävä huoli kivuloisten ja kelvottomien hävittämisestä, muuten uhkaavat Lajevskit lisääntyessään tuhota sivistyksen, ja ihmiskunta rappeutuu aivan täydellisesti. Emme voi syyttää siitä muita kuin itseämme.

— Ellei selviydytä muuten kuin ihmisiä hukuttamalla ja hirttämällä, — lausui Samoilenko, — niin hiiteen sitten sivistyksesi ja ihmiskusi! Hiiteen! Kuules mitä sinulle sanon: sinä olet perin oppinut, ylen järkevä mies ja isänmaasi ylpeys, mutta sinulta ovat saksalaiset pilanneet pään. Niin juuri, saksalaiset!

Aina siitä asti, kun Samoilenko lähti Tartosta, jossa oli opiskellut lääketiedettä, hän oli vain harvoin nähnyt saksalaisia eikä ollut lukenut ainoatakaan saksalaista kirjaa, mutta hänen ajatuksensa mukaan lähti kaikki paha politiikassa ja tieteessä saksalaisista. Mistä hän sellaisen ajatuksen oli saanut, ei hän itsekään osannut sanoa, mutta lujassa se vain oli.

— Niin juuri, saksalaiset! — toisti hän vielä kerran. — Lähdetään juomaan teetä.

Kaikki kolme nousivat pöydästä ja otettuaan lakit päähänsä lähtivät pystyaidalla ympäröityyn puistoon, missä istahtivat vaaleiden vaahterain, päärynä- ja kastanjapuiden katveeseen. Eläintieteilijä ja diakoni istuivat penkille pienen pöydän ääreen, Samoilenko heittäytyi juurista tehtyyn, leveä- ja loivaselkäiseen nojatuoliin. Palvelija toi pöydälle teevehkeet, hilloa ja pullon marjamehua.

Oli kova helle, kolmisenkymmentä astetta varjossa. Polttava ilma oli ikäänkuin paikalleen jähmettynyt, ja kastanjapuun oksasta maahan riippuva pitkä hämähäkinverkko uinui rentona liikahtamatta. Diakoni otti kitaran, jonka vakituinen paikka oli maassa pöydän vieressä, soinnutti sen ja lauloi hiljaisella vienolla äänellä: “Seminaaripojat ne krouvin luona seisoi...” mutta vaikenen samassa kuumuuden tähden, pyyhki hien otsaltaan ja loi silmänsä polttavaa sinitaivasta kohti. Samoilenko torkahti; helteestä, hiljaisuudesta ja makeasta, päivällisenjälkeisestä unenhorroksesta, joka tuota pikaa valtasi kaikki hänen jäsenensä, hän raukesi ja humaltui; hänen kätensä hervahtivat, silmät siristyivät, pää painui rinnalle... Melkein kyyneliin asti heltyen hän tuijotti von Coreniin ja diakoniin ja mutisi:

— Nuori sukupolvi... Tieteen tähti ja kirkon kynttilä... Katsoppas vain, pitkäliepeinen halleluja kohoaa pääpiispaksi... Kukaties saamme vielä hänen kättään suudella... Sama se... Suokoon Jumala...

Kohta alkoi kuulua kuorsaamista. Von Coren ja diakoni joivat teensä loppuun ja lähtivät kadulle.

— Tuletteko taas laiturille merihärkiä onkimaan? — kysyi eläintieteilijä.

— En, kuumanlaista on.

— Mennään minun asuntooni. Autatte postilähetysten pakkauksessa ja kirjoitatte joitakin papereita puhtaaksi. Samalla juttelemme, mihin työhön voisitte ajanvietteeksi ryhtyä... Täytyy tehdä työtä, diakoni. Näin ei käy laatuun.

— Sananne ovat oikeat sekä loogilliset, — vastasi diakoni, — mutta laiskuuteni saa puolustuksensa nykyisen elämäni olosuhteista. Tiedätte itse, että aseman epämääräisyys melkoisesti edistää ihmisen haluttomuutta. Onko minut lähetetty tänne määräjäksi vai ainiaaksi, sen Jumala yksin tietää; minä oleilen täällä epätietoisena, vaimoni värjöttää viluissaan ja ikävissään isänsä luona. Ja tunnustaa täytyy, kuumuudesta ovat aivotkin väsähtäneet.

— Lorua, — sanoi eläintieteilijä. — Kuumuuteen voi tottua, ja vaimotta elämään voi myös tottua. Ei saa hemmoitella itseään. Täytyy pitää itseään kurissa.

V.

Nadeshda Feodorovna oli aamulla menossa uimaan, ja hänen jäljestään kulki pesukannua, messinki maljaa, lakanoita ja pesusientä kantaen hänen palvelijattarensa Olga. Sataman edustalla oli ankkuroituna kaksi vierasta höyrylaivaa, joissa oli valkoiset, likaiset savutorvet. Nähtävästi ulkolaisia rahtialuksia... Laivasillalla liikkui joitakin valkopukuisia miehiä, valkoiset kengät jalassa huutaen kovalla äänellä ranskaksi, ja heille vastattiin näistä höyrylaivoista. Kaupungin pienen kirkon tornissa soivat kellot reippaasti.

— Tänään on sunnuntai! — muisteli Nadeshda Feodorovna mielihyvillään.

Hän tunsu itsensä täysin terveeksi, ja hänessä oli vallalla iloinen, pyhäinen mieliala. Yllään uusi, väljä, karkeasta miesten silkkikankaasta tehty puku, päässä suuri olkihattu, jonka leveät lierit olivat vahvasti taivutetut alaspäin, joten hänen kasvonsa pilkistelivät ikäänkuin laatikosta, hän oli mielestään varsin soman näköinen. Hän ajatteli sitä, että koko kaupungissa on vain yksi nuori, kaunis, sivistynyt nainen — juuri hän, ja että hän yksin osaa käydä huokeasti, kauniisti ja aistikkaasti puettuna. Esimerkiksi, tämä puku maksaa ainoastaan kaksikolmatta ruplaa, ja sittenkin, kuinka soma se on! Koko kaupungissa hän yksin osaa miellyttää, ja kun mieshenkilöitä on paljon, täytyy heidän väkistenkin kadehtia Lajevskia.

Nadeshda Feodorovna iloitsi siitä, että Lajevski viime aikoina oli ollut kylmä, pidättyvän kohtelias, jopa väliin säädytön ja raakakin häntä kohtaan; kaikkiin hänen pisteliäisiin kompasanoihinsa ja halveksiviin, kylmiin tahi käsittämättömiin silmäyksiinsä olisi Nadeshda Feodorovna ennen tätä vastannut kyynelillä, soimauksilla ja uhkauksilla matkustaa tiehensä tai tappaa itsensä nälkään. Nyt sensijaan hän vastaukseksi vain punastui, katseli syyllisesti häneen ja oli iloinen, ettei Lajevski pyrkinyt häntä liehittelemään. Jos Lajevski olisi torunut tahi uhkaillut, olisi se ollut vieläkin parempaa ja mieluisempaa, koska Nadeshda Feodorovna tunsu itsensä täysin syylliseksi hänen edessään. Hän oli mielestään syypää ensiksikin siihen, ettei ollut myötätuntoisesti omaksunut Lajevskin haaveiluja työteliästä elämästä, minkä vuoksi hän oli lähtenyt Pietarista ja matkustanut tänne Kaukaasiaan, ja hän oli varma, että Lajevski viime aikoina oli suutuksissaan hänelle juuri siitä. Lähtiessään Kaukaasiaan Nadeshda Feodorovnalla oli se ajatus, että hän heti ensimmäisenä päivänä löytää täällä rauhaisan tyyssijan meren rannalla, viihtyisän, varjoisan puiston lintuineen ja solisevine puroineen, missä sopisi istuttaa kukkia ja vihanneksia, kasvattaa ankkoja ja kanoja, ottaa vastaan naapureja, lääkitä köyhiä maalaisia ja jaella heille kirjasia; mutta sitten kävikin ilmi, että Kaukaasia on sarja alastomia vuoria, metsiä ja äärettömiä laaksoja, missä saa kauan valikoida, etsiä ja puuhata, ennenkuin löytää sopivan paikan, ja ettei täällä ole naapureja, että on hyvin kuuma ja että saa pelätä joutuvansa rosvojen käsiin. Lajevski ei pitänyt maan hankkimisessa kiirettä; Nadeshda oli siitä iloissaan, ja he olivat molemmat ikäänkuin ajatuksissaan sopineet, etteivät toisilleen muistuttaisi työteliästä elämästä. Lajevski ei puhu mitään, ajatteli Nadeshda Feodorovna, siis hän on äkeissään siitä, miksi toinen ei puhu mitään.

Toiseksi, hän oli Lajevskin tietämättä näiden kahden vuoden aikana ottanut Atshmianovin kaupasta velaksi kaikenlaisia pikkutavaroita noin kolmensadan ruplan arvosta. Vähän

kerrallaan hän oli ottanut, milloin kangasta, milloin silkkiä, milloin päivänvarjon, ja huomaamatta oli siitä kertynyt tämmöinen velka.

— Vielä tänään puhun hänelle siitä ... päätti Nadeshda Feodorovna, mutta oivalsi samassa, että Lajevskin nykyiseen mielentilaan katsoen ehkei ollut sopivaa puhua hänelle veloista.

Kolmanneksi, hän oli jo kahdesti, Lajevskin poissaollessa, kotonansa ottanut vastaan poliisiupseeri Kirilinin: kerran aamulla Lajevskin ollessa uimassa, ja toisen kerran puoliyön aikaan, Lajevskin pelatessa korttia. Tätä muistellessaan Nadeshda Feodorovna karahti punaiseksi ja vilkaisi palvelijattareen ikäänkuin peläten tämän salaa kuuntelevan hänen ajatuksiaan. Pitkät, sietämättömän kuumat, ikävät päivät, ihanat, väsyttävät illat, tukahuttavat yöt, ja koko tämä elämä, kun ei aamusta iltaan tiedä, miten käyttää joutilasta aikaa, ja tunkeilevat ajatukset siitä, että hän on kaunein ja nuorekkain nainen koko kaupungissa, että hänen nuoruutensa menee hukkaan, sekä itse Lajevski, rehellinen, aaterikas, mutta yksitoikkoinen, alati tohveleissaan hissutteleva, kynsiään pureskeleva ja oikuillaan väsyttävä — kaikki tämä vaikutti, että Nadeshda Feodorovnassa vähitellen heräsi haluja, ja kuin mieletön hän yötä päivää ajatteli aina samaa. Hengityksessään, katseissaan, äänensä sävyssä ja käynnissään hän tunsu vain halua; meren pauhina haastoi hänelle, että tulee rakastaa, sitä kuiski hänelle illan hämy, sitä sanoivat vuoret. Ja kun Kirilin alkoi liehitellä häntä, ei Nadeshda Feodorovna jaksanut, ei tahtonut eikä voinut vastustaa, vaan antautui hänelle...

Nyt nuo ulkolaiset höyrylaivat ja ihmiset valkoisissaan ties miksi muistuttivat hänelle suuren suurta salia; ranskankielisen puhelun lomassa soivat hänen korvissaan valssin sävelet, ja hänen rintansa värähti ilman ilon aihetta. Hän olisi tahtonut tanssia ja puhua ranskaa.

Ilomielin hän harkitsi, että hänen uskottomuudessaan ei ollut mitään kauhistavaa. Siinä ei sielu ollut osallisena; hän rakastaa edelleen Lajevskia, mikä näkyy siitä, että hän on mustasukkainen hänen tähtensä, säälii ja ikävöi häntä, milloin hän ei ole kotona. Kirilin sen sijaan oli osoittautunut töykeäksi, vaikka olikin kaunis; siihen mieheen oli kaikki suhteet lopullisesti katkaistu, eikä mitään sellaista enää sattuisi. Mikä on ollut, se on mennyt, siihen ei kellään ole asiaa, ja jos Lajevski saakin tietää, ei hän usko.

Rannalla oli vain yksi uimahuone naisia varten; miehet uivat taivasalla. Astuessaan uimahuoneeseen Nadeshda Feodorovna tapasi siellä vanhanpuoleisen rouvasihmisen, Maria Konstantinovna Bitjugovin, virkamiehen vaimon, ynnä tämän viisitoistavuotiaan tyttären Katjan, kimnaasinoppilaan; he istuivat molemmat penkillä riisuutumassa. Maria Konstantinovna oli hyväsydäminen, intoileva ja hienotuntoinen nainen, joka puhui hitaasti ja mahtipontisesti. Kahdenneljäntä vuoden ikään asti hän oli ollut kotiopettajattarena, meni sitten naimisiin virkamies Bitjugovin kanssa, joka oli pienenlätä, paljaspäinen, kovin hiljainen mies. Yhä edelleen Maria Konstantinovna oli häneen rakastunut ja mustasukkainen hänen tähtensä, punastui, kun mainittiin sana "rakkaus", ja uskotteli kaikille olevansa erittäin onnellinen.

— Ystäväiseni! — lausui hän ihastuneena, nähdessään Nadeshda Feodorovnan, ja antoi kasvoillensa ilmeen, jota hänen tuttavansa nimittivät haavemieliseksi. — Kultaseni, kuinka hauskaa, että tulitte!

Me saamme uida yhdessä, sepä mainiota!

Olga heitti ripeästi päältäään vaatteet ja paidan ja alkoi auttaa emäntäänsä riisumisessa.

— Tänään ei ole niin kuuma kuin eilen, eikö totta? — virkkoi Nadeshda Feodorovna, hytisten alastoman palvelijattaren kömpelöiden kosketusten takia. — Eilen olin vähällä kuolla tukahuttavaan kuumuuteen.

— Niinpä todellakin! Minäkin olin vähällä nääntyä... Uskotteko, minä uin eilen kolme kertaa ... ajatelkaas, ystäväiseni, kolme kertaa! Nikodim Aleksandritsh tuli jo oikein rauhattomaksi.

“Miten voivatkaan ihmiset olla noin rumia?” ajatteli Nadeshda Feodorovna katsahdettuaan Olgaan ja virkamiehen rouvaan; hän silmäsi myös Katjaan ja ajatteli: “tyttö ei ole hullumpi varreltaan”. — Nikodim Aleksandritsh on kerrassaan herttainen mies! — virkkoi hän. — Minä olen suorastaan rakastunut häneen.

— Ha-ha-haa! — naurahti Maria Konstantinovna väkinäisesti. — Sepä mainiota!

Vapauduttuaan vaatteistaan Nadeshda Feodorovna tunsu halua lähteä lentämään. Ja hänestä tuntui, että jos hän olisi huitonut käsillään, hän ihan varmaan olisi kohonnut yläilmoihin. Riisuuduttuaan hän huomasi, että Olga ylenkatseellisesti katseli hänen valkoista ruumistaan. Olga, nuori sotamiehen vaimo, eli laillisessa avioliitossa ja piti sentähden itseään parempana ja ylempänä. Nadeshda Feodorovna aavisti myös, etteivät Maria Konstantinovna ja Katja kunnioittaneet, vaan pelkäsivät häntä. Se oli hänestä vastenmielistä, ja kohottaakseen arvoaan heidän silmissään hän lausui:

Meillä Pietarissa on nyt kesäkausi vilkkaimmillaan. Minulla ja miehelläni on niin paljon tuttavuuksia! Oikein pitäisi lähteä heitä tervehtimään.

— Miehenne on kai insinööri? — kysäisi Maria Konstantinovna arasti.

— Tarkoiton Lajevskia. Hänellä on tavattoman paljon tuttavuuksia.

Valitettavasti hänen äitinsä on ylpeä ylimysnainen, ahdasmielinen...

Nadeshda Feodorovna jätti sanottavansa kesken ja heittäytyi veteen; hänen jäljestään laskeutuivat Maria Konstantinovna ja Katja.

— Meillä suuressa maailmassa on kovin paljon ennakkoluuloja, — pitkitti Nadeshda Feodorovna, — eikä elämä siinä ole niin helppoa kuin miltä se näyttää.

Maria Konstantinovna, joka oli palvellut kotiopettajattarena ylhäisissä perheissä ja siis tunsu hienon maailman tavat, vastasi:

— Niinpä niin! Uskotteko, ystäväiseni, Garatinskin herrasväellä oli se vaatimus, että piti välttämättömästi olla eri puku aamiaista ja päivällistä varten, ja siksi minulle, paitsi palkkaa, annettiin erikoisesti vaatetusapua.

Hän asettui Nadeshda Feodorovnan ja Katjan väliin, ikäänkuin sulkeakseen tyttärensä erilleen siitä vedestä, joka huuhtoi Nadeshda Feodorovnaa. Avatusta ovesta, joka oli merelle päin, näkyi joku uivan sadan askelen päässä uimahuoneesta.

— Äiti, se on meidän Kostja, — sanoi Katja.

— Ai, ai! — voivotteli Maria Konstantinovna säikähdyksissään. — Kuule, Kostja, —

huusi hän, — käänny takaisin! Kostja, käänny takaisin!

Kostja, nelitoistavuotias poika, tahtoi rehennellä rohkeudellaan äitinsä ja sisarensa edessä, sukelsi ja ui edemmäksi, mutta alkoi väsyä ja kiiruhti takaisin, ja hänen totisista, jännittyneistä kasvopiirteistään saattoi huomata, ettei hän luottanut voimiinsa.

— Ihan on pulassa noiden poikien takia, ystäväiseni! — sanoi Maria Konstantinovna rauhoittuen. — Sydän kurkussa saa odottaa, milloin ne taittavat niskansa. Voi, ystäväiseni, kuinka suloista ja samalla vaikeata on olla äiti! Silloin pelkää kaikkea.

Nadeshda Feodorovna pani olkihatun päähänsä ja syöksyi ulommas selälle päin. Hän ui nelisen sylvä ja käännähti sitten selälleen. Hän näki nyt meren taivaanrantaan saakka, höyrylaivat, ihmiset rannalla, kaupungin, ja kaikki tämä, yhdessä helteen ynnä läpikuultavien, hyväilevien aaltojen kanssa, kiihdytti häntä ja kuiskasi hänelle, että tulee elää, elää... Läheltä pyyhkäisi ohi, tarmokkaasti halkoen aaltoja ja ilmaa, muuan purjevene: peräsimessä istuva mieshenkilö katseli häntä, ja Nadeshda Feodorovnasta oli mieluista, että häntä katseltiin...

Uituaan naiset pukeutuivat ja lähtivät yhdessä pois.

— Minulla on joka toinen päivä kuumetta, enkä siitä ole tullut sen laihemmaksi, — sanoi Nadeshda Feodorovna, nuoleksien merivedestä suolaisiksi käyneitä huuliaan ja hymysuin vastaten tuttavien tervehdyksiin. — Minä olen aina ollut lihava ja viime aikoina tainnut käydä entistäkin lihavamaksi.

— Se riippuu, ystäväiseni, taipumuksesta. Jos ei ole taipumista lihomiseen, niinkuin esimerkiksi minulla, niin eivät mitkään ruuat auta. Mutta nythän kastelitte hattunne.

— Ei se mitään, kyllä kuivaa.

Nadeshda Feodorovna näki taas valkopukuisia ihmisiä, jotka kävelivät rantalaiturilla ja puhuivat ranskaa; ja taas sykähti hänen rintansa riemusta, ja jälleen muistui hänen mieleensä jokin avara sali, jossa hän joskus oli tanssinut tai josta joskus ehkä oli uneksinut.

Maria Konstantinovna pysähtyi kotinsa portin ääreen ja pyysi häntä sisään.

— Tulkaa, ystäväiseni! — sanoi hän rukoilevalla äänellä ja samalla katsoi Nadeshda Feodorovnaa ikävystyneenä ja nähtävästi toivoen: ehkä hän kieltäytyy eikä tulekaan.

— Kernaasti, — vastasi Nadeshda Feodorovna. — Tiedättehän, kuinka mielelläni käyn teillä.

Ja hän astui sisään. Maria Konstantinovna pyysi istumaan, tarjosi hänelle kahvia ja voipullia, näytti albumistaan entisten oppilaittensa valokuvia — Garatinskin neidit, jotka olivat jo naimisissa, näytti myös Katjan ja Kostjan koulutodistukset; arvosanat olivat erittäin hyvät, mutta jotta ne näyttäisivät vieläkin paremmilta, valitti emäntä huoaten, kuinka vaikeata nykyään on opiskella kimnaasissa... Hän osoitti huomaavaisuutta vieraalleen, mutta samalla tämä häntä säählitti, ja hän kärsi siitä ajatuksesta, että Nadeshda Feodorovna voi läsnäolollaan epäedullisesti vaikuttaa Kostjan ja Katjan siveellisyyteen. Se oli kuitenkin hyvä asia, ettei Nikodim Aleksandritsh ollut kotona. Koska mieshenkilöt pitävät "tuollaisista", ajatteli hän, niin saattaisi Nadeshda Feodorovna epäedullisesti vaikuttaa Nikodim Aleksandritshiinkin.

Puhellessaan vieraansa kanssa Maria Konstantinovna muisti koko ajan, että tänä iltana pannaan toimeen yhteiskekkerit ja että von Coren oli hartaasti pyytänyt olemaan siitä puhumatta koiria-apinoille, siis Lajevskille ja Nadeshda Feodorovnalle, mutta vahingossa pääsi Maria Kostantinovnan huulilta varomaton sana, ja hän punastui hiusmartoa myöten ja virkkoi hämillään:

— Tulette kai tekin?

VI.

Oli sovittu, että ajettaisiin seitsemän virstan päähän kaupungista etelään päin kulkevaa tietä ja jäätäisiin kahden pikku joen, Mustan ja Keltaisen, yhtymäpaikalla olevan maalaisravintolan tienoille ja siellä syötäisiin kalakeittoa. Lähdettiin liikkeelle kellon käydessä kuudetta. Etummaisina ajoivat rillavaunuissa Samoilenko ja Lajevski, heidän jäljestään tulivat linjaalirattaissa, kolme hevosta edessä, Maria Konstantinovna, Nadeshda Feodorovna, Katja ja Kostja, ja niiden hoidettavina olivat eväskori ja astiat. Seuraavissa ajoneuvoissa istuivat poliisiupseeri Kirilin ja nuori Atshmianov, saman kauppias Atshmianovin poika, jolle Nadeshda Feodorovna oli velkaa kolmesataa ruplaa, ja vastapäätä heitä, niska kumarassa ja jalat koukussa, istui Nikodim Aleksandritsh, pienehkö, säntillinen mies, hiukset kammattuina ohimoille. Viimeisinä ajoivat von Coren ja diakoni; jälkimäisellä oli jalkainsa juuressa kalakori.

— Oikealle! — huusi täyttä kurkkua Samoilenko, milloin vastaan ajoivat korkeat kaksipyöräiset kärryt tahi joku abhasialainen aasin selässä ratsastaen.

— Kahden vuoden kuluttua, kun saan kokoon tarvittavat varat ja sopivat miehet, lähdän tutkimusretkelle, — puheli von Coren diakonille. — Kuljen pitkin rannikkoa Vladivostokista Beringinsalmelle ja sitten salmelta Jeniseivirran suulle. Piirrämme karttoja, tutkimme eläin- ja kasvikuntaa ja käymme laajaperäisesti käsiksi geologiaan ja suoritamme antropologisia ja etnografisia tutkimuksia. Teistä itsestänne riippuu, tahdotteko seurata mukana vai ette.

— Mahdotonta, — sanoi diakoni.

— Minkätähden?

— Minä olen toisista riippuvainen, perheellinen mies.

— Vaimonne kyllä päästää teidät. Me turvaamme hänen toimeentulonsa. Vielä parempi, jos voisitte suostuttaa hänet yhteishyvän vuoksi rupeamaan nunnaksi! Sittenhän teistäkin voisi tulla munkki ja retkikuntamme lähetyspappi. Minä voin sen teille järjestää.

Diakoni oli vaiti.

— Oletteko jumaluusoppiinne hyvin perehtynyt?

— Enpä kehuttavasti.

— Hm... Sillä alalla en ollenkaan pysty teitä neuvomaan, sillä minä olen itsekin hyvin vähän perillä teologiasta. Antakaa minulle luettelo niistä kirjoista, joita tarvitsette, niin lähetän ne teille Pietarista ensi talvena. Myöskin olisi teidän luettava kirkon palveluksessa olleiden henkilöiden matkakertomuksia; näiden miesten joukossa tapaa usein hyviä etnologeja ja itämaisten kielten tuntijoita. Perehdyttyänne heidän kirjoitustapaansa teidän on helpompi käydä asiaan käsiksi. No, ja niin kauan kuin ei ole kirjoja, älkää hukatko aikaa, vaan alkakaa käydä luonani, opettelemme kompassin käyttämistä ja tutustumme meteorologiaan. Kaikkea sitä tarvitaan.

— Onhan se niinkin ... jupisi diakoni vastaukseksi ja veti suunsa nauruun. — Olen hakenut papintointia Keski-Venäjällä, ja setäni, joka on rovasti, on luvannut

myötävaikutustaan. Nyt jos lähtisin teidän mukaanne, huomaisi hän minun ihan turhanpäiten toimittaneen hänelle puuhaa.

— En ymmärrä epäröimistäne. Pysymällä edelleen tavallisena diakonina, jonka velvollisuutena on vain pyhäisin toimittaa jumalanpalvelusta ja muina päivinä levätä työstä, te vielä kymmenenkin vuoden perästä olette sama mikä nytkin, se vain eroa, että olette ehkä saanut viikset ja parran, sen sijaan että palattuanne näiden kymmenen vuoden kuluttua tutkimusretkeltä voisitte olla vallan toinen ihminen ja sitä tietoa rikkaampi, että olette tehnyt edes jotakin.

Naisten ajoneuvoista kuului kauhun ja ihastuksen huutoja. Vaunut kulkivat suoraan vuorenrinteeseen hakattua tietä ja kaikista näytti, että he kiitivät ikäänkuin korkealle seinään tehtyä hyllyä pitkin ja tuossa tuokiossa vierähtäisivät pohjattomaan kuiluun. Oikealla levisi aava meri, vasemmalla kohosi epätasainen ruskeanharmaa vuorensinä, jossa näkyi mustia täpliä, punaisia suonia ja kiemuroivia juuria, ja ylhäältä kurkistivat alas puiden tuuheat havut ikäänkuin peläten ja uteliaisuudesta taipuneina yli jyrkänteen reunan. Tovin kuluttua taas kirkunaa ja naurua: piti ajaa vuorensinästä ulkonevan suunnattoman kallion ohitse.

— En käsitä, miksi lemmossa kuljen teidän seurassanne, — virkkoi Lajevski. — Kuinka typerää ja joutavaa. Minun on matkustettava pohjoista kohti, paettava, pelastuttava, ja minä ties miksi lähdin näihin viheliäisiin kekkereihin.

— Katsos tuota näkyä! — sanoi hänelle Samoilenko, kun hevoset kääntyivät vasemmalle ja silmien eteen avautui Keltajoen laakso, jonka keskellä itse jokikin välkkyi — keltaisena, sameana, villinä...

— En siinä havaitse mitään hyvää, Sasha, — vastasi Lajevski. — Alati ihailemalla luontoa osoittaa vain oman mielikuvituksensa köyhyyttä. Verrattuna siihen, mitä minun mielikuvitukseni voi antaa, eivät kaikki nämä purot ja kalliot ole muuta kuin moskaa.

Ajoneuvot kulkivat jo pitkin joen rantaa. Korkeat vuoriset rannat lähenivät toisiaan vähitellen, laakso kapeni ja näytti edessäpäin solalta; vuoren, jonka viertä ajettiin, oli luonto kyhännyt kokoon suunnattomista kallioista, jotka painoivat toisiaan sellaisella tuhottomalla voimalla, että Samoilenko katsahtaessaan niihin joka kerran tahtomattaan ähkäisi. Jylhän kaunista vuorta leikkelimät paikoin kapeat halkeamat ja solat, joista matkailijoita vastaan henki tuoreutta ja salaperäisyyttä; solien kautta näkyi toisia vuoria, ruskeita, vaaleanpunaisia, sinipunertavia, savunharmaita tai kirkkaan valon kultaamia. Kuultiin joskus, kun kuljettiin rotkojen ohitse, veden putoavan jostakin korkealta ja solisevan kivien yli.

— Äh, noita kirottuja vuoria, — huokaili Lajevski, — kuinka olenkaan niihin kyllästynyt!

Siinä paikassa, missä Mustajoki yhtyi Keltajokeen ja sen musteentapainen vesi likasi keltaista vettä, rynnistäen sitä vastaan, kohosi syrjemmällä tiestä tataari Kerbalain mökki, Venäjän lippu katolla liehumassa, ja nimikilpeen oli liidulla kyhätty: "Hauska ravintola." Ympärillä oli säleaidalla suojattu pieni puutarha, jossa oli pöytiä ja penkkejä, ja keskellä vaivaista, okaista pensastoa yleni ainokainen kypressi, kaunis ja tumma.

Kerbalai, pieni, vikkela tataari, yllään sininen paita ja valkoinen vyöliina, seisoi tiellä ja pannen kädet vatsalleen teki syvän kumarruksen ajoneuvoja kohden ja hymyili väläyttäen

valkohohtoisia hampaitaan.

— Terve, Kerbalaika! — huusi hänelle Samoilenko. — Me ajamme vähän loitommas, tuo sinä sinne teekeittiö ja tuoleja! Joutuin!

Kerbalai nyökäytti kerittyä päätään, samalla jotakin mutisten, mutta vain viimeisissä ajoneuvoissa istuvat saattoivat kuulla: “on taimenia, teidän ylhäisyytenne”.

— Tuo, tuo! — sanoi hänelle von Coren.

Kuljettuaan noin viidensadan askelen päähän ajoneuvot pysähtyivät. Samoilenko valitsi pienen nurmikon, jossa oli hajallaan siellä täällä istuimiksi sopivia kiviä ja lojui tuulen kaatama puu, pörröiset juuret maasta esiin vääntyneinä ja havuneulaset kuivettuneina keltaisiksi. Joen poikki oli kyhätty hirsistä huojuva silta, ja vastapäätä toisella rannalla oli neljän matalahkon paalun varassa pieni vaja maissin kuivaamista varten, sentapainen kuin sadussa mökki, jota kannattivat kananjalat; sen ovelta johtivat alas tikapuut.

Ensi vaikutelma oli kaikilla sellainen, ettei täältä enää ikänä päästä pois. Kaikilla tahoilla, minne vain katsoi, kohosivat ja työntyivät vastaan vuoret, ja hyvin nopeasti lähenei mökin ja tumman kypressin taholta illan varjo, jonka takia Mustajoen kapea, mutkainen sola näytti yhä kapeammalta ja vuoret korkeammilta. Selvästi kuului, kuinka joki reuhtoi ja kaskaat lakkaamatta sirisivät.

— Hurmaavaa! — virkkoi Maria Konstantinovna, hengähtäen syvään ihastuksesta. — Lapset, katsokaa kuinka kaunista! Mikä hiljaisuus!

— Todellakin, hyvin kaunista, — myönsi Lajevski, jota maisema miellytti ja joka katsellessaan taivasta ja sitten tataarin mökistä nousevaa sinistä savupatsasta äkkiä tunsi alakuloisuutta. — Niin, kaunista on! — toisti hän.

— Ivan Andreitsh, kuvatkaa tämä maisema! — pyysi Maria Konstantinovna hempeämielisesti.

— Mitä varten? — kysyi Lajevski. — Vaikutelma on parempi kaikkia kuvauksia. Sitä värien ja äänien moninaisuutta, jonka jokainen saa vaikutelmissa luonnolta, vatvovat kirjailijat muodottomaksi, tuntemattomaksi vääristyneenä.

— Jokohan? — kysäisi von Coren kylmästi, valittuaan itselleen kaikkein isoimman kiven veden läheisyydessä ja koettaen kavuta sille ja istuutua. — Jokohan? — toisti hän, katsoen tiukasti Lajevskiin. — Entä Romeo ja Julia? Entä Pushkinin Ukrainan yö? Luonto saa tulla ja kumartaa maahan asti.

— Ehkä niin ... myönsi Lajevski, joka oli liian laiska viitsiäkseen ajatella ja väittää vastaan. — Kuitenkin, — lausui hän kotvan odotettuaan, — mitä itse asiassa on Romeo ja Julia? Kaunis, runollinen, pyhä rakkaus on vain kuin ruusuja, joilla tahdotaan peittää mätää. Romeo on samanlainen elukka kuin kaikki muutkin.

— Mistä hyvänsä teidän kanssanne puhuu, johdatte te kaikki...

Von Coren katsahti Katjaan ja jätti kesken.

— Mihin minä johdan? — kysyi Lajevski.

— Jos teille sanoo esimerkiksi: “kuinka viinirypäleterttu on kaunis!” niin te tokaisette: “mutta kuinka ruma se on, kun se pureksitaan ja sulatetaan vatsassa”. Mitä toimittaa

sellainen puhuminen? Ei se ole mitään uutta ... yleensä vain kummallinen tapa.

Lajevski tiesi, ettei hän ollut von Corenin suosiossa, ja sentähden pelkäsi häntä ja tunsi hänen ollessaan läsnä ikäänkuin kaikkien olisi ollut ahdasta ja ikäänkuin selän takana olisi seisonut joku. Hän ei vastannut mitään, vaan astui syrjään ja katui, että oli lähtenyt mukaan.

— Herrat, mars hakemaan risuja valkeaan! — komensi Samoilenko.

Kaikki hajaantuivat, kuka minnekin, ja paikalle jäivät vain Kirilin, Atshmianov ja Nikodim Aleksandritsh. Kerbalai toi tuoleja, levitti nurmelle maton ja laski sille muutamia viinipulloja. Kirilin, pitkäkasvuinen, muhkea mies, joka ilmoista huolimatta käytti palttinamekkonsa päällä upseeriviittaa, muistutti ylpeällä ryhdillään, arvokkaalla astunnallaan sekä matalalla, hieman käheällä äänellään nuorenpuoleisia pikkukaupungin poliisimestareita. Hänen kasvonsa näyttivät murheellisilta ja unisilta, ikäänkuin hänet vastikään olisi vasten tahtoaan herätetty.

— Mitä sinä toit sieltä, aasi? — kysyi hän Kerbalailta, lausuen verkkaan joka sanan. — Käskin sinun tuoda kvareli-viiniä, mutta mitä sinä toit, tataarilaiskuono? Häh?

— Meillä on paljon omaa viiniä, Jegor Alekseitsh, — huomautti arasti ja kohteliaasti Nikodim Aleksandritsh.

— Kuinka? Mutta minä tahoon, että minunkin viiniäni pitää olla. Otan osaa kekkereihin ja otaksun siis, että minullakin on oikeus maksaa osaltani. Niin otaksun! Tuo kymmenen pulloa kvarelia!

— Miksi niin paljon? — ihmetteli Nikodim Aleksandritsh tietäen, ettei Kirinillä ollut rahaa.

— Kaksikymmentä pulloa! Kolmekymmentä! — huusi Kirilin.

— Antaa olla, tuokoon, — kuiskasi Atshmianov Nikorim Aleksandritshille, — minä maksan.

Nadeshda Feodorovna oli iloisella, vallattomalla päällä. Häntä halutti hyppiä, nauraa, huutaa, ärsyttää, keikailla. Yllään huokeahintainen, sinisilmäisestä pumpulikankaasta tehty puku, jalassa punaiset tohvelit ja ennenmainittu olkihattu päässä hän oli mielestensä pieni, yksinkertainen, kevyt ja leijaileva kuin perhonen. Hän juoksi notkuvalle sillalle ja katseli kotvasen veteen, jotta olisi alkanut päätä huimata, sitten hän huudahti ja juoksi nauraen toiselle rannalle kuivuuvajan luo, ja hänestä näytti, että kaikki mieshenkilöt, yksinpä Kerbalaikin, ihailen katselivat häntä. Kun äkkiä yllättäneessä hämärässä puut ja vuoret, hevoset ja ajoneuvot sulivat yhteen ja tataarilaismökin ikkunoista pilkahti esille tulta, kiipesi hän kivien ja okaisten pensasten välitse polveilevaa polkua pitkin vuorelle ja istahti kivelte. Alhaalla paloi jo nuotio. Sen ääressä liikkui, hihat ylös käärittyinä, diakoni, ja hänen pitkä, musta varjonsa kierteli säteenä valkean ympärillä, kun hän heitteli nuotioon risuja ja hämmenteli pataa pitkään keppiin sidotulla lusikalla. Samoilenko, kasvot kuparinpunaisina, hääräili siellä myös kuin omassa keittiössään ja huusi tuikeasti:

— Missä suola on, hyvät herrat? Unohtui tietenkä? Ja mitä te kaikki siinä istua nökötätte kuin mitkäkin paroonit, ja minä saan tässä yksin puuhata?

Tuulenkaatopuulla istuivat rinnakkain Lajevski ja Nikodim Aleksandritsh ja katselivat

mieltiväisinä. Maria Konstantinovna, Katja ja Kostja ottivat esille korista teevehkeet ja lautaset. Von Coren käsivarret ristissä ja toinen jalka kivellä seiso i rannalla lähellä vedenrajaa ja mielti jotakin. Nuotion luomat punaiset läikät yhdessä varjojen kanssa kiertelivät maanpinnalla tummien ihmishahmojen vaiheilla, värähtelivät vuorilla, puissa, sillalla; toisella puolella jyrkkä, veden uurtama rantaäyräs oli kokonaan valaistu, näytti iskevän silmää ja kuvastui veteen, ja vuolaasti virtaava, myllertävä vesi repi kappaleiksi heijastuksen.

Diakoni lähti noutamaan kaloja, joita Kerbalai rannalla puhdisti ja pesi, mutta puolitiessä hän pysähtyi ja katseli ympärilleen.

“Voi sentään, kuinka ihanaa!” ajatteli hän. “Ihmiset, kivet, tuli, hämärä, maassa lojuva puu — ei mitään sen enempää, mutta kuinka ihanaa silti!”

Toisella rannalla ilmestyi kuivuuvajan luo joitakin tuntemattomia ihmisiä. Kun valo häilähteli ja savu painautui sille puolelle, ei näitä ihmisiä voinut heti täysin erottaa, vaan siellä näkyi milloin karvalakki ja harmaa parta, milloin sininen paita, milloin ryysyt olkapäästä polviin ja tikari poikkipuolin vatsalla, milloin taas nuoret, tummaveriset kasvot mustine kulmakarvoineen, jotka olivat niin tuuheat ja silmäänpistävät kuin hiilellä piirustetut. Viisi heistä istahti piiriin nurmelle, toiset viisi menivät kuivuuvajaan. Yksi pysähtyi oversa selin tuleen ja pannen kädet selän taakse alkoi kertoa jotakin hyvin mielenkiintoista, sillä Samoilenkon heitettyä risuja tuleen, joka siitä leimahtaen räiskäytti säkeniä ja kirkkaasti valaisi kuivuuvajan, näkyi ovesta tuijottamassa kaksi rauhallista naamaa, ilmaisten innostunutta tarkkaavaisuutta, ja piiriin istuutuneet kääntyivät taaksepäin kuuntelemaan kertomusta. Vähän myöhemmin virittivät piirissä istujat hiljaisiin äänin soinnukkaan pitkäveteisen laulun, joka muistutti suuren paaston aikana kirkossa veisattavaa virttä... Kuunnelleessaan heitä diakoni ajatteli, mikä hän on miehiään kymmenen vuoden kuluttua, kun hän palaa tutkimusretkeltä: nuori lähetyspappi, kirjailija, jolla on kuuluisa nimi ja kunniakas menneisyys; hänestä tehdään arkkimandriitti, sitten piispa; hän toimittaa tuomiokirkossa jumalanpalvelusta: päässä kultahiippa hän astuu pyhimyskuvaa kantaen alttarin eteen lavalle, korottaa kolmihaaraisen ja kaksihaaraisen kynttilänjalan, valaisee niillä suurta kansanpaljoutta ja julistaa: “Holho taivaasta, Herra, tätä viinipensasta, katso lempeästi sen puoleen ja lähesty sitä, ja oikea kätesi istuttakoon sen!” Ja enkelimäisin äänin lapset veisaavat vastaan: “Pyhä jumala...”

— Diakoni, missä kalat ovat? — kuului Samoilenkon ääni.

Palattuaan nuotion luo diakoni kuvitteli, että kuumana heinäkuun päivänä astuu pölyistä tietä kirkollinen juhlakulkue: edellä talonpojat kantavat kirkkolippuja, eukot ja tytöt pyhäinkuvia, heti seuraavat kuoripojat ja lukkari poski sidottuna ja oljenkorsia hiuksissa, sitten järjestyksessä hän, diakoni, hänen jäljestään pappi kalotti päässä ristiä kantaen, ja takana pöllyttää joukko ukkoja, akkoja, poikia; joukossa ovat papin ja diakonin vaimot huivit päässä. Kuoripojat laulavat, lapset kirkuvat, peltopyyt piipottavat, leivot visertävät... Kulkue pysähtyy, ja siunattua vettä vihmotaan karjan päälle... Kuljetaan edelleen ja polvistumalla rukoillaan sadetta. Sitten syödään, jutellaan...

“Niin, hyvää on sekin...” ajatteli diakoni.

VII.

Kirilin ja Atshmianov kiipesivät vuorelle polkua myöten, Atshmianov jättäytyi jälkeen ja pysähtyi, mutta Kirilin astui Nadeshda Feodorovnan luo.

— Hyvää iltaa! — virkkoi hän tervehtien sotilaan tapaan.

— Hyvää iltaa.

— Niinpä niin! — lausui Kirilin, katsoen taivasta kohden ja miettien.

— Mitä niinpä niin? — kysyi Nadeshda Feodorovna, oltuaan hetken vaiti ja huomattuaan, että Atshmianov piti heitä kumpaakin silmällä.

— Niinpä siis, — puheli upseeri verkkaan, — rakkautenne kuihtuu ennenkuin on ehtinyt kukkaan puhjeta, niin sanoakseni. Miten on tämä ymmärrettävä? Oliko se teidän puoleltanne keimailua tavallaan, vai pidättekö minua tyhjäntoimittajana, jota kohtaan voi menetellä mielensä mukaan?

— Se oli hairahdus! Jättäkää minut! — lausui Nadeshda Feodorovna jyrkästi, katsoen häneen pelokkaasti tänä ihanana, hurmaavana iltana ja kysyen itseltään hämillään: “onko todella ollut hetki, jolloin tuo mies minua miellytti ja pääsi niin läheiseksi?”

— Niin vainen! — virkkoi Kirilin; hän seisoi kotvan mätään puhumatta, mietti ja jatkoi: — Mitähän tuosta? Odottakaamme, kunnes tulette paremmalle päälle, mutta toistaiseksi rohkenen vakuuttaa teille, että olen kunnan ihminen enkä salli kenenkään sitä epäillä. Minun kanssani ei leikitellä! Hyvästi!

Hän tervehti sotilaallisesti ja astui syrjään, raivaten tietä pensasten läpi. Hetken kuluttua lähestyi arastellen Atshmianov.

— Tänään on kaunis ilta! — virkkoi hän hieman murtaen armenialaiseen tapaan.

Hän oli koko pulska ulkomuodoltaan, kävi muodinmukaisesti puettuna, käyttäytyi luontevasti, kuten hyvinkasvatettu nuorukainen, mutta Nadeshda Feodorovna ei pitänyt hänestä sentähden, että hän oli velkaa tämän isälle kolmesataa ruplaa; myöskään ei hänestä ollut mieleen, että kekkereihin oli osalliseksi päästetty puotilainen, ja hänestä oli kiusallista, että Atshmianov lähestyi häntä juuri tänä iltana, jolloin hänen sielussaan oli niin puhdasta.

— Kekkerit ovat onnistuneet ylimalkaan hyvin, — sanoi Atshmianov hetkisen vaitiolon jälkeen.

— Niin, — myönsi Nadeshda Feodorovna, ja ikäänkuin juuri tällä hetkellä olisi muistunut hänelle mieleen, virkkoi hän yliolkaisesti: — Niin tuota, sanokaapa siellä kaupassanne, että Ivan Andreitsh käy näinä päivinä suorittamassa ne kolmesataa ruplaa ... tai minkäverran sitä lienee.

— Olen valmis antamaan vielä kolmesataa, kunhan ette joka päivä muistuta tuosta velasta. Jättäkäämme tuo proosa!

Nadeshda Feodorovna naurahti; hänelle tuli mieleen naurettava ajatus, että jos hän olisi

ollut riittämättömän siveellinen ja tahtonut, olisi hän hetkessä voinut vapautua velastaan. Jospa esimerkiksi tältä kauniilta, nuorelta houkalta panisi pään pyörälle! Kuinka se itse asiassa olikin naurettavaa, tyhmää ja hurjaa! Ja hän tunsu äkkiä halua hurmata, riistää puhtaaksi, hyljätä ja sitten katsoa, mitä tuosta tulisi.

— Sallikaa minun antaa teille yksi neuvo, — virkkoi Atshmianov arasti. — Varokaa Kiriliniä. Hän kertoo kaikkialla teistä mitä kamalimpia juttuja.

— Minua ei huvita tietää, mitä mikin aasinpää minusta kertoo, — vastasi Nadeshda Feodorovna kylmästi, ja hänet valtasi äkkiä levottomuus, ja naurettava ajatus pitää tuota nuorta, kaunista Atshmianovia lelunaan oli kadottanut viehätyksensä.

— Täytyy jo mennä alas, — sanoi hän. — Minua kutsutaan.

Alhaalla oli kalakeitto jo valmiina. Sitä kaadettiin lautasille ja syötiin niin hartaasti kuin vain ulkoilmakekkereissä on tavallista; ja kaikista maistui kalakeitto erittäin hyvältä, ja kaikki olivat sitä mieltä, etteivät he olleet kotona milloinkaan syöneet mitään niin herkullista. Kuten tällaisissa kekkereissä on tavallista, sai ruokaliinujen, myttyjen, tarpeettomien, tuulessa liehuvien rasvaisten paperien paljous sellaista sekasotkua aikaan, etteivät osanottajat tienneet missä kenenkin lasi ja leipäpala olivat; he kaatoivat viiniä matolle tai polvilleen, pudottivat maahan suolaa, ja ympärillä oli pimeä eikä nuotiokaan enää loimunnut niin kirkkaasti eikä kukaan viitsinyt nousta heittämään risuja tuleen. Kaikki joivat viiniä ja Kostjalle ja Katjallekin annettiin puoli juomalasillista. Nadeshda Feodorovna joi koko lasillisen, sitten toisen, päihtyi ja unohti koko Kirilinin.

— Erinomaiset kekkerit, hurmaava ilta, — sanoi Lajevski riemastuen viinin vaikutuksesta, — mutta sittenkin pitäisin hyvää talvea kaikkea tätä parempana. “Majavainen kaulus hopeaisna pakkasessa loistaa.”

— Kullakin oma makunsa, — huomautti von Coren.

Lajevskin tuli paha olla: selkää paahtoi nuotiosta hohtava kuumuus, rintaa ja kasvoja von Corenin viha; ja tämä viha, lähtien viisaasta ja säällisestä miehestä, jolla luultavasti oli perusteellinen syykin vihata, alensi ja lannisti häntä, ja kykenemättä sitä vastustamaan hän lausui mielistelevällä äänellä:

— Minä rakastan intohimoisesti luontoa ja säälin, etten ole luonnontutkija. Minä kadehdin teitä.

— Minäpä en sääli enkä kadehdi, — virkkoi Nadeshda Feodorovna. — En ymmärrä, kuinka voi tosissaan työskennellä turilasten ja koppakuoriaisten tutkimisessä sillä aikaa kun kansa kärsii.

Lajevski kannatti hänen mielipidettään. Hän ei ollut yhtään perillä luonnontieteistä eikä sentähden koskaan ollut voinut kärsiä muurahaisten tuntosarvia ja torakoiden koipia tutkivien miesten mahtipontista äänensävyä ja viisasta, syvämielistä ulkomuotoa, ja häntä oli aina suuttanut se, että nämä ihmiset, tuntosarviin, koipien ja jonkin alkuliman (hän oli ties miksi kuvitellut tätä alkulimaa osterin muotoiseksi) nojalla ottavat ratkaistaksensa ihmisen alkuperää ja elämää koskevia kysymyksiä. Mutta Nadeshda Feodorovnan sanoissa oli kuulostavinaan valhetta, ja vain inttääkseen vastaan hän lausui:

— Tähdellistä eivät ole koppakuoriaiset, vaan johtopäätökset!

VIII.

Myöhään, kellon jo käydessä kahtatoista, alettiin laittautua ajoneuvoihin kotimatkaa varten. Kaikki istuivat jo paikoillaan, eikä puuttunut muita kuin Nadeshda Feodorovna ja Atshmianov, jotka joen tuolla puolen juoksivat tippasilla ja nauroivat.

— Arvoisa herrasväki, joutukaa! — huusi heille Samoilenko.

— Ei pitäisi naisille antaa viiniä, — lausui von Coren hiljakseen.

Kekkerien, von Corenin vihan ja omien ajatusten väsyttämänä Lajevski lähti Nadeshda Feodorovnaa vastaan, ja kun tämä iloisena, tuntien itsensä keveäksi kuin höyhen, hengästyneenä ja nauraa hohottaen otti häntä molemmista käsistä ja laski päänsä hänen rintaansa vasten, peräytyi hän askelen ja virkkoi tylästi:

— Sinä käyttäydyt ihan kuin ... yleinen nainen. Sattui tulemaan kovin raa'asti sanotuksi, ja hänen tuli sääli Nadeshda Feodorovnaa. Hänen vihaisista, väsyneistä kasvoistaan Nadeshda Feodorovna voi lukea sekä vihaa että sääliä ja suuttumusta, ja äkkiä hänen mielensä masentui. Hän käsitti, että oli mennyt liiallisuuteen, käyttäytynyt liian vapaasti ja käyden surulliseksi, tuntien itsensä raskaaksi, paksuksi, töykeäksi ja pöhnäiseksi istahti ensinnä eteen sattuneihin ajoneuvoihin yhdessä Atshmianovin kanssa. Lajevski istuutui samoihin ajoneuvoihin Kirilinin, eläintieteilijä Samoilenkon ja diakoni naisten seuraan, ja matkue lähti liikkeelle.

— Sellaisia ne ovat koira-apinat ... alkoi von Coren, kääriytyen levättiinsä ja peittäen silmänsä. — Kuulithan, hän ei tahtoisi tutkia turilaita ja koppakuoriaisia sentähden, että kansa kärsii. Samaan tapaan arvostelevat meikäläisiä kaikki koira-apinat. Viekas, kymmenessä polvessa ruoskalla ja nyrkillä pelotettu orjanheimo! Se vapisee, tuntee sääliä ja suitsuttaa vain väkivallan edessä, mutta päästä koira-apina vapaalle alueelle, missä sen ei tarvitse pelätä kenenkään niskaansa tarraavan, silloin se kyllä osaa rehennellä ja näyttää mikä hän on miehiään. Katso, kuinka rohkea se on taulunäyttelyissä, museoissa, teattereissa tahi arvostellessaan tiedettä: suurentelee, nousee takajaloilleen, sättii, arvostelee... Orjan piirre — täytyy välttämättömästi arvostella! Paneppa merkille: vapaiden ammattien harjoittajia sätitään useammin kuin petkuttajia — se johtuu siitä, että yleisö on kolmeksi neljännekseksi orjia, samanlaisia koira-apinoita. Sitä ei tapahdu, että orja ojentaisi sinulle kätensä ja lausuisi vilpittömän kiitoksensa, kun teet työtä.

— En ymmärrä, mitä oikein tahdot! — sanoi Samoilenko haukotellen. — Naisparkaa halutti yksinkertaisuudessaan puhella kanssasi viisaista asioista, ja heti sinä teet johtopäätöksen. Olet suuttunut mieheen jostakin, ja summamutikassa saa naisparkakin kyytiä. Hän on oikein hyvä nainen.

— Ole jo! Tavallinen leipäsusi, irstas ja paheellinen. Kuule, Aleksander Daviditsh, kun sinä kohtaat yksinkertaisen maalaisvaimon, joka ei asu miehensä luona, joka ei tee mitään ja joka vain hihittää ja hahattaa, niin sanot hänelle: mene työhön. Miksi sitten tässä kohden arastelet ja pelkääät lausua totuutta? Senkötähden vain, että Nadeshda Feodorovna on virkamiehen eikä matruusien pitohelluna?

— Mitä minun olisi hänelle tehtävä? — kivahti Samoilenko. — Selkäänkö annettava, vai?

— Pahetta ei ole mairiteltava. Me tuomitsemme pahetta vain selän takana, mikä on samaa kuin heristää nyrkkiä taskussa. Minä olen eläintieteilijä tahi sosiologi, mikä on aivan samaa, sinä lääkäri; yhteiskunta luottaa meihin; velvollisuutemme on huomauttaa sille sitä hirmuista turmiota, joka uhkaa sitä ja tulevia sukupolvia Nadeshda Ivanovnan kaltaisten naikkosten olemassaolon takia.

— Feodorovnan, — oikaisi Samoilenko. — Ja mitä yhteiskunnan pitäisi puolestaan tehdä?

— Senkö? Se on sen oma asia. Minusta on suorin ja varmin keino — käyttää väkivaltaa. Hänet on järjestysvallan toimesta lähetettävä miehensä luo, ja jos tämä ei ota häntä vastaan, on hänet toimitettava pakkotyöhön tahi johonkin ojennuslaitokseen.

— Oih! — huohti Samoilenko; tovin vaiti oltuaan hän sitten kysyi hiljaisella äänellä: — Sanoit tässä eräänä päivänä, että sellaiset ihmiset, kuin Lajevski, ovat hävitettävät... Sanoppa, jos nyt esimerkiksi valtio tahi yhteiskunta antaisi sinulle toimeksi toimittaa hänet pois, tekisitkö sen?

— Käsi ei suinkaan vavahtaisi.

IX.

Kotiin tultua Lajevski ja Nadeshda Feodorovna astuivat pimeihin, tukahuttaviin huoneisiinsa. Molemmat olivat vaiti. Lajevski sytytti kynttilän, Nadeshda Feodorovna istuutui ja riisumatta viittaansa ja hattuaansa katsoi häneen suruisin, syyllisin silmin.

Lajevski ymmärsi hänen odottavan selitystä; mutta selityksen antaminen olisi ollut ikävää, hyödytöntä ja väsyttävää, ja sydäntä ahdisti tieto siitä, ettei hän ollut hillinnyt itseään, vaan oli sanonut hänelle raakuuden. Taskussa sattui hänelle käteen kirje, jonka hän oli joka päivä aikonut lukea Nadeshda Feodorovnalle, ja hän ajatteli, että jos hän nyt näyttää tämän kirjeen hänelle, johtaa se hänen huomionsa muuante.

“On jo aika selvittää välimme”, ajatteli hän. “Annan hänelle; tulkoon mikä on tullakseen.”

Hän otti taskustaan kirjeen ja antoi sen Nadeshdalle.

— Lue, se koskee sinua.

Sen sanottuaan hän meni työhuoneeseensa ja kävi pimeässä sohvalle pitkäkseen ilman pääanalusta. Nadeshda Feodorovna luki kirjeen, ja hänestä näytti ikäänkuin katto olisi painunut ja seinät siirtyneet lähemmäksi. Kävi äkkiä ahtaaksi, pimeäksi, pelottavaksi. Hän risti nopeasti silmiään ja virkkoi:

— Suo, Herra, rauha ... suo, Herra, rauha... Ja ratkesi itkuun.

— Vanja! — huusi hän. — Ivan Andreitsh!

Vastausta ei tullut. Luullen Lajevskin tulleen huoneeseen ja seisovan hänen tuolinsa takana, hän nyhkytti kuin lapsi ja puheli:

— Mikset ennemmin sanonut minulle, että hän on kuollut? En olisi lähtenyt kekkereihin, en olisi nauranut niin paljon... Herrat lausuivat minulle typeryyksiä. Mikä synti! Pelasta minut, Vanja, pelasta minut... Olen menettänyt järkeni... Minä olen hukassa...

Lajevski kuuli hänen nyhkytyksensä. Hänen olonsa oli sietämättömän tukahuttava, ja sydän jyskytti hirmuisesti. Ahdistuksissaan hän nousi, seiso i kotvasen keskellä huonetta, hapuroi pimeässä pöydän luona nojatuolia ja istahti siihen.

“Tämä on vankila...” ajatteli hän. “Pitää lähteä pois... Minä en kestä...”

Oli jo myöhäistä mennä pelaamaan korttia, ravintoloita ei kaupungissa ollut. Hän kävi jälleen pitkälleen ja tukki korvansa, ettei olisi kuullut nyhkytyksiä, mutta äkkiä hän muisti, että Samoilenkon luo sopi kyllä mennä. Jotta ei tarvitsisi kulkea Nadeshda Feodorovnan ohi, pujahti hän ikkunan kautta puutarhaan, kiipesi aidan yli ja lähti pitkin katua. Oli pimeä. Vastikään oli saapunut joku höyrylaiva, tulista päättäen iso matkustajalaiva ..

Ankkurikettinki ratisi. Rannasta lähti punainen tuli nopeasti lipumaan laivaa kohden: se oli tullivene.

“Siellä ne nukkuvat matkustajat hyteissään...” ajatteli Lajevski, ja hänen kävi kateeksi toisten lepo.

Ikkunat olivat Samoilenkon talossa auki. Lajevski katsoi yhdestä ikkunasta sisään, sitten toisesta: huoneissa oli pimeää ja hiljaista.

— Aleksander Daviditsh, nukutko? — huhuili hän. — Aleksander Daviditsh!

Kuului yskimistä ja huolestunut huudahdus:

— Ken siellä? Mitä lempoa?

— Minä se olen, Aleksander Daviditsh. Suo anteeksi.

Hetkisen kuluttua avautui välioivi; pyhimyslampusta tuikahti pehmoinen valo, ja Samoilenkon valkopukuinen jättiläisvartalo, valkoinen yömyssy päässä, tuli näkyviin.

— Mitä sinä haet? — kysyi hän unisena raskaasti hengittäen ja kyhniä itseään. — Maltas nyt, heti minä avaan.

— Älä vaivaa itseäsi, minä kömmin ikkunasta... Lajevski kiipesi ikkunasta sisään ja lähestyttyään Samoilenkoa tarttui hänen käteensä.

— Aleksander Daviditsh, — sanoi hän vapisevalla äänellä, — pelasta minut! Pyydän sinua, rukoilen, ymmärrä minua! Asemani on sietämätön. Jos se jatkuu vielä pari päivää, kuristan itseni kuin ... kuin koiran!

— Maltahan... Mikäs sinua oikeastaan vaivaa?

— Sytytä kynttilä.

— Oh-oh... huokasi Samoileko, pannen kynttilään tulta. — Siunaa ja varjele... Kello käy jo kahta, veikkonen.

— Suo anteeksi, mutta minä en voi istua kotona, — virkkoi Lajevski, tuntien valosta ja Samoilenkon läsnäolosta suurta huojennusta. — Sinä, Aleksander Daviditsh, olet ainoa, paras ystäväni... Kaikki toivoni on sinussa. Jos tahdot tahi et, pelasta Jumalan nimessä. Minun täytyy kaikin mokomin matkustaa täältä pois. Lainaa minulle rahaa!

— Herra siunatkoon! — huokasi Samoilenko, kyhniä itseään. — Heräsin ja kuulen, laiva huutaa tuloaan, sitten sinä... Paljonkos tarvitset?

— Vähintäänkin kolmesataa ruplaa. Hänelle on jätettävä sata ja itse tarvitsen matkalle kaksisataa... Olen sinulle velkaa jo lähes neljäsataa, mutta minä lähetän kaikki ... kaikki.

Samoilenko kourasi yhteen käteen molemmat poskipartansa, levitti jalat haralleen ja vaipui mietteisiin.

— Ja-ah ... urahti hän mieltäväisenä. — Kolmesataa... Mutta minulla ei ole niin paljoa. Pitää ottaa joltakin lainaksi.

— Lainaa Herran tähden! — virkkoi Lajevski, nähden Samoilenkon muodosta, että hän tahtoo antaa rahaa ja ehdottomasti antaakin. — Lainaa, minä varmasti maksan takaisin. Lähetän Pietarista, heti kun tulen sinne. Siitä saat olla huolehti. Kuulehan, Sasha, — virkkoi hän elpyneenä — juodaanpas viiniä!

— Miksei, juodaan vaan. Mentiin ruokasaliin.

— Entä, kuinka käy Nadeshda Feodorovnan? — kysyi Samoilenko, tuoden pöytään kolme

pulloa viiniä ja lautasellisen persikoita. — Jääkö hän tänne?

— Kaikki järjestän, kaikki järjestän... — vastasi Lajevski, tuntien odottamattoman riemunpuuskan täyttävän rintansa. — Minä sitten lähetän hänelle rahaa, hän matkustaa luokseni... Siellä sitten selvitämme suhteemme. Terveydexsesi, jalo ystävä.

— Älähän kiirehdi! — sanoi Samoilenko. — Ryyppäähän ensinnä tätä. Se on omasta viinitarhastani. Tämä pullo taas on Navaridzen viinitarhan tuotetta, tämä Ahatulovin... Maista kaikkia kolmea lajia ja sano peittelemättä... Minun on vähän niinkuin hapahkoa? Miltä sinusta tuntuu? Eikö ole?

— Niin on. Hyvinpä minua lohdutit, Aleksander Daviditsh. Kiitos ... oikein elvyin.

— Onko hapahkoa?

— Lempo hänet tietää, minä en. Mutta sinä olet mitä mainioin, erinomainen mies!

Katsoen häntä kalpeihin, kiihtyneihin, hyvänsävyisiin kasvoihin Samoilenko muisti von Corenin mielipiteen, että tuollaiset on poistettava, ja Lajevski näytti hänestä heikolta, turvattomalta lapselta, jota jokainen voi loukata ja sortaa.

— Kun sinä tulet sinne, niin sovi äitisi kanssa, — sanoi hän. — Näin ei ole hyvä.

— Kyllä, kyllä, välttämättä.

Oltiin kotvasen vaiti. Kun ensimmäinen pullo oli juotu, virkkoi Samoilenko:

— Voisit sopia von Coreninkin kanssa. Mitä mainioimpia, viisaimpia miehiä kumpainenkin, ja kyräilette toisiinne kuin sudet.

— Kyllä hän on kaikkein viisain, mainioin mies, — myönsi Lajevski, tällä haavaa valmiina kaikkia kiittämään ja kaikille anteeksi antamaan. — Hän on merkillinen mies, mutta minun on mahdotonta hyväksyä hänen mielipiteitään. Ei, siksi erilaiset ovat luonteemme. Minä olen velto, heikko, alistuvainen luonne; ehkä hyvänä hetkenä ojentaisinkin hänelle käteni, mutta hän kääntyisi kuitenkin minusta pois ... halveksivasti.

Lajevski hörppi viiniä, astahti nurkasta nurkkaan ja jatkoi, seisoen keskellä lattiaa:

— Minä ymmärrän mainiosti von Corenia. Hän on kova, voimakas, despoottinen luonne. Olethan kuullut, hän hokee yhtenäen tutkimusretkestä, eikä se ole tyhjää puhetta. Hänellä pitää olla erämaa, kuutamoyö: ympärillä teltoissa ja avotaivaan alla nukkuvat hänen nälkäiset ja sairaat, vaivaloisten päivamatkojen rasittamat kasakkansa, oppaansa, kantajansa, lääkäriensä, pappinsa, hän yksin vain ei nuku, vaan istuu kuten Stanley kokoonpantavalla tuolilla ja tuntee itsensä erämaan valtiaaksi ja näiden ihmisten herraksi. Hän kulkee kulkemistaan jonnekin, miehet vaikeroivat ja kuolevat toinen toisensa jälkeen, hän vain kulkee eteenpäin, viimein hän sortuu itsekin, mutta jää kuitenkin erämaan despootiksi ja valtiaaksi, koska hänen hautaristinsä on karavaanien nähtävänä kolmen-, neljäkymmenen peninkulman päässä ja vallitsee erämaata. Säälän, ettei tämä mies ole sotapalveluksessa. Hänestä tulisi erinomainen, nerokas sotapäällikkö. Hänessä olisi miestä hukuttamaan ratsuväkensä virtaan ja laatimaan ruumiista sillan, ja sellainen rohkeus on sodassa enemmän tarpeen kuin linnoitustaidot ja taktiikat. Oi, minä ymmärrän hänet niin hyvin! Sano, minkätähden hän tuhlaa varojansa oleskelemalla täällä? Mitä hän täältä

kaipaa?

— Hän tutkii meren eläimistöä.

— Ei, ei, veikko, ei! — huokasi Lajevski. — Laivalla kertoi minulle eräs matkustavainen tiedemies, että Musta meri on köyhä eläimistä ja että sen syvyydessä veden rikkivetyisyyden takia elimellinen elämä on mahdoton. Kaikki vakavat eläintieteilijät työskentelevät biologisilla asemilla Neapelissa tai Villefranchessa. Mutta von Coren on itsenäinen ja itsepäinen: hän työskentelee Mustalla merellä sentähden, että täällä ei kukaan työskentele; hän katkaisi välinsä yliopiston kanssa, ei tahdo tietää oppineista ja tovereista sentähden, että hän ennen kaikkea on hirmuvaltias ja vasta toisessa sijassa eläintieteilijä. Ja hän saa jotakin suurta aikaan, sen tulet näkemään. Jo nytkin hän haaveilee, että palattuana tutkimusretkeltä hän karkoittaa yliopistoistamme vehkeilyn ja puolinaisuuden ja perinjuurin masentaa oppineet mahtimiehet. Hirmuvalta on tieteessäkin yhtä väkevä kuin sodassa. Tässä haisevassa kaupunkipahasessa hän asuu jo toista kesää sentähden, että on parempi olla ensimmäisenä kylässä kuin toisena kaupungissa. Täällä hän on kuningas ja kotka; hän pitää kaikkia kaupunkilaisia kurissa ja painaa heitä arvovallallaan. Hän on siepannut kouriinsa kaikki, sekaantuu vieraisiin asioihin, kaikki ovat hänelle tarpeen ja kaikki pelkäävät häntä. Minä luisun hänen kouransa ulottuvilta, hän tuntee sen eikä voi sietää minua. Eikö hän ole puhunut sinulle, että minut olisi hävitettävä tahi toimitettava yleiseen työhön?

— Kyllä, — naurahti Samoilenko. Lajevski naurahti samaten ja ryyppäsi viiniä.

— Hänen ihanteensakin ovat despoottiset, — sanoi hän nauraen ja haukaten persikkaa. — Tavallisesti kuolevaiset, jos tekevät työtä yhteiseksi hyväksi, tarkoittavat sillä lähimmäistään: minua, sinua, sanalla sanoen ihmistä. Von Corenista ihmiset ovat koiranpentuja ja joutavuuksia, liian vähäpätöisiä kelvatakseen hänen elämänsä tarkoitukseksi. Hän työskentelee, lähtee tutkimusretkelle ja taittaa siellä niskansa, ei lähimmäisenrakkauden nimessä, vaan sellaisten abstraksionien takia kuin ihmiskunta, tulevat sukupolvet, ihanteellinen ihmisrotu. Hän huolehtii ihmisrodun parantamisesta ja siinä suhteessa me olemme hänen kannaltaan vain orjia, tykinruokaa, kuormajuhtia; toiset hän hävittäisi tahi pistäisi pakkotyöhön, toiset ruhjoisi rautaisella kurikalla, pakottaisi kuten Araktshejev nousemaan ja käymään levolle rummun pärrytyksen mukaan, panisi eunukit vartioimaan puhtauttamme ja siveellisyyttämme, käskisi ampumaan jokaisen, joka astuu ahtaan, vanhoillisen siveyskäsitepiirimme ulkopuolelle, ja kaikki tämä ihmisrodun parantamisen nimessä. Mutta mitä on ihmisrotu? Kuvitelma, kangastus... Hirmuvaltiaat ovat aina haaveilleet. Veikkonen, ymmärrän hänet niin hyvin. Pidän arvossa enkä suinkaan kiellä hänen merkitystään; sellaisten varassa, kuin hän on, tämä maailma pysyy pystyssä, ja jos maailma jätettäisiin yksistään meidän hoteisiimme, niin tekisimme siitä, kaikesta tahdostamme ja hyvistä aikeistamme huolimatta, saman kuin mitä kärpäset ovat tehneet tästä kuvataulusta. Juuri niin!

Lajevski kävi Samoilenkon viereen istumaan ja lausui vilpittömän innostuksen vallassa:

— Minä olen joutava, mitätön, langennut ihminen! Ilman, jota hengitän, tämän viinin, rakkauden, sanalla sanoen elämän olen tähän saakka ostanut valheen, joutilaisuuden ja heikkoluontoisuuden hinnalla. Tähän saakka olen pettänyt ihmisiä ja itseäni, olen kärsinyt siitä, ja kärsimyksenä ovat olleet huokeat ja mieltä alentavat. Von Corenin vihan edessä

minä arasti taivutan selkäni siksi, että toisinaan i tsekin vihaan ja halveksin itseäni.

Mielenkuohussa Lajevski taas astahti nurkasta nurkkaan ja lausui:

— Olen iloinen, että selvästi näen puutteeni ja tunnustan ne. Se auttaa minua nousemaan ja tulemaan toiseksi ihmiseksi. Veli veikkoseni, jospa tietäisit, kuinka innokkaasti, kuinka palavan hartaasti odotan uudistumistani. Ja vannon sinulle, että minusta tulee mies! Tulee! En tiedä, viinikö minut on tehnyt puheliaaksi, vai onko asia todellakin niin, mutta minusta tuntuu, etten pitkään aikaan ole elänyt sellaisia valoisia, puhtaita hetkiä kuin juuri nyt sinun luonasi.

— Veikkonen, jo on aika käydä nukkumaan... — sanoi Samoilenko.

— Niin, niin. Suo anteeksi. Minä lähden heti. Lajevski hapuili huonekalujen ja ikkunoiden ääressä etsien lakkiaan.

— Kiitos, — mutisi hän huokaillen. — Kiitos... Ystävyys ja hyvä sana ovat almua paremmat. Sinä elvytit minut.

Hän löysi lakkinsa, pysähtyi ja katsoi syyllisenä Samoilenkoon.

— Aleksander Daviditsh! — virkkoi hän rukoilevalla äänellä.

— Mitä?

— Salli minun yöpyä luonasi!

— Ole hyvä ... miksei?

Lajevski kävi nukkumaan sohvalle ja puheli vielä pitkälti tohtorin kanssa.

X.

Kolmisen päivää kekkereiden jälkeen tuli Maria Konstantinovna vullan odottamatta Nadeshda Feodorovnan luo ja tarttui, tervehtimättä ja hattuaan riisumatta, hänen molempiin käsiinsä, painoi ne rintaansa vasten ja lausui, mieli kovasti kuohuksissa:

— Rakkaani, olen kuohuksissa, olen hämmästynyt. Herttainen, miellyttävä tohtorimme kertoi eilen Nikodim Aleksandritshille, että miehenne on kuollut. Sanokaa, rakkaani, onko se totta?

— On se totta, hän on kuollut, — vastasi Nadeshda Feodorovna.

— Se on kauheaa, kauheaa, rakkaani! Mutta kaikella pahalla on hyväkin puolensa. Varmaankin oli miehenne harvinainen, ihmeellinen, pyhä ihminen, ja sellaisia tarvitaan enemmän taivaassa kuin maan päällä.

Maria Konstantinovnan kasvoissa värähtelivät kaikki piirteet ja pilkut ikäänkuin pienet neulaset olisivat hyppelehtineet ihon alla; hän hymyili miellyttävästi ja lausui ihastuneena, hengähtäen:

— Siis olette vapaa, rakkaani. Voitte nyt käydä pää pystyssä ja rohkeasti katsoa ihmisiä silmiin. Tästä lähin Jumala sekä ihmiset siunaavat liittoanne Ivan Andreitshin kanssa. Se on hurmaavaa. Vapisen ilosta, en löydä sanoja. Rakkaani, minä rupean naittajaksenne... Minä ja Nikodim Aleksandritsh olemme äärettömästi pitäneet teistä, sallikaa meidän siunata laillinen, puhdas liittonne. Milloin, milloin olette aikoneet pitää vihkiäiset?

— En ole laisinkaan sitä ajatellut, — sanoi Nadeshda Feodorovna, irroittaen kätensä.

— Se ei ole mahdollista, rakkaani. Olettehan te ajatellut, olettehan?

— Toden totta, en ole, — naurahti Nadeshda Feodorovna. — Mitä hyötyä siitä olisi, että menisimme vihille? Minä en katso sitä laisinkaan tarpeelliseksi. Elämme niinkuin tähänkin asti.

— Mitä te puhutte! — kauhistui Maria Konstantinovna. — Jumalan tähden, mitä puhuttekaan!

— Asia ei vihkimisestä parane, päinvastoin pahenee. Me menetämme vapautemme.

— Rakkaani, rakkaani, mitä puhuttekaan! — huudahti Maria Konstantinovna, astuen askelen taapäin ja lyöden kätensä yhteen. — Te olette eriskummaisia! Malttakaahan mielenne! Talttukaa!

— Kuinka, talttukaa? En ole vielä elänytkään, kun te jo käskette talttumaan!

Nadeshda Feodorovna muisti, ettei hän itse asiassa ollut vielä elänyt. Jatko-opistosta päästyään hän oli mennyt naimisiin miehen kanssa, jota ei rakastanut, sitten liittynyt

Lajevskiin ja koko ajan elänyt hänen kanssaan tällä ikävällä, autiolla merenrannalla odottaen jotakin parempaa. Oliko tämä elämää?

“Oikeastaan pitäisi mennä vihille...” ajatteli hän, mutta muisti Kirilinin ja Atshmianovin, punastui ja virkkoi:

— Ei, se on mahdotonta. Vaikka Ivan Andreitsh polvillaan sitä pyytäisi, kieltäytyisin sittenkin.

Maria Konstantinovna istui kotvasen vaiti sohvalla suruisena, vakavana, tuijottaen yhteen kohti, sitten hän nousi ja lausui kylmästi:

— Hyvästi, rakkaani! Suokaa anteeksi, että häiritsin. Vaikka minun ei olekaan helppoa, täytyy minun sittenkin sanoa teille, että tästä päivästä on kaikki välillämme loppunut, ja vaikka syvästi kunnioitankin Ivan Andreitshiä, on kotini ovi teiltä suljettu.

Sen hän lausui juhlallisesti ja hämmästyti itsekin äänensä juhlallista sävyä; hänen kasvonsa värähtivät taaskin, niille lehahti lempeä haavemielinen ilme, hän ojensi säikähtyneelle, hämille joutuneelle Nadeshda Feodorovnalle molemmat kätensä ja virkkoi rukoilevasta:

— Ystäväni, sallikaa minun vaikka yksi ainoa hetkinen olla äitinne tai vanhimman sisarenne sijaisena! Minä olen avomielinen teitä kohtaan kuin äiti.

Nadeshda Feodorovna tunsu rinnassaan sellaista lämpöä, iloa ja sääliä itseään kohtaan, kuin jos oma äiti itse asiassa olisi noussut kuolleista ja seisonut hänen edessään. Hän syleili rajusti Maria Konstantinovnaa ja painoi kasvonsa hänen olkapäätänsä vasten. Molemmat itkivät. He istuutuivat sohvaan ja muutaman minuutin ajan nyyhkyttivät, katsomatta toinen toiseensa ja kykenemättä puhumaan sanaakaan.

— Ystäväni, lapseni, — aloitti Maria Konstantinovna, — minä tahdon puhua teille ankaria totuuksia, säälimättä teitä.

— Herran tähden, Herran tähden!

— Luottakaa minuun, rakkaani. Muistatte kai, että kaikista tšekäläisistä naisista minä yksin avasin teille kotini. Te saitte minut ensi päivästä alkaen kauhistumaan, mutta minulla ei ollut kylliksi voimaa osoittaa teille halveksimista, kuten kaikki muut. Minä kärsin herttaisen Ivan Andreitshin tähden, kuin hän olisi ollut poikani. Nuori mies vieraalla maalla, kokematon, heikko, äiditön, ja minä kärsin ja kärsin... Mieheni ei olisi suonut meidän tutustua häneen, mutta sain hänet taivutetuksi... Me aloimme vastaanottaa Ivan Andreitshiä ja hänen seurassaan tietysti teitäkin, muutenhan hän olisi loukkaantunut. Minulla on tytär ja poika... Ymmärrätte, lapsen hento ymmärrys, puhdas sydän ... joka pahentaa yhden näistä pienimmistä... Minä vastaanotin teidät ja vapisin lasteni puolesta. Oi, kun tulette äidiksi, ymmärrätte pelkoni. Ja kaikki ihmettelivät, että vastaanotin teidät, suokaa anteeksi, kuin kunnan naisen, vihjailivat minulle ... no, tietysti, juoruja, liioitteluja... Sydämeni syvyydessä tuomitsin teitä, mutta te olitte onneton, sääliävä, eriskummainen, ja minä kärsin säälistä.

— Mutta miksi? Miksi? — kysyi Nadeshda Feodorovna, vapisten koko ruumiissaan. — Mitä minä olin tehnyt kenellekään?

— Te olette kauhean syntinen. Olette rikkonut miehellenne alttarin edessä antamanne lupauksen. Olette vietellyt erinomaisen siivon nuorenmiehen, joka arvatenkin olisi

valinnut itselleen elämäkumppanin hyvästä suvusta, samasta säädystä kuin hän itsekin, ellei olisi tavannut teitä; nyt hän olisi kuten kaikki muutkin. Te olette hukannut hänen nuoruutensa. Älkää kiistäkö, älkää kiistäkö, rakkaani! Minä en usko, että meidän synteihimme olisivat syypäitä miehet. Aina on syy naisissa. Miehet ovat kotoisissa oloissa kevytmielisiä, elävät järjellään eikä sydämellään, ja paljon on sellaista, mitä he eivät käsitä, mutta nainen käsittää kaikki. Hänestä kaikki riippuu. Hänelle on paljon annettu, häneltä paljon vaaditaankin. Voi, ystäväiseni, jos nainen olisi tässä suhteessa miestä tyhmempi tai heikompi, ei Jumala olisi hänelle uskonut poikien ja tyttöjen kasvatusta. Ja siksi te, rakkaani, antauduite paheen tielle, kun unohditte kaiken häveliäisyyden; toinen olisi teidän asemassanne kartellut ihmisiä, istunut kotona lukkojen takana, ja ihmiset olisivat nähneet hänet vain Herran huoneessa, kalpeana, puettuna mustiin, itkevänä, ja jokainen olisi vilpittömästi säälien kuiskannut: "Jumala, tuossa syntiä tehnyt enkeli jälleen palaa luoksesi..." Mutta te, rakkaani, unhotitte kaiken vaatimattomuuden, elitte julkisesti, vallattomasti, ikäänkuin synnistä ylvästellen, riehakoitte, nauroitte, ja katsellessani teitä vapisin kauhusta ja pelkäsin ukkosentulen taivaalta iskevän taloomme juuri sillä hetkellä, kun te istuitte luonamme. Ystäväiseni, älkää puhuko, älkää puhuko! — huudahti Maria Konstantinovna nähdessään, että Nadeshda Feodorovna aikoi puhua. — Kertokaa kaikki minulle, minä en petä teitä enkä salaa sielunne katseilta ainoatakaan totuutta. Kuulkaa siis minua, rakkaani... Jumala panee merkin suuriin synnintekijöihin, ja te olitte merkitty. Muistelkaapa, pukunne olivat aina ihan kauheat! Nadeshda Feodorovna, jolla aina oli mitä paras käsitys puvuistaan, herkesi itkemästä ja katsoi häneen hämmästyneenä.

— Niin, kauheat! — jatkoi Maria Konstantinovna. — Pukujenne erikoisuudesta ja kirjavuudesta voi jokainen päättää, millainen olette käytökseltänne. Katsellessaan teitä kaikki naureskelivat ja kohauttivat olkapäitään, mutta minä kärsin, kärsin... Ja, rakkaani, suokaa minulle anteeksi, te olette epäsiisti! Tavatessamme toisemme uimahuoneella te panitte minut oikein vapisemaan. Päällysvaatteet menevät vielä mukiin, mutta alushame, paita ... rakkaani, minä ihan punastun! Ivan Andreitsh rukan kaulaan ei myöskään kukaan sido kaulahuivia niinkuin pitäisi, ja miesparan liinavaatteista ja saappaista näkyy, ettei kotona hänestä kukaan pidä huolta. Ja aina pidätte häntä nälässä, pulmuseni; onhan luonnollista, että ellei kotona kukaan huolehdi teekeittiöstä ja kahvista, niin mies kuluttaa puolet palkastaan paviljongissa. Ja kotona teillä on ihan kamalaa, kamalaa! Ei kellään koko kaupungissa ole karpäsiä, ja teillä niitä kuhisee kaikki lautaset ja vadit mustanaan. Ikkunalaudoilla ja pöydillä paksulta pölyä, kuolleita karpäsiä, juomalaseja... Mitä varten juomalaseja? Sitten, rakkaani, teillä on vieläkin astiat korjaamatta pöydältä. Ja jos teillä astuu makuuhuoneeseen, niin oikein hävettää: liinavaatteita kaikkialla hujanhajan, seinillä riippuu kaikenlaisia kautsuvehkeitänne ja lattialla — astia... Ystäväiseni, mies ei saa tietää mitään, ja vaimon tulee olla hänen edessään puhdas kuin pieni enkeli. Minä herään joka aamu ennen päivänkoittoa ja pesen kasvoni kylmällä vedellä, jotta Nikodim Aleksandritsh ei huomaisi, että minulla on uniset kasvat.

— Ne ovat kaikki pikkuasioita, — parahti Nadeshda Feodorovna itkemään.

— Jos vain olisin onnellinen, mutta minä olen niin onneton.

— Niin, niin, olette kovin onneton! — huokasi Maria Konstantinovna, jaksan tuskin pidättäytyä itkuun tyrskähtämästä. — Ja teitä odottaa tulevaisuudessa kova suru! Yksinäinen vanhuus, taudit ja sitten edesvastuu viimeisellä tuomiolla... Kauheaa, kauheaa! Nyt itse kohtalo ojentaa teille avunkättä, ja te epäviisaasti hylkätte sen.

Vihittäkää itsenne, menkää kiireimmiten vihille!

— Kyllä, pitää, pitää, — sanoi Nadeshda Feodorovna, — mutta se on mahdotonta!

— Minkätähden?

— Mahdotonta! Voi, jospa te tietäisitte!

Nadeshda Feodorovnaa halutti kertoa Kiniinistä ja siitä, kuinka hän eilen illalla kohtasi laivasillalla nuoren, kauniin Atshmianovin ja hänen päähänsä oli juolahtanut mieletön, naurettava ajatus vapautua kolmensadan ruplan velasta, kuinka häntä oli naurattanut, ja sitten hän oli palannut kotia myöhään illalla, tuntien itsensä peruuttamattomasti langenneeksi ja rahalla ostettavaksi. Hän ei ollut itsekään selvillä, kuinka se oli tapahtunut. Ja hän tahtoi nyt Maria Konstantinovnan edessä vanhoa suorittavansa velan viimeistä kopeekkaa myöten, mutta itkun tyrske ja häpeä estivät häntä puhumasta.

— Minä matkustan pois, — sanoi hän. — Ivan Andreitsh jääköön tänne, jos tahtoo, minä lähden.

— Minne?

— Venäjälle.

— Mutta millä aiotte siellä elättää itseänne? Eihän teillä ole mitään.

— Teen käännöstöitä, tai ... tai perustan lainakirjaston...

— Älkää turhia kuvitelko, rakkaani. Lainakirjastoon tarvitaan rahoja. No, minä jätän nyt teidät, koettakaa rauhoittua ja ajatella ja tulkaa huomenna luokseni iloisena. Se tulee olemaan mainiota. Hyvästi nyt, enkelini. Sallikaa minun suudella teitä.

Maria Konstantinovna suuteli Nadeshda Feodorovnaa otsalle, teki ristimerkin hänen rintaansa ja lähti hiljalleen pois. Oli tullut jo pimeä, ja Olga sytytti keittiössä kynttilän. Yhä itkien Nadeshda Feodorovna meni makuuhuoneeseen ja kävi vuoteelle pitkäkseen. Hän alkoi äkkiä tuntea vilunväreitä. Hän riisuutui pitkälleen, sysäsi vaatteet jalkopäähän ja vetäytyi kippuraan peitteen alle. Häntä janotti, mutta ei ollut ketään antamassa juotavaa.

— Minä maksan! — puhui hän itsekseen, ja hourailleen hän oli istuvinaan jonkun potilaan luona ja tunsu potilaassa oman itsensä. — Minä maksan. Olisi typerää luulla, että minä rahasta... Matkustan pois ja lähetän hänelle rahat Pietarista. Ensin sata ... sitten sata ... ja sitten taas sata...

Myöhään yöllä tuli Lajevski kotiin.

— Ensin sata... — sanoi hänelle Nadeshda Feodorovna — sitten sata...

— Ottaisit kiniiniä, — sanoi Lajevski ja ajatteli: "huomenna on keskiviikko, laiva lähtee, mutta minä en matkusta. Täytyy siis viipyä täällä lauantaihin asti." Nadeshda Feodorovna nousi vuoteessa polvilleen.

— Puhuinko minä äsken mitään? — kysyi hän hymyillen ja siristäen kynttilän valossa silmiään.

— Et mitään. Pitää lähettää huomenaamalla noutamaan lääkäriä. Nuku nyt.

Lajevski otti päänaluksen ja astui ovea kohden. Siitä lähtien kun hän lopullisesti oli

päättänyt matkustaa ja jättää Nadeshda Feodorovnan, alkoi tämä herättää hänessä sääliä ja syyllisyyden tunnetta; hänellä oli Nadeshda Feodorovnan läsnäollessa hieman paha omatunto, ikäänkuin sairaan tahi vanhan hevosen luona, joka on määrätty tapettavaksi. Hän pysähtyi ovesa ja katsahti Nadeshda Feodorovnaan.

— Olin siellä kekkereissä ärtyisä ja puhuttelin sinua törkeästi. Anna minulle anteeksi, Herran tähden.

Sen sanottuaan hän meni työhuoneeseensa, pani maata, mutta ei voinut pitkään aikaan nukkua.

Kun seuraavana aamuna Samoilenko juhlapäivän johdosta puettuna täyteen paraatipukuun olkaimineen ja ritarimerkkeineen, tunnusteltuaan Nadeshda Feodorovnan valtasuonta ja katsottuaan hänen kieltään, tuli ulos makuuhuoneesta, kysyi Lajevski, joka oli seissyt kynnyksen likellä, hätäisesti:

— No, kuinka on laita?

Hänen kasvonsa ilmaisivat pelkoa, suurta huolestusta ja toivoa.

— Rauhoitu, ei mitään vaarallista, — vastasi Samoilenko. — Tavallinen vilutauti.

— En minä sitä, — sanoi Lajevski kärsimättömästi rypistäen kulmakarvojaan. — Saitko rahoja?

— Veikko, suo anteeksi, — kuiskasi Samoilenko, katsahtaen oveen ja käyden hämilleen. — Herran tähden, suo anteeksi! Ei kellään ole joutilaita rahoja, ja minä olen saanut viisin ja kymmenin ruplin kerätyksi kaikkiaan vain satakymmenen ruplaa. Koetan vielä puhua joidenkin kanssa tänään. Karsihan nyt.

— Mutta lauantai on viimeinen päivä! — jupisi Lajevski vavisten kärsimättömyydestä. — Kautta kaikkien pyhimysten, lauantaiksi! Ellen pääse lauantaana matkustamaan, en tarvitse mitään ... en mitään. En ymmärrä, kuinka tohtorismies voi olla ilman rahoja!

— Niin kyllä, sen taivas tietää, — lausui Samoilenko kiivaasti ja väkinäisesti, ja jotakin tuntui oikein kirahtavan hänen kurkussaan, — kun minulta ovat kaikki ottaneet, seitsemäntuhatta ruplaa minulla on saatavia, ja minä itse olen taas velkaa joka taholle. Onko se minun syyntä?

— Sinä hankit siis lauantaiksi? Niinhän?

— Koetan.

— Rukoilen sinua, velihopea! Niin että rahat jo perjantaiamuna ovat hallussani.

Samoilenko istuutui ja kirjoitti reseptiin kiniiniliuosta, *kalii bromati*, rabarberisakoa, *tincturae gentianae*, *aquae foeniculi* — kaikki yhdessä seoksessa, lisäsi siihen ruususiirappia katkeran maun vaimentamiseksi ja lähti pois.

XI.

Olet sen näköinen kuin tulisit minua vangitsemaan, — sanoi von Coren nähdessään Samoilenkon astuvan sisään paraatipuvussa.

— Kuljin tästä ohi, niin ajattelin: jospa pistäydyn katsomassa, kuinka eläintiede jaksaa, — lausui Samoilenko, istuutuen suuren pöydän ääreen, jonka eläintieteilijä itse oli hotaissut kokoon tavallisista laudoista. — Terve, pyhä isä! — nyökäytti hän diakonille, joka istui ikkunan luona jotakin puhtaaksi kirjoittamassa. — Istunpa tässä tovin ja juoksen sitten kotiin pitämään huolta päivällisestä. On jo aika... Häiritsenkö teitä?

— Et vähääkään, — vastasi eläintieteilijä levittäen pöydälle tiheää kirjoitusta sisältäviä paperiliuskoja. Kirjoitteleme tässä puhtaaksi.

— Vai niin... Ohho sentään ... huokasi Samoilenko; hän veti varovasti pöydältä pölyttyneen kirjan, jonka kannella oli kuollut, kuivunut falangi, ja jatkoi: — Ajatteles, mennä mönkää omia aikojaan jokin vihreä koppiainen ja kohtaa tiellä mokoman pannahisen. Kyllä kai se on kauheaa!

— On kai.

— Sille on annettu myrkky, jotta voisi pitää puoliaan vihollisia vastaan.

— Juuri niin, ja jotta itsekin hyökkäisi. — Niin niin ... ja luonnossa kaikki on, hyvät ystävät, tarkoituksenmukaista ja mahdollista selittää, — huokasi Samoilenko. — Yksi asia on vain, jota en ymmärrä. Sinä suuri järkimies, selitäppä se minulle. On näet pieniä petoeläimiä, ei rottaa suurempia, muodoltaan kauniita, mutta erinomaisen katalia ja siveettömiä. Sellainen peto kulkee esimerkiksi metsässä, näkee linnun, ottaa kiinni ja syö suuhunsa. Kulkee edemmäs ja näkee ruohikossa linnunpesän munineen; ei jaksakaan enää syödä, kylläinen on, mutta sittenkin puree munan rikki ja toiset työntää kypälällään pesästä ulos. Sitten kohtaa sammakon ja senkin kanssa pitää peliä. Näännyttää sammakon, menee eteenpäin ja nuoleksii huuliaan — tulee vastaan koppiainen. Sipaisee koppiaista kypälällään... Ja kaikki se turmelee ja hävittää matkallaan... Tungeksii vieraisiinkin pesiin, hajoittaa syyttä suotta muurahaiskekoja, puree rikki näkinkenkiä... Tulee vastaan rotta — sen kanssa ryhtyy tappeluun; näkee pikku käärmeen tai hiirenpoikasen — sekin pitää tappaa. Ja niin koko päivän. Sanos nyt, mihin tuollainen petoeläin on tarpeen? Mitä varten se on luotu?

— En tiedä, mitä petoeläintä tarkoitat, — vastasi von Coren, — luultavasti jotakin hyönteissyöjäin ryhmään kuuluvaa. Entä sitten? Lintu joutui sen saaliiksi sentähden, että oli varomaton; se särki pesän ja syyti pellolle munat sentähden, että lintu oli epäkäytännöllinen, teki huonosti pesänsä eikä osannut sitä suojata. Sammakolla oli todennäköisesti jokin vika sitä suojaavassa ihonvärissä, sillä muuten ei peto olisi sitä huomannut, ja niin edespäin. Sinun petosi hävittää vain heikkoja, taitamattomia, varomattomia, sanalla sanoen sellaisia viallisia yksilöjä, joita luonto ei katso soveliaiksi jättämään perillisiä. Eloon jäävät vain ovelimmat, varovaisemmat, voimakkaammat ja kehittyneemmät. Sillä tavoin tuo petoeläimesi, vaikkei sillä itsellään ole siitä tietoa, palvelee täydellisentymisen suuria tarkoituksia.

— Niin, niin, niin... Asiasta toiseen, veikkonen, — virkkoi Samoilenko ujostelematta, — anna minulle satakunta ruplaa lainaksi.

— Hyvä on. Hyönteissyöjäin joukossa on varsin mielenkiintoisia edustajia. Esimerkiksi myyrä. Siitä sanotaan, että se on hyödyllinen, koska se hävittää vahingollisia hyönteisiä. Kerrotaan erään saksalaisen lähettäneen Wilhelm I:lle myyrännahkaisen turkin, — ja silloin keisari muka käski antaa hänelle nuhteet sentähden, että hän oli hävittänyt niin suuren joukon hyödyllisiä eläimiä. Kuitenkaan ei myyrä julmuudessa jää yhtään takapajulle sinun pedostasi ja on sitäpaitsi erittäin vahingollinenkin, se kun aikaansaa suurta häviötä pelloilla.

Von Coren aukaisi lippaan ja otti sieltä sadan ruplan setelirahan.

— Myyrällä on vahva rintakehä. Kuten yököllä, — pitkitti hän lukiten lippaan, — erittäin hyvin kehittyneet luut ja lihakset, erikoinen suunrakenne. Jos sillä olisi norsun koko, olisi se kaikkihävittävä, voittamaton eläin. Mielenkiintoista näissä elukoissa on se, että kun kaksi myyrää kohtaa toisensa maan alla, alkavat ne oitis, ikäänkuin keskinäisestä sopimuksesta, kaivaa lavaa; tämä lava on niille tarpeen, että olisi mukavampi taistella. Saatuaan lavan valmiiksi ne ryhtyvät ankaraan taisteluun ja tappelevat, kunnes heikompi kaatuu. Tuosta saat sata ruplaa, — virkkoi von Coren, alentaen ääntään, — mutta sillä ehdolla, ettet lainaa Lajevskia varten.

— Ja vaikkapa Lajevskiakin varten! — kuohahti Samoilenko. — Mitä se sinuun kuuluu?

— Lajevskia varten minä en voi antaa. Tiedän, että sinä olet herkkä antamaan lainaksi. Sinä antaisit rosvo Kerimillekin, jos hän sinulta pyytäisi, mutta suo anteeksi, minä en voi sinua tässä suhteessa auttaa.

— Kyllä, minä pyydän Lajevskia varten! — sanoi Samoilenko, nousten seisaalleen ja huitoen oikealla kädellään. — Lajevskia varten juuri! Eikä itse pääpirullakaan ole oikeutta tulla minua opettamaan, kuinka minun tulee rahojani käyttää. Et siis suvaitse antaa?

Diakoni rähähti nauramaan.

— Älä kimmastu, vaan ajattele järjellisesti, — virkkoi eläintieteilijä. — Hyväntekeväisyyden harjoittaminen Lajevskia kohtaan on mielestäni yhtä viisasta kuin kastella rikkaruohoja tai ruokkia heinäsiirkkoja.

— Minusta taas me olemme velvolliset auttamaan lähimmäisiämme! — tokaisi Samoilenko.

— Siinä tapauksessa auta sitten tuota nälkäistä turkkilaista, joka makaa laipion vieressä! Hän on työmies ja sinun Lajevskiasi tarpeellisempi. Anna hänelle nämä sata ruplaa! Tai lahjoita minulle sata ruplaa tutkimusmatkaa varten!

— Kysyn sinulta, annatko vai etkö?

— Sano mutkittelematta: mihin hän tarvitsee rahaa?

— Se ei ole salaisuus. Hänen täytyy lauantaina matkustaa Pietariin.

— Niinkö? — virkkoi von Coren pitkäväteisesti. — Ahaa... Ymmärretään. Ja lähteekö naikkonen mukaan, vai kuinka?

— Hän jää toistaiseksi tänne. Lajevski järjestää Pietarissa asiansa ja lähettää hänelle rahaa,

sitten lähtee hänkin.

— Sukkelasti! ... virkkoi eläintieteilijä ja päästi helähtävän naurun.

— Sukkelasti! Ovelasti ajateltu.

Hän lähestyi nopeasti Samoilenkoa ja asettuen hänen eteensä ja katsoen häntä silmiin kysyi:

— Sanoppa ihan peittelemättä: onko hänen rakkautensa kylmennyt? Sano, onko kylmennyt?

— On, — vastasi Samoilenko yksikantaan, ja hiki kiertyi hänelle otsaan.

— Kuinka se on ilettävää! — sanoi von Coren, ja hänen kasvoistaan näkyi, että häntä inhotti. — Jompikumpi kahdesta, Aleksander Daviditsh: joko sinä olet hänen kanssaan yhdessä juonessa tahi, suo anteeksi, olet pöllö. Etkö tosiaankaan käsitä, että hän petkuttaa sinua kuin poikasta mitä hävyttömimmällä tavalla? Onhan päivänselvää, että hän tahtoo päästä naisesta ja jättää hänet tänne. Ja hyljätty jää sinun niskoillesi, ja päivänselvää on, että saat lähettää hänet Pietariin omalla kustannuksellasi. Onko tuo mainio ystäväsi tosiaankin saanut sokaistuksi sinut siinä määrin, ettet huomaa ihan alkeellisimpia asioita?

— Ne ovat pelkkiä otaksumia, — virkkoi Samoilenko istuutuen.

— Otaksumiako? Miksi hän matkustaa yksin eikä yhdessä hänen kanssaan? Ja miksi, voisit kysyä häneltä, ei naikkonen matkusta ensin ja hän jäljestä? Se viekas elukka!

Ystävänsä odottamattomien epäilyjen ja epäluulojen lannistamana Samoilenko äkkiä lamautui ja alensi ääntään.

— Mutta se on mahdotonta! — sanoi hän muistellen sitä yötä, jonka Lajevski oli viettänyt hänen luonaan. — Hän kärsii niin kovasti!

— Mitä se auttaa? Varkaat ja murhapolttajat kärsivät myöskin!

— Otaksutaan, että olisitkin oikeassa ... lausui Samoilenko mietteissään. — Olkoonpa niin... Hän on kuitenkin nuori mies, vieraalla maalla ... ylioppilas, me olemme myöskin ylioppilaita, ja paitsi meitä ei täällä ole ketään, joka antaisi hänelle kannatusta.

— Auttaa häntä tekemään konnuuksia vain sentähden, että sinä ja hän olette eri aikoina olleet yliopistossa ettekä kumpikaan tehneet siellä mitään! Onpa sekin pötyä!

— Malta, harkitaanpa asiaa tyynesti. Luullakseni voisi järjestää asian näinikään, — pohti Samoilenko, liikutellen sormiaan. — Minä, tiedätkös, annan hänelle rahat, mutta vaadin hänet rehellisesti, kunniasanalla lupaamaan, että hän viikon kuluttua lähettää Nadeshda Feodorovnalle matkarahat.

— Ja hän lupaa kunniasanalla, vuodattaapa vielä kyyneliäkin ja uskoo itsekin, mutta mitä arvoa tällä kunniasanalla on? Hän ei pidä sitä, ja kun vuoden, parin perästä kohtaat hänet Nevskillä käsikkäin uuden rakastettunsa kanssa, alkaa hän puolustukseksi ladella, että hän on sivistyksen silpoma ja että hän on jäljennös Rubinista. [Päähenkilö Turgenevin samannimisessä romaanissa. Suom.] Heitä hänet Herran haltuun! Väistä likaa äläkä kaivele sitä molemmin käsin!

Samoilenko mietti hetkisen ja sanoi päättävästi:

— Minä sittekin annan hänelle rahaa. Sano mitä tahdot. En voi kieltää ihmiseltä apuani pelkkien otaksumien perusteella.

— Mainiosti teetkin. Suutelisit lisäksi!

— No niin, anna minulle siis sata ruplaa, — pyysi Samoilenko arasti.

— En anna.

Seurasi vaitiolo, Samoilenko oli aivan lamautunut; hänen kasvonsa saivat syynalaisen, häveliään ja mielistelevän ilmeen, ja outoa oli nähdä tämän jyhkeäruumiisen, olkaimilla ja ritarimerkeillä prameilevan miehen säälittävää, lapsellisen hämmästynttä naamaa.

— Täkäläinen piispa matkustelee hiippakunnassaan, ei vaunuissa ajaen, vaan ratsain, — virkkoi diakoni, pannen pois kynän. — Ylen on mieltäliikuttavaa nähdä hänet hevosen selässä istumassa. Hänen yksinkertaisuudessaan ja vaatimattomuudessaan on raamatullista suuruutta.

— Onko hän hyvä ihminen? — kysyi von Coren, ollen mielissään puheen siirtymisestä muihin asioihin.

— Kuinkas muuten? Ellei olisi hyvä, niin tokkopa olisivat piispaksi panneet?

— Piispojen joukossa tapaa erinomaisen hyviä ja lahjakkaita miehiä, — lausui von Coren.

— Sääli vain, että useilla heistä on se heikkous, että kuvittelevat olevansa valtiomiehiä. Yksi harrastaa venäläistyttämistä, toinen arvostelee tieteitä. Se ei kuulu heidän alaansa. Vilkaisisivat sen sijaan useammin tuomiokapituliin.

— Maallikko ei kykene arvostelemaan piispoja.

— Minkätähden ei, diakoni? Piispa on samanlainen ihminen kuin minäkin.

— Samanlainen eikä sittenkään samanlainen, — väitti diakoni loukkaantuneena ja tarttui jälleen kynäänsä. — Jos olisitte samanlainen, niin lepäisi päällänne siunaus, ja te olisitte itse piispana, mutta kun ette ole piispa, niin ette ole samanlainen.

— Älä höpise, pappi! — sanoi Samoilenko surumielisesti. — Kuulehan nyt, mitä olen tuuminut, — kääntyi hän taas von Corenin puoleen. — Älä sinä anna minulle näitä sataa ruplaa. Talveen asti olet minulla ruokavieraana vielä kolme kuukautta, maksa siis etukäteen näistä kolmesta kuukaudesta.

— En maksa.

Samoilenko räpytti silmiään ja punastui; hän veti konemaisesti luokseen kirjan, jonka kannessa oli falangi, ja katseli sitä, sitten hän nousi ja otti lakkinsa. Von Corenin tuli häntä sääli.

— Sietää tässä elää ja olla asioissa tuollaisten herrojen kanssa! — sanoi eläintieteilijä ja kiukuissaan potkaisi jalallaan nurkkaan jonkin paperin. — Ymmärrä, ettei tämä ole hyvyttä, ei rakkautta, vaan heikkoluonteisuutta, irstaisuutta, myrkkyä! Minkä järki saa rakennetuksi, sen teidän raukkamaiset, romukoppaan viskattavat sydämenne hajoittavat! Kun kimnasistina sairastin lavantautia, syötti tätini säälisiä minulle säilyketatteja, ja minä olin vähällä heittää henkeni. Saisipa sinun ja tätien päähän mahtumaan, ettei ihmisrakkaudella tule olla sijansa sydämässä, ei sydänelässä eikä vyötäisissä, vaan tässä!

Von Coren löi kädellä otsaansa. — Tuoss' on! — sanoi hän sinkauttaen sadan ruplan setelin.

— Turhaan suutut, Kolja, — sanoi Samoilenko säyseästi, taivuttaen kokoon setelin. — Ymmärrän sinua vallan hyvin, mutta ... huomaa sinä asemani.

— Vanha ämmä sinä olet, siinä kaikki! Diakoni päästi rehevän naurun.

— Kuulehan, Aleksander Daviditsh, vielä viimeinen pyyntö! — lausui von Coren hartaasti. — Kun annat rahat tuolle konnalle, niin pane hänelle ehto: joko hänen on lähdettävä yhdessä naikkosensa kanssa tai lähetettävä hänet edeltäpäin, muussa tapauksessa älä anna. Kursilla ei tarvitse. Sano hänelle ihan niillä sanoilla, tai jos et sano, niin vakuutan sinulle kunniasanalla, että minä haen hänet käsille virastostaan ja potkaisen sieltä hänet portaista alas enkä sinusta tahdo sen koommin tietää. Usko tämä sana!

— No, no! Jos hän matkustaa naisensa kanssa yhdessä, tai lähettää hänet edeltäpäin, niin hänelle itselleen se on mukavampi, — vastasi Samoilenko. — Vieläpä hän siitä ilostuukin. No, hyvästi nyt.

Hän hyvästeli hellästi ja lähti, mutta ennenkuin painoi oven kiinni jälkeensä, katsahti hän taaksensa von Coreniin ja sanoi:

— Sinut, veikkonen, ovat saksalaiset pilanneet! Juuri niin, saksalaiset!

XII.

Seuraavana päivänä, torstaina, vietti Maria Konstantinovna poikansa Kostjan syntymäpäivää. Puolen päivän aikaan olivat kaikki kutsutut syömään piirasta ja illalla juomaan suklaata. Kun Lajevski ja Nadeshda Feodorovna illalla tulivat, niin eläintieteilijä, joka istui vierashuoneessa juomassa suklaata, kysyi Samoilenkolta:

— Joko sanoit hänelle?

— En vielä.

— Varo kursailemasta. Minä en ymmärrä sen herrasväen hävyttömyyttä! Pitäisihän heidän hyvin tietämän, mitä tässäkin perheessä ajatellaan heidän yhdyselämästään, mutta tänne vain tunkeutuvat.

— Jos kiinnittää huomiota jokaiseen ennakkoluuloon, — sanoi Samoilenko, — ei sopisi mennä minnekään.

— Onko se inho, jota yhteinen kansa tuntee vapaata rakkautta kohtaan, ennakkoluuloa?

— Tietysti. Ennakkoluuloa ja vihamielisyyttä. Sotamiehet, nähdessään irstailevan naisen, tosin nauravat ja viheltävät, mutta kysytäänpä heiltä: mitä he itse ovat?

— Eivät he syyttä naura. Se, että tytöt tappavat aviottomasta yhteydestä synnyttämiään lapsia ja menevät pakkotyöhön, ja että Anna Karenina heittäytyi junan alle, ja että maalla tervataan portit, ja että meitä, ties miksi, Katjassa [eräs päähenkilöistä Tolstoin romaanissa “Ylösousemus”, Suom.] miellyttää hänen puhtautensa, ja että jokaisessa meistä asuu hämärä puhtaan rakkauden kaipuu, vaikka tiedämme, ettei sellaista rakkautta ole, — onko se kaikki ennakkoluuloa? Se, veikkonen, on ainoa, mitä meille on säilynyt luonnollisesta valinnasta, ja ellei olisi tätä sukupuolten välejä säännöstelevää hämäräperäistä voimaa, niin kyllä sellaiset herrat, kuin Lajevski, sinulle näyttäisivät oikean luontonsa, ja kahdessa vuodessa olisi ihmissuku rappiolla.

Lajevski astui vierashuoneeseen, tervehti kaikkia ja puristaessaan von Corenin kättä hymyili mielistelevästi. Hän odotti sopivaa hetkeä ja virkkoi Samoilenkolle:

— Suo anteeksi, Aleksander Daviditsh, minun on puhuttava sinulle pari sanaa.

Samoilenko nousi, kiersi kätensä hänen vyötäisilleen, ja molemmat menivät Nikodim Aleksandritshin työhuoneeseen.

— Huomenna on perjantai ... sanoi Lajevski, pureskellen kynsiään. — Saitko mitä lupasit?

— Sain vain kaksisataakymmenen. Loput saan joko tänään tahi huomenna. Ole huoleti.

— Jumalan kiitos! — huokasi Lajevski, ja hänen kätensä alkoivat ilosta vapista. — Sinä pelastat minut, Aleksander Daviditsh, ja vannon sinulle Jumalan, oman onneni ja minkä kautta vain tahdot, että lähetän sinulle takaisin nämä rahat heti kun pääsen perille. Samalla maksan entisen velan.

— Kuules, Vanja ... sanoi Samoilenko, käyden kiinni hänen nappiinsa ja karahtaen punaiseksi. — Suo anteeksi, että sekaannun perheasioihisi, mutta ... mikset voisi yhtä hyvin matkustaa yhdessä Nadeshda Feodorovnan kanssa?

— Kummallinen ihminen, kuinka se kävisi päinsä? Toisen meistä täytyy kaikin mokomin jäädä, muuten velkojat nostavat äläkän. Minähän olen tšekäläisiin kauppapuoteihin velkaa seitsemänsataa ruplaa, ellei enemmän. Malta, minä lähetän heille rahat, tugin heiltä suut, ja sitten hänkin lähtee täältä.

— Niin... Mutta miksi et voisi lähettää häntä edeltäpäin?

— Ah, hyvä Jumala, miten se kävisi laatuun? — kauhistui Lajevski. — Hänhän on nainen, mihin hän siellä ryhtyisi? Mitä hän ymmärtää? Olisi vain turhaa ajan ja rahan hukkaa.

“Aivan oikein”, ajatteli Samoilenko, mutta samassa hän muisti keskustelunsa von Corenin kanssa, loi katseensa maahan ja lausui jurosti:

— En voi olla yhtä mieltä kanssasi. Joko lähdet hänen kanssaan yhtäikaa tahi lähetät hänet edeltäpäin ... muussa tapauksessa en anna sinulle rahoja. Tämä on viimeinen sanani.

Hän astahi askelen taaksepäin, painoi selällään ovea ja poistui vierashuoneeseen punaisena, äärettömästi hämillään.

“Perjantai ... perjantai”, ajatteli Lajevski palatessaan vierashuoneeseen. “Perjantai...”

Hänelle tarjottiin kuppi suklaata. Hän poltti huulensa ja kielensä kuumalla suklaalla ja ajatteli:

“Perjantai ... perjantai...”

Hän ei, ties miksi, saanut tuota “perjantai”-sanaa pois päästään; hän ei ajatellut mitään muuta kuin perjantaita ja tiesi varmasti, ei kuitenkaan päässään, vaan jossakin sydänelässään, ettei hänen lähdestään lauantaina tule mitään. Hänen edessään seisoi Nikodim Aleksandritsh, säntillinen mies, hiukset kammattuina ohimoille, ja kehoitteli vieraitaan:

— Tehkää hyvin, juokaa...

Maria Konstantinovna näytteli vieraille Katjan kouluarvosteluja ja puheli venytellen:

— Nyt on niin kovin, kovin vaikeata opiskella. Vaatimukset ovat niin ankarat...

— Äiti! — vaikeroi Katja tietämättä minne piilottautua häpeän ja kehumisten takia.

Lajevski katseli niinikään arvosteluja ja kiitti. Uskonto, venäjänkieli, käytös, pelkkiä kiitettäviä vilahteli hänen silmissään, ja kun kaikkeen tähän liittyi tuo häneen eroittamattomasti takertunut perjantai, Nikodim Aleksandritshin ohimoille kammattu tukka ja Katjan punaiset posket, paisui siitä hänen mielessään sellainen voittamaton surun tulva, että hän oli kiljaista epätoivosta ja kysyi itseltään: “Enköhän, enköhän todellakaan pääse matkustamaan?”

Sovitettiin vierekkäin kaksi pelipöytää ja istuuduttiin leikkimään postia. Lajevski istuutui joukkoon.

“Perjantai ... perjantai...” ajatteli hän ja otti taskustaan lyijykynän.

“Perjantai...”

Hän olisi tahtonut ajatella tilaansa, mutta häntä pelotti ajatella. Hänen oli kauhea myöntää, että tohtori oli tavannut hänet valheesta, jota hän oli niin kauan ja huolellisesti salannut itseltään. Joka kerran kun hän ajatteli tulevaisuuttaan, varoi hän päästämästä ajatuksiaan täysin valloilleen. Hän astuu vaunuun ja lähtee matkaan — siihen aina ratkesi hänen elinkysymyksensä, eikä hän päästänyt ajatuksiaan sen pitemmälle. Samaten kuin kedolla tuikahtaa kaukainen himmeä tuli, välähti hänen päässänsä harvakseltaan se ajatus, että jossakin syrjäkadun varrella Pietarissa hänen tarvitsee kaukaisessa tulevaisuudessa, päästäkseen Nadeshda Feodorovnasta eroon ja voidakseen maksaa velkansa, turvautua pieneen valheeseen; hän valehtelee vain sen yhden kerran, ja sitten seuraa täydellinen uudestisyntyminen. Ja se on hyvä; pienellä valheella hän ostaa suuren totuuden.

Nyt sitä vastoin, kun tohtori kieltäytymisellään töykeästi viittasi petokseen, hänelle kävi selväksi, ettei hän tarvitse valhetta ainoastaan kaukaisessa tulevaisuudessa, vaan jo tänään ja huomenna ja kuukauden perästä ja vieläpä ehkä elämän loppuun asti. Ja niinpä todellakin, päästäkseen matkustamaan hänen täytyy valehdella Nadeshda Feodorovnalle, velkojille ja esimiehelleen; sitten, saadakseen Pietarissa rahaa, täytyy valehdella äidille, sanoa hänelle, että hän on jo eronnut Nadeshda Feodorovnasta; ja äiti ei anna hänelle viittä sataa ruplaa enempää, joten hän siis on pettänyt tohtorin, koska ei kykene tuota pikaa lähettämään rahoja. Ja kun Nadeshda Feodorovna sitten saapuu Pietariin, täytyy käyttää kokonaista pienten ja suurten petosten sarjaa, jotta pääsisi hänestä eroon; ja taas tulee kyyneliä, kalvava ikävä, vastenmielinen elämä, katumus, eikä mistään uudestisyntymisestä ole tietoaakaan. Ei mitään muuta kuin valhetta. Lajevskin mielikuvituksessa kohosi kokonainen valheiden vuori. Jotta olisi voinut sen yli hypätä yhdellä kertaa, tarvitsematta valehdella pienissä erissä, olisi tarpeen jyrkkä toimenpide, esimerkiksi jos sanaa puhumatta nousisi paikalta, panisi lakin päähänsä ja heti lähtisi matkaan ilman rahoja; mutta Lajevski tunsikin, ettei hänestä ole siihen.

“Perjantai, perjantai...” ajatteli hän. “Perjantai...” Kirjoitettiin lippuja, taivutettiin ne kaksin kerroin ja pantiin Nikodim Aleksandritshin vanhaan silkkihattuun, ja sittenkun lippuja oli kertynyt tarpeellinen määrä, kiersi Kostja, esittäen postiljoonia, pöydän ympäri ja jakoi ne. Diakoni, Katja ja Kostja, jotka olivat saaneet lystikkäitä lippuja ja koettaneet itse kirjoittaa lystikkäästi, olivat haltioissaan.

“Meidän on puheltava”, luki Nadeshda Feodorovna lipusta. Hän katsahti Maria Konstantinovnaan, ja tämä hymyili miellyttävästi ja nyökäytti hänelle päätään.

“Mistä puheltava?” ajatteli Nadeshda Feodorovna. “Ellei ole lupa kertoa kaikkea, niin on turhaa puhellakaan.”

Ennenkuin he lähtivät vieraisille, oli hän sitonut Lajevskille kaulaliinan kaulaan, ja tämä vähäpätöinen teko oli täyttänyt hänen sydämensä hellyydellä ja kaiholla. Huolestunut ilme Lajevskin kasvoilla, tämän hajamieliset katseet, kalpeus ja viime aikoina esille tullut käsittämätön muutos ynnä se, että hänellä itsellään oli hirveä, inhottava salaisuus sydämessään kätkevänsä ja että hänen kätensä vapisivat sitoessaan kaulaliinaa, — kaikki tämä kuiskasi omituisella tavalla, ettei heillä ollut enää pitkälti yhdessä elettävänä. Hän katsoi Lajevskiin kuin pyhäinkuvaan, tuntien pelkoa ja katumusta, ja ajatteli: “Anna anteeksi, anna anteeksi...”

Häntä vastapäätä pöydän toisella puolella istui Atshmianov, kääntämättä hänestä pois

mustia, rakastuneita silmiään; Nadeshda Feodorovnassa kytivät halut, hän häpesi itseään ja pelkäsi, etteivät edes suru ja huolikaan estä hänen epäpuhtaita intohimojaan pääsemästä valtaan, ja että ellei tänään, niin huomenna hän patajuopon rentun lailla on voimaton enää itseään hillitsemään.

Estääkseen tämän elämän jatkumista, se kun oli hänelle häpeällinen sekä Lajevskia kohtaan loukkaava, hän päätti matkustaa pois, itkien rukoilla Lajevskia päästämään hänet, ja jos tämä rupeisi estelemään, salaa karata. Hän ei kerro mitään, mitä on tapahtunut. Säilyköön Lajevskilla hänestä puhdas muisto.

“Lemmin, lemmin, lemmin”, luki hän. — Se oli tietysti Atshmianovilta.

Hän kuvitteli asettuvansa jonnekin yksinäiseen paikkaan; siellä hän tekee työtä ja lähettelee Lajevskille “tuntemattomalta” rahoja, koruompeluksilla kirjailtuja paitoja, tupakkaa, ja palaa hänen luokseen vasta vanhalla iällä tahi jos Lajevski pahasti sairastuu ja tarvitsee hoitajatarta. Kun Lajevski vanhoilla päivillään saa tietää, mistä syystä hän kieltäytyi tulemasta vaimoksi ja lähti pois hänen luotaan, pitää hän arvossa hänen uhraustaan ja antaa hänelle anteeksi.

“Teillä on pitkä nenä.” — Se oli kai diakonilta tahi Kostjalta.

Nadeshda Feodorovna kuvitteli mielessään, kuinka hän, jättäessään hyvästit Lajevskille, lujasti pusertaa häntä syliinsä, suutelee hänen kättään ja vannoo rakastavansa häntä koko elinaikansa ja sitten, asuessaan yksinäisessä paikassa, outojen ihmisten keskuudessa, joka päivä ajattelee, että hänellä on jossakin ystävä, lemmitty, puhdas, jalo ja ylevä, joka säilyttää hänestä povessaan puhtaan muiston.

“Ellette tänään myönnä minulle kohtausta, ryhdyn toimenpiteisiin, vakuutan kunniasanalla. Näin ei kohdella kunnan ihmisiä, se on ymmärrettävä.” — Tämä oli Kiniiniltä.

XIII.

Lajevski sai kaksi lippua; hän avasi toisen ja luki:

“Älä matkusta pois, ystävä hyvä”.

“Kukahhan tuon on kirjoittanut? — ajatteli hän. — Tietenkään ei Samoilenko... Ei myöskään diakoni, koska hän ei tiedä minun aikovan matkustaa. Ehkä von Coren?”

Eläintieteilijä kumartui pöydän yli ja piirusteli pyramiidia.

Lajevskista näytti, että hänen silmänsä hymyilivät.

“Samoilenko on varmaan lörpötellyt...” ajatteli Lajevski.

Toiseen lippuun oli samalla väännellyllä käsialalla ja pitkillä koukeroilla kirjoitettu: “Eräs ei matkusta pois lauantaina.”

“Typerää pilkantekoa”, ajatteli Lajevski. “Perjantai, perjantai...”

Jotakin tuppasi hänelle kurkkuun. Hän kosketti kaulusta ja rykäisi, mutta rykäisyn sijasta purkautui nauru.

— Haha-haa! — hohotti hän. — Ha-ha-haa! “Mille minä nauran?” ajatteli hän. — Ha-ha-haa!

Hän koetti hillitä itseään, peitti kädellä suutaan, mutta nauru puristi rintaa ja kurkkua, eikä käsi saanut suuta tukitukseksi.

“Onpa tämä typerää!” ajatteli hän, hytkyen naurusta. “Olenko järjiltäni, vai kuinka?”

Nauru paisu yhä äänekkäämmäksi ja muistutti lopuksi pienen pörhökorvaisen koiran vinkunaa. Lajevski tahtoi viimein nousta pöydän äärestä, mutta jalat eivät kannattaneet ja oikea käsi tärisi eriskummaisesti vastoin hänen tahtoaan pöydällä, tavoitti suonenvetoisesti papereita ja rutisti niitä. Hän näki kummastuneita silmäyksiä, Samoilenkon vakavaa pelästystä ilmaisevat kasvot ja eläintieteilijän ilmeen, joka oli kylmää ivaa ja vastenmielisyyttä; silloin hän ymmärsi saaneensa hysteerisen kohtauksen.

“Mikä kiusallinen, häpeällinen juttu”, ajatteli hän, tuntien kasvoillaan kuumia kyyneliä.

“Ai, ai, mikä häpeä! Ei koskaan ole minulle näin käynyt...”

Hänet nostettiin kainaloista ja päätä takaapäin kannattaen vietiin jonnekin; juomalasi välähti hänen silmiensä edessä ja kalahti hampaita vasten, ja vettä läikähti rinnalle; siinä oli pienoinen huone, keskellä kaksi vuodetta rinnakkain, katettuina puhtailla, lumivalkoisilla peitteillä. Hän kellahti toiselle ja alkoi ääneen itkeä.

— Ei mitään, ei mitään, rauhoitti Samoilenko. — Sattuuhan sitä, sattuu...

Pelosta jähmettyneenä, vapisten koko ruumiissaan ja tuntien jotakin kauheaa olevan tulossa, Nadeshda Feodorovna seisoj vuoteen ääressä ja kyseli:

— Mikä sinun tuli? Mikä? Puhu Jumalan tähden...

“Kirjoittikohan Kirilin hänelle jotakin?” ajatteli hän.

— Ei mitään... — sanoi Lajevski, nauraen ja itkien yhtä rintaa. —

Mene pois täältä ... kyyhkyseni.

Hänen kasvoillaan ei kuvastunut vihaa eikä vastenmielisyyttä! Hän ei siis tiennyt mitään; Nadeshda Feodorovna hieman rauhoittui ja meni vierashuoneeseen.

— Älkää olko rauhaton! — sanoi hänelle Maria Konstantinovna, istahtaen hänen viereensä ja tarttuen hänen käteensä. — Se menee kyllä ohi. Miehet ovat yhtä heikkoja kuin mekin syntiset. Teillä on nyt kummallakin käännekohta ... se on niin ymmärrettävää! No, rakkaani, minä odotan vastausta. Puhelkaamme.

— Ei, ei nyt puhella... — vastasi Nadeshda Feodorovna, kuunnellen Lajevskin itkua. — Minulla on sellainen tuska... Sallikaa minun lähteä pois...

— Mitä nyt, mitä nyt, rakkaani! — säikähti Maria Konstantinovna. — Älkää luulkokaan, että päästän teidät illallisetta. Ensin syödään, sitten saatte lähteä Herran nimeen.

— Minulla on tuska... — kuiskasi Nadeshda Feodorovna ja tarttui molemmin käsin tuolin käsipuihin, jotta ei kaatuisi lattialle.

— Lajevskilla on kouristuskohtaus! — lausui von Coren iloisesti, astuen vierashuoneeseen, mutta huomattuaan Nadeshda Feodorovnan joutui hämille ja poistui.

Hysterisen kohtauksen tauottua Lajevski istui vieraalla vuoteella ja ajatteli:

“Häpeä, puhkesin parkumaan kuin mikäkin tyttöletukka! Taisin olla naurettava ja iljettävä. Lähden pois pihan kautta. — Mutta toisekseen, se voisi näyttää, että annan liian suuren merkityksen hysterialleni. Mitähän, jos kääntäisi sen leikiksi...”

Hän katsoi itseään kuvastimesta, istui vähän aikaa ja meni vierashuoneeseen.

— Tässä minäkin olen! — sanoi hän hymyillen; häntä hävetti äärettömästi ja hän tunsi, että toisiakin hävetti hänen läsnäollessaan. — Pitääpä sattua mokomia juttuja, — sanoi hän istuutuen. — Istuin ja äkkiä aloin tuntea hirmuista, pistävää kipua kupeessa ... sietämätöntä, hermot eivät kestäneet ja ... sitten seurasi tämmöinen kiusallinen kommellus. Meidän hermostunut vuosisatamme, mitäs tehdä?

Illallispöydässä hän joi viiniä, otti osaa puheluun ja joskus kouristuksentapaisesti huokaisten kaiveli kuvettaan, ikäänkuin osoittaakseen kivun jatkuvasti tuntuvaan. Eipä kumminkaan kukaan, lukuun ottamatta Nadeshda Feodorovnaa, häntä uskonut, ja sen hän näki.

Kellon käydessä kymmentä lähdettiin puistikkokadulle kävelemään. Nadeshda Feodorovna, peläten Kirilinin puhuttelevan, pysyi koko ajan Maria Konstantinovnan ja lasten seurassa. Hänet oli pelko ja suru heikontanut, ja tuntien vilutaudin oireita hän töintuskin jaksoi siirrellä jalkojaan. Mutta hän ei lähtenyt kuitenkaan kotiin, koska oli varma siitä, että häntä seuraisi joko Kirilin tai Atshmianov, taikka molemmat yhdessä. Kirilin kulki jäljestä, Nikodim Aleksandritshin rinnalla ja hyräili: — En kanssain leikitellä salli! En salli! Puistokadulta käännyttiin paviljongille ja kuljettiin pitkin rantaa ja pitkän aikaa katseltiin meren valkimoimista. Von Coren alkoi selittää, mistä tämä ilmiö johtuu.

XIV.

Sinun on jo aika tästä lähteä vistipeliin ... minua odotetaan, — sanoi Lajevski. — Hyvästi, arvoisat naiset ja herrat.

— Minä lähden mukaasi, odota, — sanoi Nadeshda Feodorovna ja pisti kätensä hänen kainaloonsa.

He sanoivat hyvästit seuralle ja läksivät. Kirilin hyvästeli niinkään ja sanoi, että heillä on sama matka, ja lähti astumaan heidän kanssaan rinnakkain.

“Mikä on tulla, se tulkoon...” ajatteli Nadeshda Feodorovna.

“Ykskaikki...”

Hänestä tuntui ikäänkuin kaikki pahat muistot olisivat tunkeutuneet esille hänen päästään ja nyt seuraisivat pimeässä hänen rinnallaan raskaasti hengittäen ja hän itse, kuin musteeseen tahriutunut kärpänen, rämpisi, viimeiset voimansa ponnistaen, kivikatua pitkin ja tahrisi mustaksi Lajevskin kupeen ja käden. — “Jos Kirilin”, ajatteli hän, “nyt aikoo tehdä jotakin huonoa, ei siihen syypää ole Kirilin, vaan hän itse. Olihan aika, jolloin ei yksikään mieshenkilö ollut tohtinut puhutella häntä sillä tavalla kuin nyt Kirilin, ja itsehän hän oli repinyt poikki tämän ajan kuin rihman ja turmellut sen auttamattomasti — kuka siis siihen on synä? Halujensa huumaamana hän oli alkanut hymyillä ventovieraalle luultavasti vain siitä syystä, että tämä oli komea, kookas varreltaan, kahden kohtauksen jälkeen kyllästynyt koko mieheen ja hyljännyt hänet. Eikö siis”, ajatteli hän nyt, “Kiniinillä ollut oikeutta menetellä häntä kohtaan aivan miten tahtoi?”

— Tässä, kyyhkyseni, sanon sinulle hyvästi, — virkkoi Lajevski pysähtyen. — Sinut saattaa kotiin Ilja Mihailitsh.

Hän kumarsi Kiniinille ja astui puistikkokadun toiselle puolelle ja kulki vielä toisen kadun poikki Sheshkovskin talolle, jonka akkunat olivat valaistut, ja sitten kuului portin ovi hänen jäljestään paukahtavan kiinni.

— Sallikaa minun selvittää välini teidän kanssanne, — aloitti Kirilin.

— Minä en ole mikään nulkki, en mikään Atshkasov tai Latshkasov, Satshkasov... Minä vaadin vakavaa huomiota.

Nadeshda Feodorovnan sydän alkoi rajusti sykkiä. Hän ei vastannut mitään.

— Teidän jyrkästi muuttuneen käytöksenne minua kohtaan otaksuin aluksi johtuneen keikailusta, — pitkitti Kirilin, — mutta nyt näen, että te yksinkertaisesti ette ole selvillä siitä, kuinka säällisiä ihmisiä on kohdeltava. Teitä halutti vain leikkiä kanssani, kuten tuon armenialaisjolpin kanssa, mutta minä olen kunnan mies ja vaadin, että minua kohdellaan myös kunnan miehenä. Olen siis valmis...

— Minulla on suru... — sanoi Nadeshda Feodorovna, ratkesi itkuun ja kääntyi pois päin, salatakseen kyynelensä.

— Surua on minullakin, mutta mitä apua siitä on? Kirilin oli hetkisen vaiti ja virkkoi painokkaasti, pysähtyen joka sanan kohdalle:

— Minä toistan, rouvaseni, että ellette myönnä minulle tänään kohtausta, niin vielä tänään panen toimeen julkisen häväistyksen.

— Päästäkää minut tänään, — pyysi Nadeshda Feodorovna eikä tuntenut omaa ääntään, niin surkea ja ohut se oli.

— Minun täytyy saada opettaa teitä... Suokaa anteeksi töykeät sanani, mutta minun täytyy saada opettaa teitä. Vaadin kaksi kohtausta: tänään ja huomenna. Ylihuomenna olette ihan vapaa ja saatte lähteä minne ja kenen kanssa haluatte. Tänään ja huomenna.

Nadeshda Feodorovna saapui omalle portilleen ja pysähtyi.

— Päästäkää minut! — kuiskasi hän, vapisten koko ruumiissaan ja näkemättä pimeässä edessään mitään muuta kuin valkoisen palttinamekon. — Olette oikeassa, minä olen hirveä nainen... — Olen syyllinen, mutta päästäkää sittenkin... Pyydän teitä... — ja hän kosketti Kirilinin kylmää kättä ja vavahti. — Rukoilen teitä...

— Ohoo! — huokasi Kirilin. — Ohoo! Ei minun suunnitelmieni mukaista ole päästää teitä, tahdon vain opettaa, saattaa teidät ymmärtämään, ja siksi toiseksi, rouvaseni, minä luotan liian vähän naisiin.

— Minulla on suru...

Nadeshda Feodorovna kuunteli meren tasaista pauhinaa, katsahti tähtien peittämälle taivaalle, ja olisi suonut kaiken mitä pikimmin loppuvan ja pääsevänsä tuntemasta elämän kosketusta merineen, tähtineen, miehineen, vilutauteineen...

— Ei vain kotonani... — sanoi hän kylmästi. — Viekää minut jonnekin.

— Lähdetään Myridoviin. Se on parasta.

— Missä se on?

— Vanhan vallin luona.

Nadeshda Feodorovna lähti nopeasti astumaan katua eteenpäin ja kääntyi sitten solakadulle, joka vei vuorille. Oli pimeä. Siellä täällä kulki himmeitä valokuovia kadun poikki, langeten valaistuista ikkunoista, ja hänestä tuntui, että hän ikäänkuin karpänen väliin pulahti musteeseen, väliin taas kömpi sieltä kuiville. Kirilin asteli hänen jäljestään. Kerran hän kompastui, oli vähällä kaatua ja naurahti.

“Hän on humalassa...” ajatteli Nadeshda Feodorovna. “Ykskaikki ... yks’kaikki ... olkoon.”

Atshmianov sanoi kohta niinkään hyvästit seuralle ja lähti Nadeshda Feodorovnan jäljestä, pyytääkseen häntä mukaansa soutelemaan. Hän lähestyi taloa, jossa Nadeshda Feodorovna asui, ja katsoi pystyaidan yli: ikkunat olivat auki, valoa ei ollut.

— Nadeshda Feodorovna! — kutsui hän. Kului hetkinen. Taaskin hän kutsui.

— Kuka siellä? — kuului Olgan ääni.

— Onko Nadeshda Feodorovna kotosalla?

— Ei ole. Ei ole vielä tullut.

“Kummallista ... peräti kummallista”, ajatteli Atshmianov, alkaen tuntea suurta

levottomuutta. “Hänhän lähti kotia...”

Hän käveli pitkin puistikkoa ja sitten katuja pitkin ja tähysteli Sheshkovskin ikkunoihin. Lajevski oli riisunut takin yltään ja istui pöydän ääressä katsellen tarkkaavaisesti korttejaan.

— Kummallista, kummallista... — mutisi Atshmianov, ja muistellessaan Lajevskin hysteria-kohtausta häntä alkoi hävettää. — Ellei hän ole kotona, niin missä sitten?

Hän lähti taas Nadeshda Feodorovnan asunnolle ja tähysteli pimeitä ikkunoita.

“Tämä on petosta, petosta...”, ajatteli hän muistellessaan, että Nadeshda Feodorovna itse oli, kohdatessaan hänet tänään puolenpäivän tienoilla Ditjugovien luona, luvannut illalla lähteä soutelemaan.

Sen talon ikkunat, jossa Kirilin asui, olivat pimeät, ja portin edustalla nukkui penkillä konstaapeli istuallaan. Atshmianov katsoi ikkunoihin ja poliisiin, ja hänelle selvisi kaikki. Hän päätti mennä kotiin ja lähtikin, mutta osui jälleen Nadeshda Feodorovnan asunnolle. Siinä hän istuutui penkille ja otti huopahatun päästään, tuntien päänsä hehkuvan mustasukkaisuudesta ja loukkauksesta.

Kaupungin kirkontornissa löi kello vain kaksi kertaa vuorokaudessa: puolenpäivän ja sydänyön aikaan. Kohta sen jälkeen kun se lyönnillään oli ilmoittanut keskiyön hetken, kuului kiireisiä askelia.

— Siis huomenillalla taas Myridovilla! — kuuli Atshmianov ja tunsikin Kirilinin äänen. — Kello kahdeksan. Näkemiin!

Pystyaidan luona tuli näkyviin Nadeshda Feodorovna. Huomaamatta, että Atshmianov istui penkillä, hän livahti varjona hänen ohitsensa, aukaisi portin oven ja sulkematta sitä jäljestään astui sisään. Tultuaan huoneeseensa hän sytytti kynttilän, riisuutui sukkelasti, mutta ei mennyt vuoteeseen, vaan painautui tuolin eteen polvilleen, kietoi kätensä sen ympärille ja painoi otsansa sitä vasten.

Lajevski palasi kotiin kello kahden jälkeen.

XV.

Päätettyään valehdella, ei kaikkea yhdellä kertaa, vaan vähissä erin, Lajevski meni seuraavana päivänä kello kahden aikaan Samoilenkon luo pyytämään rahoja, päästäkseen kaikin mokomin matkustamaan lauantaina. Eilisen hysteriakohtauksen jälkeen, joka hänen raskaaseen sieluntilaansa oli vielä lisännyt katkeran häpeäntunteen, hänen oli mahdoton enää jäädä kaupunkiin. Jos Samoilenko pysyy jyrkästi asettamissaan ehdoissa, ajatteli hän, voi niihin kyllä suostua ja ottaa rahat ja huomenna ihan lähtöhetkellä sanoa, että Nadeshda Feodorovna oli kieltäytynyt matkustamasta. Jo illalla voi koettaa Nadeshdaa taivutella ja uskotella, että kaikki tapahtuu hänen parastaan silmälläpitäen. Jos Samoilenko, joka on von Corenin ilmeisen vaikutuksen alaisena, kerrassaan kieltäytyy rahoja antamasta tai panee joitakin uusia ehtoja, niin hän matkustaa jo tänään lastihöyrylaivassa tai vaikka purjealuksessa Novyi-Afoniin tai Novorossiskiin ja lähettää sieltä äidilleen nöyrän sähkösanoman ja asuu siellä niin kauan, kunnes äiti lähettää matkarahat.

Samoilenkon luo tultuaan hän tapasi vierashuoneessa von Corenin. Eläintieteilijä oli vastikään tullut päivälliselle ja avattuaan tapansa mukaan valokuva-albumin katseli silkkihattuherroja ja myssyihin puettuja rouvia.

“Pitipä mun tulla sopimattomaan aikaan”, ajatteli Lajevski nähtyään hänet. “Hän voi sekoittaa koko asian.” — Hyvää päivää!

— Hyvää päivää, — vastasi von Coren katsomatta häneen.

— Onko Aleksander Daviditsh kotona?

— On. Keittiössä.

Lajevski meni keittiöön, mutta nähtyään ovesta, että Samoilenko valmistaa salaattia, hän palasi vierashuoneeseen ja istuutui. Eläintieteilijän läsnäollessa hänen aina oli tukala olla, ja nyt hän pelkäsi, että olisi pakko puhua hysteriakohtauksesta. Minuutti kului, eikä kumpikaan puhunut mitään. Von Coren nosti äkkiä katseensa Lajevskiin ja kysyi:

— Kuinka jaksatte eilisen jälkeen?

— Erinomaisesti, — vastasi Lajevski punastuen. — Itse asiassahan ei ollut mitään erikoisempaa...

— Eiliseen asti olin siinä luulossa, että hysteriakohtauksia on vain naisilla, ja sentähden ajattelin ensiksi, että teillä oli tanssitauti.

Lajevski väänsi huulensa mielistelevään hymyyn ja ajatteli:

“Kuinka epähienoa tuo on hänen puoleltaan. Tietäähän hän vallan hyvin, että minun on tukala olla...” — Niin, olihan tuo naurettava juttu, — sanoi hän yhä hymyillen. — Nauroin tänään koko aamun. Omituista hysterisessä kohtauksessa on se, että vaikka

tietääkin sen järjettömäksi, kuitenkin nauraa sille sydämessään ja samalla itkee. Hermostuneella aikakaudellamme olemme hermojemme orjia; ne ovat meidän käskijöitämme ja tekevät mitä tahtovat. Sivistys on tässä suhteessa tehnyt meille karhunpalveluksen...

Lajevski puhui, ja hänestä oli epämieluisia, että von Coren vakavana ja tarkkaavaisesti kuunteli ja katsoi häneen huomaavaisesti, silmiään räpyttämättä, ikäänkuin tutkien häntä; ja hän oli suutuksissaan itseensä siitäkin, että huolimatta von Corenia kohtaan tuntemastaan vihasta hän ei mitenkään kyennyt karkoittamaan mielistelevää hymyä kasvoiltaan.

— Vaikka täytyy se tunnustaa, — pitkitti hän, — olihan tällä kohtauksella suoranaiset ja varsin perusteellisetkin syynsä. Terveytteni on viime aikoina ollut hyvin horjuva. Lisätkää tähän ikävä, alituinen rahapula ... ihmisten ja yleisten harrastusten puute ... siinä on ahtaalla kuin oven välissä.

— Niin, kyllähän tilanne on toivoton, — myönsi von Coren.

Nämä tynnosti lausutut, kylmät sanat, jotka sisälsivät puoleksi pilkkaa, puoleksi tunkeilevaa ennustamista, loukkasivat Lajevskia. Hän muisti eläintieteilijän eilisiltaisen katseen, joka oli täynnä ivaa ja inhoa, oli hetken vaiti ja kysyi sitten, tällä kertaa enää hymyilemättä:

— Mistä te tiedätte, millainen tilani on?

— Vastahan puhuitte siitä itse, ja sitäpaitsi ottavat ystävänne niin hartaasti osaa oloihinne, ettei koko päivässä kuule muusta puhuttavankaan kuin teistä.

— Mitkä ystävät? Samoilenkoko, vai?

— Kyllä hänkin.

— Minä pyytäisin Aleksander Daviditshia ja yleensä ystäviäni vähemmän huolehtimaan minusta.

— Tuossa tulee Samoilenko, pyytäkää, että hän vähemmän huolehtii teistä.

— Minä en käsitä tuota puheensävyänne... — mutisi Lajevski; hänet valtasi sellainen tunne ikäänkuin hän vasta nyt olisi käsittänyt, että eläintieteilijä vihaa häntä, halveksii ja pilkkaa häntä ja on hänen kiihkein, leppymättömin vihamiehensä. — Säästäkää tuo sävynne jotakuta toista varten, — lausui hän, jaksamatta puhua kovaa vihastuksensa takia, joka tuppautui rintaan ja kurkkuun, samaten kuin eilisiltainen naurunhalu.

Sisään astui Samoilenko paitahihhasillaan, hikisenä ja punoittavana keittiön kuumuudesta.

— Kah, oletko sinä täällä? — sanoi hän. — Päivää, veikko. Oletko syönyt puolista? Älä kursaile, sano: oletko syönyt?

— Aleksander Daviditsh, — lausui Lajevski, nousten seisaalleen, — jos minä käännyin puoleesi jollakin likeisten kesken tavallisella pyynnöllä, ei se merkinnyt sitä, että vapautan sinut olemasta vaatimaton ja pitämästä arvossa toisen salaisuuksia.

— Mitä kummaa? — ihmetteli Samoilenko.

— Ellei sinulla ole rahaa, — pitkitti Lajevski, korottaen ääntään ja kiihdyksissään

myötäänsä vaihdellen jalka-asentoa, — niin älä anna, kieltäydy, mutta miksi pitäisi joka kadunkulmassa toitottaa, että minun tilani on toivoton ynnä muuta? Sellaisia hyviätöitä ja ystävänpalveluksia, kun toimitetaan jotakin kopeekan arvosta, mutta puhutaan vähintään ruflan verran, minä en voi sietää! Voit kerskata hyvillätöilläsi, mutta kukaan ei ole antanut sinulle oikeutta paljastaa minun salaisuuksiani!

— Mitä salaisuuksia? — kysyi Samoilenko hämillään ja alkaen jo suuttua, — jos olet tullut tänne sättimään, niin mene matkaasi. Tule sitten toiste!

Samoilenko muisti säännön, että kun vihastuu lähimmäiseensä, pitää ajatuksissaan lukea sataan, niin tyyntyy; ja hän alkoi kiireesti laskea.

— Pyydän, ettette huolehdi minusta! — jatkoi Lajevski. — Älkää kiinnittäkö minuun huomiota. Ja kellä on oikeastaan mitään tekemistä minun kanssani taikka oikeutta sekaantua siihen, kuinka minä elän? Totta on, että minä tahoon matkustaa pois! Totta on, että teen velkoja, juon, elän vieraan vaimon kanssa, että minulla on hysteria, että olen keho, etten ole niin syväaateinen kuin eräät, mutta ketä se liikuttaa niin vähääkään? Kunnioitettakoon persoonallisuutta!

— Suo, veliseni, anteeksi, — sanoi Samoilenko, ehdittyään lukea kolmeenymmeneenviiteen, — mutta...

— Kunnioitettakoon persoonallisuutta! — keskeytti hänet Lajevski. — Nämä lakkaamattomat puhelut toisen kustannuksella, oihkaamiset ja voihkaamiset, alituiset vakoilut, salakuuntelut, nämä ystävälliset myötätunnon ilmaisut, hiiteen ne kaikki! Minulle annetaan rahoja lainaksi ja pannaan ehtoja kuin koulupojalle! Minua kohdellaan yliolkaisesti kuin hitto ties mitä! Minä en tahdo mitään! — kiljaisi Lajevski, horjuen mielenkuohunnasta ja peläten että kenties oli tulossa eilinen hysteriakohtaus. — “Lauantaina minä en siis matkusta”, sävähti hänen ajatuksissaan.

Diakoni astui sisään ja nähdessään Lajevskin, joka kalpeana, käsiään huitoen kääntyi kummallisine puheineen ruhtinas Vorontsovin muotokuvan puoleen, pysähtyi ovensuuhun, ikäänkuin puusta pudonneena.

— Alituiset kurkistelut sieluni syvyyksiin, — jatkoi Lajevski, — loukkaavat minussa ihmisarvoa, ja minä pyydän vapaaehtoisia salapoliiseja lakkaamaan urkinnastaan! Riittää!

— Mitä sinä ... mitä te sanoitte? — kysyi Samoilenko, ehdittyään parahiksi lukea sataan asti ja astuen kasvoiltaan punaisena Lajevskin eteen.

— Riittää! — toisti Lajevski hengästyneenä ja tarttui lakkiinsa.

— Minä olen venäläinen lääkäri, aatelismies ja valtioneuvos! — virkkoi Samoilenko pontevasti. — Urkkija en ole koskaan ollut enkä salli kenenkään itseäni loukata! — huusi hän jylisevällä äänellä, korostaen viimeistä sanaa. — Suu kiinni!

Diakoni, joka ei koskaan ollut nähnyt tohtoria niin mahtavana, kiihtyneenä, punakkana ja julmana, tukki kädellä suunsa, peräytyi eteiseen ja nauroi siellä katketakseen. Lajevski näki ikäänkuin sumun läpi, kuinka von Coren nousi ja pannen kädet housuntaskuihin kävi sellaiseen asentoon, kuin jos olisi odottanut, mitä tuleman piti; tämä asento näytti Lajevskista ylenmäärin hävyttömältä ja loukkaavalta.

— Suvaitkaa ottaa sananne takaisin! — kiljaisi Samoilenko.

Lajevski, joka ei enää muistanut, mitä sanoja oli käyttänyt, vastasi:

— Jättäkää minut rauhaan! Minä en tahdo mitään! Tahoon vain, että te ja juutalaissyntyiset saksalaistulokkaat jättäisitte minut rauhaan! Muussa tapauksessa minä ryhdyn toimenpiteisiin. Vaadin kaksintaisteluun!

— Nyt se kuultiin, — sanoi von Coren, astuen esiin pöydän takaa. — Herra Lajevski haluaa ennen lähtöään huvitella kaksintaistelulla. Minä voin tarjota hänelle tämän huvin. Herra Lajevski, minä hyväksyn haasteenne.

— Haasteeni? — murahti Lajevski hiljaa, astuen eläintieteilijän luo ja katsoi vihaa liekehtien hänen tummapintaiseen otsaansa ja kiharaisiin hiuksiinsa. — Haasteeni? Tehkää hyvin! Minä vihaan teitä! Vihaan!

— Olen varsin iloinen. Huomenaamulla hyvin varhain Kerbalain ravintolan luona, kaikkine yksityiskohtineen makunne mukaan. Nyt sen sijaan korjatkaa luunne!

— Vihaan! — toisti Lajevski hiljaisella äänellä, raskaasti puhkuen. — Olen vihannut jo kauan aikaa! Kaksintaistelu! Niin juuri!

— Toimita hänet pois, Aleksander Daviditsh, tahi minä lähden, — sanoi von Coren. — Hän puraisee minua.

Von Corenin tyyni sävy palautti tohtorin maltin; hän oli tuota pikaa taas tyyni ja järkevä, tarttui Lajevskiin molemmin käsin vyötäisistä ja vieden hänet loitommas eläintieteilijästä puhella lirkutti ystävällisellä, mielenkuohunnasta vielä vapisevalla äänellä:

— Ystävä kullat ... hyvät, rakkaat... Kiivastuttiin ja sillä hyvä ... sillä hyvä... Ystäväiseni...

Kuullessaan lempeän, ystävällisen äänen Lajevski tunsi, että hänen elämässään oli nyt tapahtunut jotakin kuulumatonta, hirviömäistä, ikäänkuin hän olisi ollut vähällä joutua junan alle; hän oli puhjeta itkuun, viittasi kädellä ja ryntäsi ulos huoneesta.

“Tuntea toisen vihan kohdistuvan itseensä, näyttäytyä vihaavan ihmisen edessä mitä kurjimmassa, halveksittavimmassa, avuttomimmassa muodossa, voi hyvä Jumala, kuinka se on raskasta!” ajatteli hän tuokion kuluttua, istuessaan paviljongissa ja tuntiessaan tuon äsken kestävänsä vihanpurkauksen ikäänkuin ruostepisteenä ruumiissaan. “Kuinka se on raakaa, hyvä Luoja!”

Kylmä vesi konjakin kera virkisti häntä. Hän kuvitteli selvästi von Corenin rauhalliset, pöyhkeät kasvot, hänen eilisen katseensa, lattiamattoa muistuttavan paitansa, äänensä, valkoiset kätensä, ja kiihkeä, kostonhaluinen viha velloi hänen rinnassaan ja vaati tyydytystä! Ajatuksissaan hän kaatoi von Corenin maahan ja alkoi tallata häntä. Hän muisteli yksityiskohtia myöten kaikkea, mitä oli tapahtunut, ja ihmetteli, kuinka oli voinut mielistelevästi hymyillä mitättömälle miehelle ja yleensä antaa mitään arvoa sellaisten vähäpätöisten, tuntemattomien ihmisten mielipiteille, jotka asuvat kaikkein kurjimmassa pikkukaupungissa — eihän tätä kai ole kartallakaan eikä Pietarissa tunne ainoakaan kunnan ihminen. Jos tämä kaupunkirähjä äkkiä vaipuisi maan alle tai palaisi, luettaisiin sähkösanomatietoa siitä Venäjällä yhtä ikävystyneinä kuin ilmoitusta myytävistä vanhoista huonekaluista. Tappaako hän huomisaamuna von Corenin vai jättääkö hänet eloon, se on yhdentekevää, yhtä hyödytöntä ja mielenkiintoa vailla. Jos ampuu häntä jalkaan tahi

käteen, haavoittaa, sitten tekee hänestä pilkkaa, niin samaten kuin hyönteinen, jolta on reväisty jalka irti, sekautuu heiniin, samaten hänkin kihelmöivine kärsimyksineen sitten hukkukoon suureen joukkoon samanlaisia mitättömiä ihmisiä kuin hän itsekin on.

Lajevski lähti Sheshkovskin luo, kertoi hänelle kaikki ja pyysi häntä sekundantikseen; sitten he yhdessä lähtivät posti- ja lennätinkonttorin päällikön luo, pyysivät häntäkin sekundantiksi ja jäivät hänen luokseen päivälliselle. Päivällispöydässä oli leikkipuhe valloillaan ja naurettiin paljon. Lajevski lasketteli kompia sen johdosta, ettei hän melkein ollenkaan osannut ampua, ja nimitteli itseään kuninkaalliseksi tarkkampungaksi ja Wilhelm Telliksi.

— Sitä herraa on läksytettävä! — sanoi hän.

Päivällisen jälkeen istuttiin pelaamaan korttia. Lajevski pelasi, joi viiniä ja ajatteli, että kaksintaistelu yleensä on typerää ja tolkutonta, koska se ei ratkaise kysymystä, vaan tekee sen entistä sekavammaksi, mutta ettei ilman sitä voi asiasta selvitä. Niinkuin tässäkin tapauksessa: eihän käy syyttäminen von Corenia rauhantuomarin edessä. Ja siitäkin on tämä kaksintaistelu hyvä, että sen jälkeen hänen ei enää sovi jäädä kaupunkiin. Hän tuli hieman päihinsä, huumautui korttipeliin ja tunsi olonsa hyväksi.

Mutta kun aurinko laski ja tuli pimeä, valtasi hänet levottomuus. Se ei ollut kuoleman edellä käyvää pelkoa, sillä koko sen ajan, kun hän söi puolista ja pelasi korttia, hänessä oli ties miksi se vakaumus, että tämä kaksintaistelu menee myttyyn; mutta hän pelkäsi jotakin outoa, mitä huomenaamulla piti tapahtuman ensi kerran hänen elämässään, ja samalla hän pelkäsi pian alkavaa yötä... Hän tiesi yön tulevan pitkäksi, unettomaksi, jolloin täytyisi ajatella ei yksistään von Corenia ja hänen vihaansa, vaan sitä valheiden suunnatonta röykkiötäkin, jonka läpi hänen oli taivallettava ja jonka kaartamiseen häneltä puuttui sekä voimia että taitoa. Tilanne oli sentapainen kuin jos hän äkkiä olisi sairastunut; häneltä oli mennyt kaikki mielenkiinto kortteihin ja ihmisiin, hän alkoi häärätä ja pyydellä, että hänet päästettäisiin kotiin. Hän halusi mitä pikimmin käydä vuoteeseen, olla liikkumatta ja valmistaa ajatuksiaan yöksi. Sheshkovski ja postivirkamies saattoivat häntä ja lähtivät sitten von Corenin luo keskustelemaan kaksintaistelusta.

Lähellä asuntoaan Lajevski kohtasi Atshmianovin. Nuori mies oli hengästyksissään ja kiihtynyt.

— Minä etsin juuri teitä, Ivan Andreitsh! sanoi hän. — Pyydän teitä, lähdetään kiireimmiten...

— Minne?

— Teitä haluaa tavata muuan teille tuntematon mies, jolla on teille perin tärkeitä asiaa. Hän pyytää mitä hartaimmin teitä tulemaan hetkiseksi. Hänen on puheltava kanssanne jostakin asiasta... Hänelle se on yhtä tähdellistä kuin elämä tai kuolema...

Kiihdyksissään Atshmianov lausui tämän vahvalla armenialaismurteella ja korosti tavuja venäläisen korvaa loukkaavalla tavalla.

— Kuka hän on? — kysyi Lajevski.

— Hän pyysi jättämään nimensä mainitsematta.

— Sanokaa hänelle, ettei minulla ole aikaa. Huomenna, jos hän suvaitsee...

— Kuinka te voitte! — säikähti Atshmianov. — Hän tahtoo ilmaista teille jotakin, teille perin tärkeää ... perin tärkeää! Ellette lähde, tapahtuu onnettomuus.

— Kummallista... — jupisi Lajevski käsittämättä syytä, miksi Atshmianov oli niin kiihdyksissään ja mitä salaisuuksia voi olla tässä ikävässä, kaikille tarpeettomassa kaupunkipahasessa. — Kummallista, — toisti hän ajatuksissaan. — Voimmehan lähteä. Yhdentekevä.

Atshmianov lähti rivakasti kulkemaan edeltä, Lajevski seurasi häntä. Kuljettiin ensin erästä katua, sitten kapeaa solaa pitkin.

— Kuinka tämä on ikävää, — virkkoi Lajevski.

— Kohtsillään, kohtsillään... Se on tässä lähellä. Vanhan vallin likellä he kulkivat kapeaa poikkikatua pitkin kahden aidatun tyhjän aukion välitse, poikkisivat sitten johonkin avaraan pihaan ja lähestyivät pienehköä rakennusta...

— Onko tämä Myridovin talo, vai mitä? — kysyi Lajevski.

— On.

— Mutta miksi kuljemme takapihan kautta, sitä en ymmärrä? Olisihan voitu kadun puoleltakin. Olisi ollut lähempänä...

— Ei mitään, ei mitään...

Lajevskista oli niinkään outoa, että Atshmianov vei hänet keittiönportaiden kautta ja viittasi hänelle kädellään, ikäänkuin kehoittaen astumaan hiljaa ja olemaan ääneti.

— Tänne, tänne... — virkkoi Atshmianov aukaisten varovasti oven ja astuen porstuaan varpaisillaan. — Hiljaa, hiljaa, olkaa niin hyvä. Voisivat kuulla.

Hän pysähtyi kuuntelemaan, veti raskaasti henkeään ja virkkoi kuiskaten:

— Avatkaa tämä ovi ja astukaa sisään... Älkää pelätkö.

Lajevski avasi epäröiden oven ja joutui matalaan huoneeseen, jossa ikkunat olivat verhotut. Pöydällä paloi kynttilä.

— Ketä haette? — kysyi joku viereisestä huoneesta. — Sinäkö se olet, Myridka?

Lajevski kiirehti tähän huoneeseen ja näki Kirilinin ja tämän vieressä Nadeshda Feodorovnan.

Hän ei kuullut, mitä hänelle sanottiin, peräytyi huoneesta ja tuli huomaamattaan kadulle. Viha von Corenia kohtaan ja levottomuus — kaikki oli sielusta hälvennyt. Kotiin mennessään hän kömpelösti huitoi oikealla kädellään ja katseli tarkasti jalkoihinsa, koettaen astua tasaista pohjaa myöten. Kotona työhuoneessaan hän hieroen käsiään ja omituisesti väännellen olkapäitänsä ja niskaansa, ikäänkuin takki ja paita olisivat puristaneet, asteli nurkasta nurkkaan, sytytti sitten kynttilän ja istahti pöydän ääreen...

XVI.

Humanistiset tieteet, joista puhutte, voivat vasta silloin tyydyttää ihmisajatusta, kun ne kehittyessään kohtaavat täsmälliset tieteet ja asettuvat kulkemaan niiden kanssa rinnakkain. Kohtaavatko ne toisensa mikroskoopissa vai uuden Hamletin yksinpuheluissa vaiko uudessa uskonnossa, sitä en tiedä, mutta ennemmin luulen maan peittyvän jääkuoreen, ennenkuin näin käy. Kaikkein pysyväisin ja elinvoimaisin humanistisista tietämyksistä on tietysti Kristuksen oppi, mutta katsokaahan, kuinka eri lailla sitäkin ymmärretään! Toiset opettavat, että meidän tulee rakastaa lähimmäisiämme, mutta tekevät poikkeuksen sotamiehiin, pahantekijöihin ja mielenvikaisiin nähden: ensinmainittuja he sallivat tappaa sodassa, toisia eristetään tai mestataan, ja viimemainituilta kielletään oikeus mennä naimisiin. Toiset tulkitsijat opettavat, että tulee rakastaa kaikkia lähimmäisiä poikkeuksetta, erottamatta vuohia lampaista. Heidän oppinsa mukaan, jos teidän luoksenne tulee keuhkotautinen tai murhamies tai kaatuvatautinen ja kosii tytärtänne — niin antakaa; jos kretiinit, heikkojärkiset, aloittavat sodan ruumiillisesti ja henkisesti terveitä vastaan, niin tarjotkaa kiltisti päänne heidän katkaistavakseen. Tämä rakkaudensaarna, joka vaatii rakkautta rakkauden tähden, kuten taidetta taiteen tähden, jos sillä olisi voimaa, johtaisi loppujen lopuksi ihmiskunnan täydelliseen hävittämiseen, ja niin tapahtuisi suurin konnantyö, mitä koskaan maan päällä on sattunut. Tulkinnat ovat varsin moninaisia, ja jos niitä on paljon, ei yksikään niistä tyydytä vakavaa ajattelua, vaan se rientää tulkintojen suureen joukkoon liittämään vielä omansa. Sentähden älkää koskaan perustako tätä kysymystä, kuten sanotte, filosofiselle tahi niin sanotulle kristilliselle pohjalle; sen kautta siirrytte vain yhä loitommas kysymyksen ratkaisusta.

Diakoni kuunteli tarkkaavaisesti eläintieteilijää, mielti ja kysyi:

— Onko siveellinen laki, joka on ominainen jokaiselle ihmiselle, filosofien keksimä, vai onko Jumala sen luonut samalla kuin ruumiinkin?

— En tiedä. Mutta sanottu laki on siksi yleinen kaikille kansoille ja aikakausille, että minusta näyttää kuin tulisi sitä pitää ihmiseen elimellisesti kuuluvana. Se ei ole keksitty, vaan se on ja tulee olemaan. Minä en sano, että sitä koskaan nähdään mikroskoopilla, mutta sen elimellisen yhteyden todistaa jo silminnähtävyys: vakavaluontoiset aivohäiriöt ja kaikki niin sanotut sielulliset taudit ilmenevät ennen kaikkea siveellisen lain vääristelemisessä, mikäli minulle on tunnettua.

— Hyvä on. Siis, samaten kuin vatsa tahtoo ruokaa, samaten siveellinen tunto tahtoo, että rakastaisimme lähimmäisiämme. Eikö niin? Mutta synnynnäinen luontomme asettuu itserakkaudesta omantunnon äänen ja järjen kanssa vastahankaan, ja sentähden herää paljon vaikeasti ratkaistavia kysymyksiä. Kenenkä puoleen meidän on käännyttävä saadaksemme ratkaisun näihin kysymyksiin, ellette salli niitä perustaa filosofiselle pohjalle?

— Kääntykää niiden harvojen täsmällisten tietämysten puoleen, joita meillä on. Luottakaa silminnähtävyyteen ja tosiasiaain logiikkaan. Se on tosin niukkaa, mutta sensijaan se ei ole niin horjuvaa ja vetelää kuin filosofia. Siveellinen laki vaatii, se myönnettäköön, että rakastaisitte ihmisiä. Entä sitten? Rakkauteen täytyy sisältyä, että poistatte kaiken sen,

mikä tavalla tahi toisella vahingoittaa ihmisiä ja uhkaa tuottaa niille vaaraa nyt ja vastedes.

Tietomme ja silminnähtävyys sanovat teille, että ihmiskuntaa uhkaa vaara siveellisesti ja ruumiillisesti epänormaalisten puolelta. Jos näin on, niin taistelkaa epänormaalisia ihmisiä vastaan. Elleivät voimanne riitä kohottamaan heitä normaali-ihmisten tasalle, niin riittää teillä voimia ja taitoa tehdä heidät vaarattomiksi, siis hävittää heidät.

— Siis on rakkaus siinä, että väkevän tulee voittaa heikko?

— Epäilemättä.

— Mutta väkevähän ristiinnaulitsivat Herramme Jeesuksen Kristuksen! — sanoi diakoni kiihkeästi.

— Siinäpä se juuri onkin, etteivät häntä ristiinnaulinneet väkevät, vaan heikot.

Inhimillinen kulttuuri on heikontanut ja pyrkii tekemään ihan tyhjäksi olemassaolon taistelun ja luonnollisen valinnan; siitä johtuu, että heikot ovat tavattomasti lisääntyneet ja päässeet väkevästä voitolle. Kuvitelkaapa, että teidän onnistuisi juurruttaa mehiläisiin humaania aatteita niiden ollessa muokkaamattomassa, alkeellisessa tilassa. Mitä siitä seuraisi? Kuhnurit, jotka ovat tapettavat, jäisivät eloon, söisivät hunajan ja alkaisivat turmella ja tappaa naarasmehiläisiä — ja tuloksena olisi, että heikot saisivat vallan väkevästä ja viime mainitut huononisivat suvustaan. Aivan samaa tapahtuu nykyisin ihmiskunnassa: heikot sortavat väkeviä. Villikansoilla, jotka eivät vielä ole joutuneet kosketuksiin kulttuurin kanssa, kulkee väkevin, viisain ja kaikkein siveellisin etumaisena; hän on päämies ja käskijä. Mutta me kulttuuri-ihmiset olemme ristiinnaulinneet Kristuksen ja ristiinnaulitsimme hänet yhä edelleen. Meiltä siis puuttuu jotakin... Ja tämä "jokin" meidän on saatava itsessämme uudelleen eleille, muuten ei tule loppua näistä väärinkäsityksistä.

— Mutta minkä tunnusmerkin nojalla voitte eroittaa väkevät heikoista?

— Tunnusmerkkeinä ovat tietäminen ja silminnähtävyys. Tuberkeli- ja lymfaattiset sairaut tuntee heidän taudeistaan, siveettömät ja mielenvikaiset taas teoistaan.

— Mutta onhan mahdollista erehtyä?

— Kyllä; mutta turhaa on pelätä jalkojen kastumista, jos kerran vedentulva uhkaa.

— Se on filosofiaa, — huomautti diakoni naurahtaen.

— Ei laisinkaan. Te olette siinä määrin seminaarillisen filosofianne tarvelemä, että tahdotte kaikessa nähdä pelkästään sumua. Abstraktiset tieteet, joita teidän nuori pääanne on täyteen ahdettu, ovatkin abstraktisia nimeltään juuri sentähden, että ne abstrahoivat, vetävät järkenne pois silminnähtävyydestä. Katsokaa pirua suoraan silmiin, ja jos hän on piru, niin sanokaa sitä myös piruksi älkääkä tuppautuko Kantin tai Hegelin luo saadaksenne selityksiä.

Eläintieteilijä oli kotvasen vaiti ja jatkoi sitten: — Kaksi kertaa kaksi on neljä, ja kivi on kivi. Huomenna meillä on kaksintaistelu. Minä ja te sanomme tietysti, että se on typerää ja järjetöntä, että kaksintaistelu on jo aikansa elänyt, että ylimystön välinen kaksintaistelu todellisuudessa ei minkään puolesta eroa juopuneiden kapakkatappelusta, mutta kuitenkin emme pysähdy, vaan lähdemme kaupungin ulkopuolelle ja taistelemme. On siis olemassa voima, joka on harkintaamme suurempi. Me huudamme, että sota on

rosvousta, raakalaisuutta, hirmuista veljesmurhaa, emmekä voi tainnoksiin menemättä nähdä verta; mutta eipä muuta tarvita kuin että ranskalaiset tai saksalaiset loukkaavat meitä, niin oitis tunnemme voimallista mielennousua, mitä vilpittömimmin huudamme hurraata ja hyökkäämme vihollisen kimppuun, ja silloin te rukoilette aseille Jumalan siunausta, ja urhoutemme herättää yleistä ja vilpitöntä ihastusta... On siis taaskin olemassa voima, joka on ellei juuri korkeampi, niin ainakin meitä ja filosofiaamme väkevämpi. Emme pysty sitä pysähdyttämään enemmän kuin tuota pilveäkään, joka tuolta meren ääreltä meitä lähestyy. Älkää siis teeskennelkö, älkää puiko sille nyrkkiä taskussanne älkääkään sanoko: "voi, se on typerää! voi, se on vanhentunutta! voi, se on ristiriidassa raamatun opin kanssa!", vaan katsokaa sitä suoraan silmiin, tunnustakaa sen järkevä lainmukaisuus, ja kun se esimerkiksi pyrkii hävittämään raihnasta, risatautista, turmeltunutta rotua, niin älkää asettuko sitä ehkäisemään pillereillänne ja lainauksilla väärin ymmärretystä evankeliumista. Ljeskov kertoo eräästä tunnollisesta Danielista, joka tapasi kaupungin ulkopuolella spitaalitautisen ja ruokki ja lämmitti häntä rakkauden ja Kristuksen nimeen. Jos tuo Daniel todellisuudessa olisi rakastanut ihmisiä, olisi hän raahannut spitaalitautisen loitommalle kaupungista ja viskannut hänet vuoren rotkoon ja lähtenyt itse palvelemaan terveitä. Kristus on toivoakseni käsenyt meitä osoittamaan järkevää, viisasta ja hyödyllistä rakkautta.

— Voi teitä mokomaa! — naurahti diakoni. — Itse ette usko Kristukseen, miksi hänen nimeänsä sitten niin usein mainitsette?

— Ei, kyllä minä uskon, vaikka omalla tavallani enkä sillä tavalla kuin te. Oh, diakoni, diakoni! — naurahti eläintieteilijä, tarttui papin vyötäisiin ja virkkoi iloisesti:

— No, viis siitä! Lähdetäänkö huomenna kaksintaisteluun?

— Virka ei salli, muuten lähtisin.

— Entä mitä merkitsee — virka?

— Olen papiksi vihitty. Minun päälläni lepää siunaus.

— Oh, diakoni, diakoni, — toisti von Coren nauraen.

— Kuinka halusti keskustelen kanssanne.

— Te sanotte, että teillä on usko, — sanoi diakoni.

— Minkälainen on se usko? Mutta minulla kun on setä pappina, niin hän uskoo niin vahvasti, että kun hän poudalla menee kedolle sadetta rukoilemaan, ottaa hän mukaansa sateenvarjon ja nahkaviitan, ettei sade paluumatkalla kastelisi häntä pahanpäiväiseksi. Se on usko! Kun hän puhuu Kristuksesta, säteilee hänestä pyhyiden loiste, ja kaikki miehet ja naiset itkevät ääneen. Hän pysäyttäisi sen pilvenkin, josta puhuitte, ja kääntäisi kaikki nuo voimanne pakoon. Niin... Usko siirtää vuoriakin. Diakoni hymähti ja taputti eläintieteilijää olalle.

— Niinpä niin... — jatkoi hän. — Te vain yhä opiskelette, tungette merten syvyyksiin, erottelette heikkoja ja väkeviä, kirjoittelette kirjoja ja haastatte kaksintaisteluun — ja kuitenkin jää kaikki paikalleen, mutta joku raihnainen äijä-vanhus Pyhän Hengen innoittamana sopertaa yhden ainoan sanan, tai Arabiasta ajaa karauttaa ratsullaan joku uusi Muhammed kalpa kädessä, ja kaikki teillä kukistuu nurin niskoin ketarat taivasta

kohden, eikä Euroopassa jää kiveä kiven päälle.

— Jokohan tuo, diakoni, on hangolla taivaankanteen kirjoitettu?

— Usko ilman töitä on kuollut, mutta työt ilman uskoa ovat vieläkin pahempaa, pelkkää ajanhukkaa eikä mitään muuta.

Meren rannalla tuli näkyviin tohtori. Hän huomasi diakonin ja eläintieteilijän ja tuli heidän luokseen.

— Kaikki taitaa olla valmiina, — virkkoi hän hengästyneenä. — Sekundanteiksi tulevat Govorovski ja Doiko. Saapuvat huomenaamulla kello viisi. Nostaapa aika synkkiä pilviä! — jatkoi hän katsoen taivaalle. — Ei näe mitään. Kohtsillään alkaa sataa.

— Sinä toivoakseni lähdet mukaan? — kysyi von Coren.

— Ei, Jumala varjelkoon, minä olen niin peräti uupunut. Minun sijastani lähtee Ustimovitsh. Olen jo hänen kanssaan sopinut.

Kaukana meren yllä välähti salama ja kuului ukkosen myllerrystä.

— Kuinka tukahuttavaa on ukonilman edellä! — sanoi von Coren. — Panen vetoa, että sinä olet jo käynyt Lajevskin luona ja itkenyt pää hänen rintaansa painettuna.

— Mitä minä hänen luokseen? — vastasi tohtori käyden hämille. — Sitä vielä!

Ennen auringon laskua hän oli monta kertaa kävellyt puistikkokatua edestakaisin, toivoen kohtaavansa Lajevskin. Häntä hävetti taannoinen kiivastumisensa ja sitä seurannut äkillinen hyvyydenpuuskansa. Hänen olisi tehnyt mieli pyytää Lajevskilta anteeksi leikkisään tapan, torua häntä, tyynnytellä ja sanoa, että kaksintaistelu on raakalaisuuden jäännös, mutta että itse sallimus on osoittanut heidät turvautumaan kaksintaisteluun keinona sopiakseen keskenään; huomenna he, mitä mainioimmat, syväjärkiset miehet kumpikin, ammuttuaan toisiaan kohtaan laukauksen, antavat oikean arvon toinen toisensa jalomielisyydelle ja tulevat ystäviksi. Mutta Lajevskia hän ei tavannutkaan.

— Mitä minä hänen luokseen? — toisti Samoilenko. — En minä häntä loukannut, vaan hän loukkasi minua. Sano, hyvä mies, minkätähden hän niin hyökkäsi minun kimppuuni? Mitä pahaa minä hänelle olen tehnyt? Tulen ruokailuhuoneeseen ja osaamatta aavistaa tuon taivaallista saan vasten naamaani syytöksen: urkkija! Siinä ollaan! Sano, mistä se teillä alkoi? Mitä sinä hänelle sanoit?

— Sanoin hänelle, että hänen tilansa on toivoton. Ja minä olin oikeassa. Ainoastaan rehelliset ja petkuttajat voivat selviytyä millaisesta pulasta hyvänsä, mutta ne, jotka samalla tahtovat olla rehellisiä ja petkuttajia, ovat auttamattomasti hukassa. Mutta, hyvät herrat, kello on jo yksitoista, ja huomenna täytyy nousta aikaisin.

Äkkiä lehahti tuuli; se nostatti rantakadulla pölyä, pyöritti sitä vihurissa, ja sen jylhään vonkunaan hukkui merenkin pauhina.

— Tuulispää! — sanoi diakoni. — Täytyy lähteä, muuten ajaa poroa silmät täyteen.

Liikkeelle lähdettyä Samoilenko huokasi ja virkkoi, pidellen kiinni lakkiaan:

— Ei taida minunkaan nukkumisestani tänä yönä mitään tulla.

— Älä sinä ole rauhaton, — sanoi eläintieteilijä naurahtaen. — Voit olla huoleti, kaksintaistelu ei pääty sen kummempaan. Lajevski kai ampuu jalomielisesti ilmaan, hän ei juuri muuta kykenekään tekemään, minä taas en ammu laisinkaan. Joutua oikeudessa syytteeseen Lajevskin tähden on turhaa ajan hukkaa — se leikki ei ole minkään veroinen. Toisekseen, millainen edesvastuu on kaksintaistelusta säädetty?

— Arestirangaistus, tahi jos vastapuoli kaatuu, enintään kolme vuotta linnanvankeutta.

— Pietari-Paavalin linnassako?

— Ei, luullakseni sotalinnassa.

— Vaikka niin, mutta sietäisi tuota lurjusta läksyttää!

Takana meren selällä välähti salama ja valaisi hetkiseksi rakennusten katot ja vuoret. Puistikkokadun kohdalla ystävät erosivat. Tohtorin häivyttyä pimeään ja hänen askeltensa herettyä kuulumasta von Coren huusi hänelle:

— Kunpa ei ilma estäisi meitä huomenna!

— Tokkopa vain! Mutta hyvä olisi, jos niin kävisi!

— Hyvää yötä!

— Mitä — yötä? Mitä sanoit?

Myrskyn ja meren pauhinan ja ukkosen myllerryksen takia oli vaikea erottaa sanoja.

— Ei mitään! — huusi eläintieteilijä ja riensi kotia.

XVII.

Jos hänet huomenaamalla tapetaan tai jos häntä pilkataan, annetaan hänen pitää henkensä, niin hän joka tapauksessa on mennyttä miestä. Jos tämä häväisty nainen epätoivosta ja häpeästä surmaa itsensä, tai jos hän jää tänne kurjaa eloansa jatkamaan, on hänkin joka tapauksessa mennyttä...

Näin ajatteli Lajevski, istuessaan pöydän ääressä myöhään illalla ja yhä vielä hieroen käsiään. Ikkuna tempautui äkkiä auki ja rämähti jälleen kiinni, tuulenpuuska puhalsi huoneeseen ja lennätti papereita pöydältä. Lajevski sulki ikkunan ja kumartui nostamaan papereita lattialta. Hän tunsu ruumiissaan jotakin uutta, jotakin kömpelyyttä, jota ei ollut ennen ollut, ja hänen liikkeensä tuntuivat hänestä itsestäänkin oudoilta; hän asteli arasti, huiatoi sivulle kyynärpäillään ja nyki hartioitaan, ja istuuduttuaan pöydän ääreen hän alkoi jälleen hieroa käsiään. Hänen ruumiinsa oli kadottanut joustavuutensa.

Kuoleman aattona täytyy kirjoittaa likeisimmille omaisille. Lajevski muisti sen. Hän tarttui kynään ja kirjoitti vapisevalla käsialalla:

“Rakas äiti!”

Hän tahtoi kirjoittaa äidille, että tämä laupiaan Jumalan nimessä, johon hän uskoo, soisi turvaa ja lempeytensä lämmön säteilyä onnettomalle naiselle, jonka kunnian hän oli riistänyt, yksinäiselle, köyhälle ja heikolle, että hän unhoitaisi ja antaisi anteeksi kaikki, kaikki, kaikki, ja uhrillaan vaikkapa osaksikin sovittaisi poikansa julman rikoksen; mutta hän muisti, kuinka äiti, lihava, ruumiikas vanha nainen, pitsimyssy päässä, aamulla astuu ulos puutarhaan, jäljestä vanha elättimuori, pikkunen pörrökoira sylissä, kuinka äiti huutaa valtiaan äänellä puutarhurille ja rengille, ja kuinka ylpeät, kopeat olivatkaan hänen kasvonsa, — hän muisti sen ja vetäisi viivan piirtämänsä otsikon yli.

Kaikissa kolmessa ikkunassa leimahti kirkas salama, ja sitten seurasi korvia lukkoon lyövä pitkälti jyrisevä ukkosenisku, kaikuen ensinnä kumeasti, mutta sitten ryskien ja jyskyen ja pauhaten niin voimakkaasti, että ikkunanruudut tärisivät. Lajevski nousi, astui ikkunan ääreen ja painoi otsansa ruutuun. Ulkona oli valtava, kaunis ukonilma. Taivaanrannalla sinkoilivat salamet valkoisina vöinä yhtä mittaa pilvistä mereen ja valaisivat laajalla alalla korkeita, mustia aaltoja. Ja oikealla ja vasemmalla ja luultavasti talon päälläkin leimahteli salamia.

— Ukonilma! — kuiskasi Lajevski; hän tunsu halua rukoilla jotakuta tai jotakin, vaikkapa salamaa tai pilviä. — Herttainen ukonilma!

Hän muisti, kuinka oli lapsena ukonilmalla juossut avopäin puutarhaan, ja silloin häntä ajoi takaa kaksi valkotukkaista sinisilmäistä tyttöstä, ja heidät kasteli sade; tytöt nauroivat ihastuksissaan, mutta kun jyrähti kova ukkonen, painautuivat tyttöset turvallisesti hänen kupeeseensa, hän risti silmiään ja luki kiireimmän kautta: “Pyhä, pyhä, pyhä...” Oi, minne hävisitte, mihin meren syvyyteen hukuitte te kauniin, puhtaan elämän alkiot? Ukonilmaa hän ei enää pelkää, luontoa hän ei rakasta, Jumalaa ei hänellä ole, kaikki luottavaiset tytöt, joita hän jolloinkin on tuntenut, ovat hän ja hänen ikätoverinsa saattaneet hunningolle, kotinsa puutarhaan hän ei koko elämänsä aikana ole istuttanut ainoatakaan puuta eikä

kasvattanut siellä ainoatakaan ruohoa, ja eläen elävien keskellä hän ei ole pelastanut ainoatakaan kärpystä, vaan ainoastaan hävittänyt, turmellut ja valehdellut, valehdellut...

“Mikä menneisyydessäni onkaan vapaata paheesta?” kysyi hän itseltään, kokien tarttua johonkin valoisaan muistelman, niinkuin kuiluun suistuva takertuu pensaisiin.

Kimnaasi? Yliopisto? Mutta se on petosta. Hän oli opiskellut huonosti ja unhottanut senkin, mitä oli oppinut. Yhteiskunnan palvelus? Sekin on petosta, sillä virka-ajallaan hän ei mitään tehnyt, nautti palkkaa ilmaiseksi, ja hänen palveluksensa oli häpeällistä valtionvarojen varastamista, josta ei jouduta syytteeseen.

Totuus oli hänelle tarpeeton eikä hän sitä etsinyt, hänen omatuntonsa, paheen ja valheen lumoamana, nukkui tai oli ääneti; ihan kuin vieraana tai toisesta kiertotähdessä lainattuna hän ei ottanut osaa ihmisten yleiseen elämään, oli kylmäkiskoinen heidän kärsimyksiään, aatteitaan, uskontoaan, tietojään, etsimistään, taisteluitaan kohtaan, ei puhunut ihmisille ainoatakaan hyvää sanaa, ei ollut kirjoittanut ainoatakaan hyödyllistä tai keinoa riviä, ei ollut tehnyt ihmisille penninkään edestä hyvää, vaan ainoastaan söi heidän leipäänsä, joi heidän viiniänsä, viekoitteli heidän vaimojaan, eli heidän ajatuksillaan sekä puolustaakseen heidän ja oman itsensä edessä halveksittavaa loiselämänsä koetti aina esiintyä sen muotoisena kuin olisi heitä korkeampi ja parempi. Valhe, valhe ja valhe...

Hän muisti selvästi sen, mitä oli illalla nähnyt Myridovin talossa, ja hänen oli inhosta ja ikävästä tuskastuttavan tukala olla. Kirilin ja Atshmianov ovat illettävät, mutta heidän vain jatkoivat sitä, mitä hän oli aloittanut; he ovat hänen rikostovereitaan ja oppilaitaan. Nuorelta, heikolta naiselta, joka luotti häneen enemmän kuin veljeen, hän oli riistänyt miehen, tuttavapiirin ja kotiseudun ja kuljettanut hänet tänne — paahteeseen, kuumetaudin helmaan ja ikävään: päivästä päivään oli naisen täytynyt itsessään kuvastaa hänen joutilaisuuttaan, paheellisuuttaan ja valheellisuuttaan — ja tämä, vain tämä täytti hänen elämänsä, tuon heikon, hauraan, kurjan; sitten hän oli saanut tästä naisesta kyllänsä, oli alkanut häntä vihata, mutta ei ollut kylliksi miehekäs hylkäämään, vaan koetti yhä lujemmin kietoa hänet valheillaan ikäänkuin hämähäkinverkkoon... Lopun tekivät sitten nämä ihmiset.

Lajevski milloin istuutui pöydän ääreen, milloin astui ikkunaan; milloin hän sammutti kynttilän, milloin taas sytytti sen. Hän kirosi itseään ääneen, itki, vaikeroi, pyysi anteeksi; monta kertaa hän oli epätoivoissaan juossut pöydän luo ja kirjoittanut: “Rakas äiti!”

Paitsi äitiä ei hänellä ollut ketään muita omaisia tai läheisiä: mutta kuinka voi äiti auttaa häntä? Ja missä hän on? Hän tahtoi juosta Nadeshda Feodorovnan luo langetaksensa hänen jalkojensa juureen, suudellakseen hänen käsiään ja jalkojaan, rukoillakseen anteeksi, mutta Nadeshda Feodorovna oli hänen uhrinsa ja herätti hänessä pelkoa, kuin makaisi jo ruumiina.

— Hukkaan mennyt elämä! — jupisi hän hieroen käsiään. — Miksi olen vielä elossa, oi, Jumala!...

Hän sysäsi taivaalta alas himmeän tähtensä, se putosi ja sen jälki peittyi pimeään yöhön; se ei enää palaa taivaalle, sillä elämä annetaan vain yhden kerran eikä uudistu Jos voisi palauttaa menneet päivät ja vuodet, korvaisi hän valheen totuudella, joutilaisuuden työteliäisyydellä, ikävän riemulla, palauttaisi puhtauden niille, joilta oli sen riistänyt, löytäisi Jumalan ja totuuden, mutta se on yhtä mahdotonta kuin palauttaa pudonnut tähti

takaisin taivaalle. Ja sentähden, että se on mahdotonta, hän joutui epätoivoon. Ukonilman tauottua hän istui avonaisen ikkunan luona ja ajatteli tyynesti, kuinka hänen käy. Von Coren arvatenkin surmaa hänet. Tämän miehen selvä maailmankatsomus sallii heikkojen ja kelvottomien hävittämisen; jos se ratkaisevalla hetkellä pettäisi, auttavat häntä viha ja inhontunne, jollaisia Lajevski hänessä herätti. Jos ei luoti osu, tahi jos von Coren, pilkatakseen vihattua vastustajaa, vain haavoittaa häntä tai ampuu ilmaan, mitä silloin on tehtävä? Minne pitää lähteä?

— Pietariinko? — kysyi itseltään Lajevski. — Mutta se olisi kiroamani entisen elämän uudestaan alkamista. Ja joka tavoittelee pelastusta muuttamalla paikasta toiseen kuin muuttolintu, ei saavuta mitään, sillä maa on hänelle kaikkialla samanlainen. Etsisikö pelastusta ihmisistä? Mutta kenestä ja miten? Samoilenkon hyvyys ja jalomielisyys tarjoavat yhtä vähän pelastusta kuin diakonin naurunherkkyys tahi von Corenin viha. Pelastus on etsittävä vain omasta itsestään, ja ellei sitä löydä, niin miksi hukata aikaa, on päätettävä päivänsä, siinä kaikki...

Kuului ajoneuvojen tärinää. Alkoi jo sarastaa. Rattaat ajoivat ohi pyöräin naristessa märässä hiekassa, ja pysähtyivät talon kohdalle. Siellä oli kaksi miestä.

— Odottakaa, minä tulen heti! — sanoi heille Lajevski ikkunasta. — Minä en nuku. Joko on aika?

— Jo. Kello on neljä. Ennenkuin ehdimme perille...

Lajevski puki ylleen päällystakin ja hatun, pisti taskuunsa savukkeita ja pysähtyi miettiväisenä; hänestä näytti kuin olisi vielä pitänyt tehdä jotakin. Kadulla puhelivat sekundantit hiljaa keskenään ja hevoset korskuivat, ja nämä äänet varhaisena, kosteana aamuna, kun kaikki vielä nukkuivat ja päivä tuskin sarasti taivaalla, täyttivät Lajevskin sydämen pahan aavistuksen kaltaisella alakuloisuudella. Hän seiso hetkisen mietteissään ja meni makuuhuoneeseen.

Nadeshda Feodorovna makasi vuoteessa pitkänään, matkavaippa korvissa; hän ei liikkunut, vaan oli varsinkin päänsä puolesta egyptiläisen muumion kaltainen. Katsoessaan häneen Lajevski pyysi ajatuksissaan häneltä anteeksi ja ajatteli, että ellei taivas ole tyhjä ja siellä todellakin on Jumala, hän kyllä suojelee Nadeshda Feodorovnaa; ellei Jumalaa ole, niin hukkukoon Nadeshdakin, — eihän kannata elää.

Äkkiä Nadeshda Feodorovna kavahti istualleen vuoteessa. Kohottaen kalpeat kasvonsa ja katsoen peloissaan Lajevskiin hän kysyi:

— Sinäkö se olet? Joko ukonilma on tauonnut?

— Jo.

Nadeshda Feodorovna muisti, painoi molemmat kädet kasvoilleen ja vavahti koko ruumiissaan.

— Kuinka minun on raskasta! — virkkoi hän. — Jospa tietäisit, kuinka minun on raskasta! Minä odotin, että tappaisit minut tai ajaisit pois kotoa sateeseen ja ukonilmaan, mutta sinä vitkastelet ... vitkastelet...

Lajevski syleili rajusti Nadeshda Feodorovnaa, suuteli hänen polviaan ja käsiään ja sitten, kun Nadeshda Feodorovna jotakin sanoa lepersi ja värisi muistellessaan, silitteli hän hänen

tukkaansa ja katsoen häntä kasvoihin ymmärsi, että tämä onneton, rikollinen nainen on ainoa hänelle läheinen, rakas ja korvaamaton ihminen.

Kun hän ulos tultuaan nousi rattaille, toivoi hän palaavansa elävänä kotiin.

XVIII.

Diakoni nousi, pukeutui, tarttui paksuun, mykräiseen kävelykeppiinsä ja poistui melua synnyttämättä asunnostaan. Oli pimeä, ja ensi hetkinä ei diakoni katua astuessaan nähnyt edes valkoista kävelykeppiäänkään; taivaalla ei ollut ainoatakaan tähteä, ja näytti siltä kuin taas olisi ollut tulossa sade. Tuoksui märälle hiekalle ja merelle.

“Kunpa eivät tshetshentsit hyökkäisi niskaan”, ajatteli diakoni, kuullessaan kuinka hänen keppinsä kolkahteli kivikatuun ja kuinka räikeästi ja yksinäisesti tämä kolkahtelu kaikui yön hiljaisuudessa.

Päästyään kaupungin ulkopuolelle hän alkoi erottaa tietäkin ja kävelykeppinsä; mustalla taivaalla alkoi paikka paikoin näkyä sameita täpliä, ja ennen pitkää pilkahti näkyviin yksi tähti ja vilkutti arasti toista silmänsä. Diakoni kulki korkeaa kivikkoista rantaa pitkin eikä nähnyt merta; se nukkui alempana, ja sen näkymättömät laineet loiskahtelivat veltoisti ja raskaasti rantaan ikäänkuin huokaisten: uh! Ja kuinka verkkaan! Loiskahti yksi laine, diakoni ennätti lukea kahdeksan askelta, sitten loiskahti toinen, kuuden askelen perästä kolmas. Muuten ei voinut nähdä mitään, ja pimeässä kuului meren veltto, uninen pauhina, henkäili äärettömän kaukainen, ajatukselta salattu aika, jolloin Jumala liikkui kaaoksen yllä.

Diakonista alkoi tuntua kaamealta. Hän ajatteli sitä, että kunpa Jumala ei rankaisisi häntä, vaikka hän pitää seuraa epäuskoisten kanssa, vieläpä menee katsomaan heidän kaksintaisteluaan. Kaksintaistelu kyllä tulee olemaan leikinasia, veretön, naurettava, mutta kuinka olikaan — se on pakanallinen nähtävä eikä hengenmiehen ole soveliasta olla siinä läsnä. Hän pysähtyi ja ajatteli: kääntyisinköhän takaisin? Mutta voimakas, levoton uteliaisuus voitti epäilykset, ja hän kulki edemmäs.

“Vaikka epäuskoisiakin, he ovat sittenkin hyviä ihmisiä ja pelastuvat”, lohdutti hän itseään. — Pelastuvat varmasti! — lausui hän ääneen, sytyttäen savukkeen.

Millä mitalla on ihmisten ansioita mitattava, jotta heitä voisi arvostella oikein? Diakoni muisti vihamiehensä, hengellisen opiston johtajan, joka kylläkin uskoi jumalaan, ei otellut kaksintaisteluissa ja eli siveydessä, mutta joka jolloinkin oli antanut diakonille hiekansekaista leipää syödä sekä kerran ollut reväistä häneltä korvan irti. Jos kerran ihmiselämä on säännöstelty niin mutkattomasti, että tätä julmaa, epärehellistä johtajaa, joka varasti valtion jauhoja, kaikki kunnioittivat ja rukoilivat opistossa hänen terveytensä ja pelastuksensa puolesta, niin onko silloin oikein karttaa sellaisia ihmisiä kuin von Corenia ja Lajevskia vain siitä syystä, että he ovat epäuskoisia? Diakoni ryhtyi ratkaisemaan tätä kysymystä, mutta muisti samassa Samoilenkon naurettavan muodon tänään, ja se katkaisi hänen ajatusjuoksunsa. Kuinka paljon huomenna tullaan nauramaan! Diakoni kuvitteli, kuinka hän istuutuu pensaan juurelle katselemaan, ja kun von Coren huomenna päivällispöydässä alkaa kehua, niin hän, diakoni, nauraen kertoo hänelle kaikki kaksintaistelun yksityiskohdat.

“Mistä te kaikki tiedätte?” kysyy eläintieteilijä. — “Siinäpä se juuri onkin. Kotona olen kyyhöttänyt ja tiedän kumminkin.”

Hyvä olisi kuvata kaksintaistelu naurettavassa muodossa. Appi lukisi ja nauraisi, apelle ei ole pajunköyttä syöttäminen, pitää kertoa vain tai kirjoittaa jotakin naurettavaa.

Aukeni eteen Keltaojan laakso. Sateesta oja oli paisunut leveämmäksi ja käynyt vuolaammaksi eikä se enää kohissut kuin ennen, nyt se oikein ärjyi. Aamu alkoi sarastaa. Harmaa, valju aamu ja pilvet, jotka kiitivät länttä kohden tavoittaakseen ukkospilven ja vuoret, sumun ympäröimät, ja märät puut — kaikki näytti diakonista rumalta ja äkäiseltä. Hän pesi kasvonsa ojassa, luki aamurukouksen, ja hänen teki mieli teetä ja lämpimiä munkkeja hapankerman kera, joita appelassa joka aamu tarjottiin. Muistipa hän vaimonsakin sekä “Mennyt” nimisen kappaleen, jota hän soitti pianolla. Millainen nainen hän oikeastaan on? Diakonin tutustuttivat häneen, kihlasivat ja naittivat yhdessä viikossa; elettyään vaimonsa kanssa vajaan kuukauden hänet määrättiin tänne virantekoon, joten ei vielä ollut päässyt selville, millainen ihminen hänen vaimonsa on. Ilman häntä tuntuu olo kuitenkin ikävältä.

“Pitääpä kirjoittaa hänelle pikkuinen kirje...” tuumi hän.

Tataarin mökin katolla oli lippu sateesta liuonnut ja riippui rentona, ja itse mökki märkine kattoineen näytti matalammalta ja pimeämmältä kuin ennen. Oven edustalla oli kaksipyöräiset rattaat; Kerbalai, pari abhasialaista ja nuori tataarilaisnainen roimahousuissa, luultavasti Kerbalain vaimo tai tytär, kantoivat kapakasta ulos säkkejä ja nostivat ne rattaille maissiolkien päälle. Rattaiden vieressä seisoivat päät painuksissa pari aasia. Pantuaan säkit rattaille abhasialaiset ja tataarilaisnainen rupesivat peittämään kuormaa oljilla ja Kerbalai kaikella kiireellä valjastamaan aaseja.

“Salakuljetustavaraa kaiketi”, ajatteli diakoni.

Tuossa makasi viimekertainen tuulenskaatama puukin, tuossa musta laikka osoittamassa nuotion paikkaa. Muistui mieleen kekkerit kaikkine yksityiskohtineen, tuli, abhasialaisten laulu, mieluiset haaveet piispanvirasta ja kirkollisesta kulkueesta... Musta oja oli sateesta käynyt leveämmäksi ja mustemmaksi. Diakoni astui varovasti ojan poikki huojuvaa siltaa myöten, jota jo likaiset laineet harjoillaan pyyhkielivät, ja kiipesi portaita myöten kuivuuvajaan.

“Erinomainen pää!” ajatteli hän laskeutuen pitkäkseen oljille ja muistellen von Corenia. — “Selvä pää, suokoon Jumala terveyttä. Julmuutta vain hänessä on...”

Minkätähden hän vihaa Lajevskia ja tämä häntä? Minkätähden he ryhtyvät kaksintaisteluun? Jos he olisivat lapsuudesta asti tunteneet sellaista puutetta kuin diakoni, jos heidät olisi kasvatettu raakojen, sydämeltään tylyjen, voitonahnasten, leipäpalasta soimaavien, käytökseltään tönkeyden ja epähienojen, lattialle syljeskelevien, päivällispöydässä ja rukouksen aikana röyhtäisevien seassa, jos heitä ei olisi lapsuudesta pitäen hemmoiteltu elämän mukavuuksilla ja valittujen ihmisten seuralla, niin kuinka kiinteästi he liittyisivätkään toinen toiseensa, kuinka mielellään antaisivatkaan toisilleen anteeksi molemminpuoliset puutteensa ja pitäisivät arvossa sitä, mitä heissä kummassakin on. Onhan ulkonaisestikin siivoja ihmisiä niin kovin vähän maailmassa! Tosin Lajevski oli tolkuton, irstas, eriskummainen, mutta eihän hän varasta, ei sylkeä lopsauta lattialle, ei morkkaa vaimoan: “halkeat, mutta työtä et tahdo tehdä”, ei pieksisi lapsia ohjaksilla eikä syöttäisi palkollisille haisevaa silavaa — eikö siinä jo kyllin, jotta häneen voisi suhtautua suopeasti? Sitäpaitsi hän ensi sijassa itse kärsii puutteellisuuksistaan, kuten sairas

haavoistaan. Sen sijaan, että ikävissään ja joidenkin väärinkäsitysten johdosta etsitään toinen toisessaan rappeutumista, sukupuuttoon kuolemista, perinnöllisyyttä ynnä muuta, mikä on vähän ymmärrettävää, niin eikö heidän olisi parempi laskeutua alemmas ja suunnata viha ja kiukku sinne, missä kokonaiset kadut kaikuvat törkeän raakuuden, voitonpyynnön, soimausten, saastaisuuden, sättimisten, naisten kirkunan kamalasta sekamelskasta...

Rattaiden jyrinä keskeytti diakonin ajatukset. Hän katsahti ulos ovesta ja näki ajoneuvoissa kolme miestä: Lajevskin, Sheshkovskin sekä posti- ja lennätinkonttorin päällikön.

— Seis! — sanoi Sheshkovski.

Kaikki kolme kömpivät maahan ja katsoivat toinen toiseensa.

— Heitä ei vielä ole, — virkkoi Sheshkovski ja pudisteli päältään likaa. — No entä sitten? Kun kerran asia on tällainen, niin etsitään sopiva paikka. Tässä ei mahdu edes kääntymään.

He kulkivat kauemmas jokea ylöspäin ja häipyivät pian näkyvistä. Tataarilaiskuski istuutui rattaille, kallisti päänsä olkapäätä vasten ja nukkui. Odotettuaan kymmenisen minuuttia diakoni tuli ulos kuivuuvajasta ja otettuaan päästään mustan huopahatun, ettei häntä huomattaisi, lähti kyyryksissä ja ympärilleen vilkuillen hiipimään rantaa pitkin pensaiden ja maissisarkojen välitse; puista ja pensaista rapisi hänen päälleen suuria vesipisaroita, ruoho ja maissi olivat märkiä.

— Rietasta! — jupisi hän, kokoillen märkiä ja likaisia helmojaan. — Jos olisin tiennyt, en olisi lähtenyt.

Kohta hän kuuli ääniä ja näki ihmisiä. Lajevski asteli, kädet hihansuihin työnnettyinä ja kumaraisena, kiivaasti edestakaisin saranreunaa pitkin; hänen sekundanttinsa seisoivat joen rannalla ja kiersivät paperista savukkeita.

“Kummallista...” ajatteli diakoni, oudoksuen Lajevskin astuntaa. —
“Than kuin ukko.”

— Kuinka epäkohteliasta heidän puoleltaan! — sanoi postivirkkamies, katsoen kelloa. — Myöhästymisen saattanee olla oppineiden kannalta hyvinkin kiitettävä asia, mutta minusta se on sikamaista.

Sheshkovski, paksu, mustapartainen, mies kuunteli ja virkkoi:

— Jo kuuluvat tulevan!

XIX.

Ensi kerran eläissäni näen! Kuinka ihanaa! — sanoi von Coren, tullen näkyviin kedolla ja ojentaen molemmat kätensä itää kohti. — Katsokaahan: vihreitä säteitä!

Idässä vuorten takaa sojotti kaksi vihreätä sädettä, ja se oli todellakin hyvin kaunista. Aurinko teki nousuaan.

— Päivää! — jatkoi eläintieteilijä, nyökäyttäen päätään Lajevskin sekundanteille. — En kai myöhästynyt?

Häntä seurasivat hänen sekundanttinsa, kaksi hyvin nuorta yhdenkokoista upseeria, Boiko ja Govorovski, yllä valkoiset sotilasmekot, sekä laiha, juro tohtori Ustimovitsh, joka toisessa kädessä kantoi jotakin myttyä, toista piti selkensä takana: tapansa mukaan hänellä oli kävelykeppi ojennettuna pitkin selkää. Laskien mytyn maahan ja tervehtimättä ketään, hän pani toisenkin kätensä selän taakse ja alkoi astella edestakaisin.

Lajevski tunsu uupumusta ja pahaa oloa kuten ihminen, joka vähän ajan perästä mahdollisesti on kuoleman oma ja sentähden herättää yleistä huomiota. Hän olisi suonut, että hänet tapettaisiin niin pian kuin suinkin tai vietäisiin kotiin. Hän näki nyt auringonnousun ensimmäisen kerran eläissään; tämä varhainen aamu, vihreät säteet ja kosteus ynnä miehet märkine saappaineen näyttivät liikanaisilta hänen elämässään, tarpeettomilta, ja vaivasivat häntä; kaikella tällä ei ollut minkäänlaista yhteyttä eletyn yön, hänen ajatustensa ja syyllisyydentuntonsa kanssa, ja sentähden hän olisi kernaasti lähtenyt pois kaksintaistelua odottamatta.

Von Coren oli huomattavasti kiihtynyt ja koetti salata sitä, ollen panevinaan kaikkein enimmin huomiota vihreisiin säteisiin. Sekundantit olivat hämillään ja katsoivat toinen toiseensa, ikäänkuin kysyen, mitä varten he ovat täällä ja mitä heidän on tehtävä.

— Minusta näyttää, herrat, ettei meillä ole syytä mennä tästä edemmäksi, — virkkoi Sheshkovski. — Sopiihan tässäkin.

— Kyllä tietenkä, — myönsi von Coren.

Seurasi vaitiolo. Ustimovitsh käveli edestakaisin, kääntyi äkkiä Lajevskin puoleen ja sanoi puoliääneen, puhuen vasten hänen kasvojaan:

— Ei kai vielä ole ehditty ilmoittaa teille minun ehtojani. Kumpikin riitapuoli maksaa minulle 15 ruplaa, mutta jos toinen kaatuu, maksaa eloonjäänyt koko summan 30 ruplaa.

Lajevski oli ennestään tuttu tämän miehen kanssa, mutta nyt vasta hän ensi kerran selvästi näki hänen sameat silmänsä, karheat viiksensä ja laihan, keuhkotautisen kaulansa: koronkiskuri, mutta ei tohtori! Hänen hengityksellään oli vastenmielinen lihan haju.

“Pitäähän olla kaikenlaisia ihmisiä maailmassa”, ajatteli Lajevski ja vastasi:

— Hyvä on.

Tohtori nyökkäsi ja alkoi jälleen astella, ja ilmeistä oli, ettei hän laisinkaan välittänyt rahasta, vaan oli esittänyt asian pelkästä vihasta heitä vastaan. Kaikki tunsivat, että oli jo aika aloittaa tai lopettaa se, mikä oli jo aloitettu, mutta eivät kuitenkaan aloittaneet eivätkä lopettaneet, vaan käyskentelivät, seisoivat ja polttelivat. Nuoret upseerit, jotka ensi kerran eläissään olivat läsnä kaksintaistelussa, eivät nytkään paljoa uskoneet tähän siviilimiesten heidän mielestään tarpeettomaan kaksintaisteluun, tarkastelivat huolellisesti palttinamekkojaan ja silittelivät hihoja. Sheshkovski lähestyi heitä ja virkkoi hiljaa:

— Herrat, meidän täytyy koettaa kaikkia keinoja estääksemme tämän kaksintaistelun. Täytyy sovittaa heidät.

Hän punastui ja jatkoi:

— Eilen kävi Kirilin luonani ja valitti, että Lajevski oli tavannut hänet Nadeshda Feodorovnan seurassa ja sen semmoista.

— Niin, sen olemme mekin kuulleet, — lausui Boiko.

— Siinä sen näette... Lajevskilla vapisevat kädet ja niin edespäin... Hänessä ei ole miestä kohottamaan asetta. Kaksintaistelu häntä vastaan on yhtä epäinhimillinen kuin taistelu juopunutta tai lavantautista vastaan. Ellei sovintoa saada aikaan, on taistelu, hyvät herrat, ainakin lykättävä, vai mitä... Tämä on sellaista pirun hommaa, etten viitsisi nähdä.

— Puhukaa siitä von Corenille.

— Minä en tiedä kaksintaistelun sääntöjä, lempo soikoon, enkä välitä tietääkään; hän voisi luulla, että Lajevski on alkanut pelätä ja lähettänyt minut hänen luokseen. Mutta luulkoon mitä hyvänsä, minä sittenkin puhun hänelle.

Sheshkovski suuntasi askelensa epävarmasti ja hieman ontuen, ikäänkuin toinen jalka olisi puutunut, von Corenia kohden, ja hänen astuessaan ja rykiessään huokui koko hänen olentonsa laiskuutta.

— Kuulkaas, mitä minun on sanottava teille, herraseni, — aloitti hän ja tähysteli tarkasti eläintieteilijän paidan kuvioita. — Se on meidän keskeistä... Minä en tunne kaksintaistelun sääntöjä, lempo soikoon, enkä niistä välitäkään, ja nyt minä puhun — en sekundanttina, tahtoisin sanoa, vaan ihmisenä ja niin edespäin.

— No niin, mitä?

— Kun sekundantit kehoittavat sopimaan, ei heitä tavallisesti kuulla, vaan katsotaan heidän välitystarjoustaan pelkäksi muodollisuudeksi. Itserakkaus ja niin edespäin. Mutta nyt minä nöyrimmin pyydän teitä kiinnittämään huomiotanne Ivan Andreitshiin. Hän ei tänään ole normaalitilassa, ei ole täydessä järjessään, niin sanoakseni, kurjan näköinen. Hänelle on tapahtunut onnettomuus. En voi suvaita juoruja, — Sheshkovski punastui ja vilkaisi taaksensa, — mutta koska on hankkeissa kaksintaistelu, katson tarpeelliseksi ilmoittaa teille. Eilen illalla hän Myridovin talossa yllätti naisensa ... erään mieshenkilön seurassa.

— Ilettävää! — jupisi eläintieteilijä, kalpeni, rypisti otsaansa ja sylkäistä läiskäytti: — Hyi!

Hänen alahuulensa vavahti; hän loittoni Sheshkovskin luota, tahtomatta kuulla enempää, ja ikäänkuin hän vahingossa olisi saanut suuhunsa jotakin kitkerää, hän taaskin sylkäistä läiskäytti ja katsahti vihamielisesti ensi kerran koko aamuna Lajevskiin. Hänen kiihtymyksensä ja paha olonsa olivat haihtuneet; nyt hän ravisti päätään ja sanoi kovaa:

— Hyvät herrat, mitä me enää odotamme? Miksi emme ala jo?

Sheshkovski ja upseerit katsahtivat toisiinsa ja ensinmainittu kohautti olkapäitään.

— Herrat! — sanoi hän kovalla äänellä, kääntymättä erikoisesti kenenkään puoleen. — Herrat! Me kehoitamme teitä sopimaan.

— Lopettakaamme pikemmin nämä muodollisuudet, — lausui von Coren. — Sovinnosta on jo puhuttu. Mikä on seuraava muodollisuus? Pitäisihän koettaa joutua, herrat, muuten aika käy täpäräksi.

— Me pysymme sittenkin vaatimuksessamme, että koettaisitte sopia, — sanoi Sheshkovski syyllisyyttä ilmaisevalla äänellä kuin ihminen, jonka täytyy sekaantua vieraisiin asioihin; hän kävi punaiseksi, pani käden sydämelleen ja jatkoi: — Herrat, me emme huomaa johdonmukaista yhteyttä loukkauksen ja kaksintaistelun välillä. Loukkauksella, jonka joskus inhimillisestä heikkoudesta aikaansaamme toinen toisellemme, ja kaksintaistelulla ei ole mitään yhteistä. Me olemme yliopiston käyneitä, sivistyneitä miehiä, ja tietysti näette itsekin, että kaksintaistelu on vain vanhentunut, tyhjä muodollisuus ja niin edespäin. Me otamme sen ainakin siltä kannalta, muuten emme olisi tänne tulleet, koska emme voi sallia, että ihmiset meidän läsnäollessamme ampuisivat toisiaan ja niin edespäin. — Sheshkovski pyyhki hikeä otsaltaan ja jatkoi: — Tehkää nyt siis, herrat, loppu erimielisyydestänne, ojentakaa toinen toisellenne kättä ja lähdetään kotiin juomaan sovinnon malja.

Von Coren oli vaiti. Lajevski, huomattuaan, että häneen katsotaan, virkkoi:

— Minulla ei ole mitään Nikolai Vasiljitshiä vastaan. Jos hän katsoo minun olevan syyllisen, olen valmis pyytämään häneltä anteeksi.

Von Coren otti pahastuakseen.

— Nähtävästi, hyvät herrat, — sanoi hän, — teille olisi mieluista, että herra Lajevski palaisi kotiin ylevämielisenä ja ritarina, mutta minä en voi hankkia teille tai hänelle sitä mielihyvää. Ei olisi ollut syytä nousta varhain ja matkata kaupungista kymmenen virstaa ainoastaan sen vuoksi, että olisi voitu juoda sovinnon malja, haukata päälle ja selittää minulle, että kaksintaistelu on vanhentunut muodollisuus. Kaksintaistelu on kaksintaistelu, eikä sitä ole tehtävä sen järjettömämmäksi ja valheellisemmäksi kuin se itsessään on. Minä tahdon taistella!

Seurasi hiljaisuus. Upseeri Boiko otti laatikosta kaksi pistoolia: toinen annettiin von Corenille, toinen Lajevskille, ja sitten seurasi hämminki, joka kotvaksi aikaa tuotti huvia eläintieteilijälle ja sekundanteille. Kävi näet ilmi, ettei kukaan läsnäolijoista ollut koskaan eläissään ollut mukana kaksintaistelussa eikä varmasti tietänyt, kuinka pitää asettua ja mitä sekundanttien on sanottava ja tehtävä. Mutta sitten Boiko muisti ja alkoi huulet hymyssä selittää.

— Herrat, kuka muistaa, miten sitä Lermontov kuvaa? — kysyi von Coren nauraen. —

Turgenjevillä myöskin Basarov vaihtaa laukauksia jonkun kanssa...

— Mitä siinä on muistelemista, — sanoi Ustimovitsh kärsimättömästi ja pysähtyi. — Mitatkaa välimatka — siinä kaikki.

Ja hän harppasi pari kolme kertaa ikäänkuin näyttääkseen, kuinka on mitattava. Boiko luki askelet, ja hänen toverinsa veti miekan tupesta ja piirsi maahan päätekohtiin rajaviivat.

Riitamiehet asettuivat paikoilleen yleisen äänettömyyden vallitessa.

“Myyrät”, muisti diakoni kyyröttäessään pensaassa.

Taas Sheshkovski puhui jotakin, ja taas selitti jotakin Boiko, mutta Lajevski ei kuullut mitään tai oikeammin sanoen kuuli, mutta ei mitään ymmärtänyt. Kun tuli aika, viritti hän hanan ja kohotti raskasta, kylmää pistooliaan suu ylöspäin. Hän oli unohtanut avata päällyshuttunsa napit, ja häntä ahdisti olkapäästä ja kainalosta, käsivarsi kohosi niin vastahakoisesti kuin olisi hiha ommeltu lakkipelistä. Hän muisti eilisen vihansa tuota mustapintaista otsaa ja kiharatukkaa vastaan ja ajatteli, ettei hän edes eilenkään, kovan suuttumuksensa ja vihansa hetkellä, olisi voinut ampua ihmiseen. Peläten, että luoti vahingossa voisi sattua von Coreniin, hän kohotti pistoolia yhä ylemmäs ja tajusi, että tämä liian ilmeinen jalomielisyys ei ole hienotuntoista eikä ylevää, mutta toisin hän ei voinut eikä tahtonut. Katsoessaan von Corenin kalpeihin, pilkallisesti hymyileviin kasvoihin, jotka ilmaisivat hänen olleen jo alusta saakka siinä varmassa uskossa, että hänen vastustajansa ampuisi ilmaan, Lajevski ajatteli, että tuossa paikassa, Jumalan kiitos, kaikki loppuu ja että tarvitsee vain hiukan kovemmin painaa liipasinta...

Potkaisi kovasti olkapäähän, pamahti laukaus, ja vuorilta vastasi kaiku: poks-poks!

Von Coren viritti vuorostaan hanan ja katsahti Ustimovitshin puoleen, joka edelleen kulki edestakaisin, kädet selän takana ja kiinnittämättä huomiota mihinkään.

— Tohtori, — virkkoi eläintieteilijä, — minä pyydän, älkää liikkuko edestakaisin kuin heiluri. Se panee silmäni kipenöimään.

Tohtori pysähtyi. Von Coren alkoi tähdätä Lajevskiin.

“Nyt tulee loppu!” ajatteli Lajevski.

Suoraan kasvoja kohden suunnattu pistoolinsuu, vihan ja ylenkatseen ilmaus von Corenin asennossa ja koko olemuksessa ja tämä murha, jonka kunnan mies on aikeissa tehdä näin keskellä päivää kunnan ihmisten läsnäollessa, ynnä tämä hiljaisuus ja tuntematon voima, joka pakottaa Lajevskin seisomaan paikallaan, estäen häntä juoksemasta pakoon — kuinka kaikki tämä on salaperäistä ja käsittämätöntä ja hirveää! Aika, joka von Corenilta meni tähdätessä, tuntui Lajevskista pitemmältä kuin yökausi. Hän katsoi rukoilevasti sekundantteihin; nämä eivät hievahtaneetkaan ja olivat kalpeat.

“Ammu sukkelammin!” ajatteli Lajevski ja tunsi, että hänen kalpeiden, värisevien, säälittävien kasvojensa täytyy herättää von Corenissa yhä enemmän vihaa.

“Minä surmaan hänet tuossa paikassa”, ajatteli von Coren, tähdäten otsaan ja tunnustellen jo sormellaan liipasinta. — “Tietysti surmaan...”

— Hän tappaa! — kuului äkkiä aivan läheltä epätoivoinen huudahdus.

Samassa pamahti laukaus. Nähtyään, että Lajevski seisoj paikallaan eikä ollut kaatunut,

kaikki kääntyivät katsomaan sille taholle, mistä päin huuto oli kuulunut, ja näkivät diakonin. Hän seiso kalpeana, märät hiukset takeltuneina otsaan ja poskiin, yltyleensä märkänä ja liassa joen toisella rannalla, hymyili eriskummaisesti ja heilutti märkää hattuaan. Sheshkovski naurahti ilosta, ratkesi itkuun ja astui syrjään...

XX.

Kotvan kuluttua von Coren ja diakoni yhtyivät joen sillan luona. Diakonin mieli oli kuohuksissa, hän hengitti raskaasti ja karttoi katsomasta silmiin. Häntä hävetti oma pelkonsa sekä likainen ja märkä pukunsa.

— Minusta näytti, että teillä oli aikomuksena surmata hänet ... jupisi hän. — Kuinka se on ihmisluonnolle vastenmielistä! Kuinka peräti luonnonvastaista se on!

— Mitä teitä te tänne jouduitte? — kysyi eläintieteilijä.

— Älkää kysykö, — sanoi diakoni, huitaisten kädellään. — Pahahenki sai eksytetyksi: lähde ja lähde... Ja minä lähdin ja olin maissipellossa istuessani kuolla pelosta. Mutta nyt, Jumalan kiitos, Jumalan kiitos... Olen teihin hyvin tyytyväinen, — puheli diakoni. — Sitä vain pyytämällä pyytäisin, ettei kenellekään puhuttaisi minun olleen täällä, muuten voisin saada aika ripin esimiehiltäni. Sanoisivat, että diakoni on ollut sekundanttina.

— Hyvät herrat, — sanoi von Coren. — Diakoni pyytää, ettette kenellekään virkkaisi nähneenne hänet täällä. Hänelle voi seurata siitä ikävyyttä.

— Kuinka se on ihmisluonnolle vastenmielistä! — huokasi diakoni. — Suokaa minulle jalomielisesti anteeksi, mutta teillä oli sellainen muoto, että luulin teidän ehdottomasti surmaavan hänet.

— Olin kovassa kiusauksessa tehdä lopun tuosta konnasta, — sanoi von Coren, — mutta te huusitte juuri parahiksi, ja minulta meni luoti ohitse. Koko tämä menetelmä on kuitenkin tottumattomalle vastenmielinen, ja minä väsyin aika lailla. Olen kovasti heikontunut. Lähdetään ajamaan...

— Ei, sallikaa minun kulkea jalan. Minun on vilu ja olen läpimärkä, kävelen tästä lämpimikseni.

— Niinkuin tahdotte, — virkkoi raukealla äänellä uupunut eläintieteilijä, istuutui rattaille ja sulki silmänsä. — Niinkuin tahdotte...

Sillä välin kun häärättiin ajoneuvojen ympärillä ja istuuduttiin, seisoi Kerbalai tien vieressä ja pidellen molemmin käsin vatsaansa kumarteli syvään ja väläytteli hampaitaan; hän luuli herrojen tulevan nauttimaan luonnosta ja juomaan teetä eikä ymmärtänyt, miksi he istuutuivat ajoneuvoihin. Yleisen äänettömyyden vallitessa saattue läksi liikkeelle, ja mökin luo jäi diakoni yksin.

— Meni kapakka, joi tee, — virkkoi hän Kerbalaille. — Minun tahto syö.

Kerbalai osasi hyvin venäjää, mutta diakoni luuli, että tataari paremmin ymmärtää, jos puhuttelee häntä murtaen venäjänkieltä.

— Munakokkeli teki, juusto antoi...

— Tule, tule, pappi, — sanoi Kerbalai kumartaen. — Kaikkea annan... Juustoakin on ja viiniä myös... Syö mitä haluat.

— Kuinka on tataarinkielellä Jumala? — kysyi diakoni astuessaan kapakkaan.

— Sinun Jumalasi ja minun Jumalani on aivan sama, — sanoi Kerbalai ymmärtäen hänet väärin. — Kaikilla on yksi Jumala, mutta ihmiset ovat erilaiset. Ketkä ovat venäläisiä, ketkä turkkilaisia, kutka taas engelsmanneja — kaikkia ihmisiä on paljon, mutta Jumala on yksi.

— Hyvä. Jos kaikki kansat palvelevat yhtä ainoata Jumalaa, niin miksi te, muhamettilaiset, katsotte kristittyihin kuin perivihollisiinne?

— Miksi vihoittelet? — sanoi Kerbalai, tarttuen molemmin käsin vatsaansa, — sinä olet pappi, minä muhamettilainen, sinä sanot — syödä tahdon, minä annan... Vain rikas pitää lukua siitä, mikä Jumala on minun, mikä sinun, mutta köyhälle ykskaikki. Syö, ole hyvä.

Sillä aikaa kun tataarin mökissä keskusteltiin jumaluusopillisista asioista, ajoi Lajevski kotiin ja muisteli, kuinka kaameata hänen oli ollut matkustaa aamun sarastaessa, kun tie, kalliot ja vuoret olivat märät ja pimeät ja tietämätön tulevaisuus häämöitti kammottavana kuin kuilu, josta ei näy pohjaa. Nyt sen sijaan välkkyivät sadepisarat ruohontutkaimissa ja kivillä kuin timantit, luonto hymyili riemuissaan ja kammottava tulevaisuus oli jäänyt taaksepäin. Hän katseli Sheshkovskin synkkiä, itkettyneitä kasvoja ja edellä kulkevia kaksia ajoneuvoja, joissa istuivat von Coren, hänen sekundanttinsa ja tohtori, ja hänestä näytti, ikäänkuin he kaikki olisivat olleet paluumatkalla hautuumaalta, vastikään haudattuaan sinne vastuksellisen, sietämättömän ihmisen, joka oli häirinnyt kaikkien elämää.

“Kaikki on loppunut”, ajatteli hän entistä elämäänsä, varovasti silitellen sormillaan kaulaansa.

Hänellä oli oikealle puolelle kaulaa, kauluksen kohdalle, kohonnut pieni paisuma, pikkusormen pituinen ja paksuinen, ja tuntui sellaista kipua, kuin olisi joku silitysraudalla pyyhkäissyt pitkin kaulaa. Se oli luodin aikaansaama ruhjevamma.

Kun hän sitten palasi kotia, kului häneltä päivä, eriskummaisen pitkänä, suloisena ja utuisena kuin unhe. Hän tarkkaili ammoiden tuntemiansa esineitä kuin vankilasta tai sairaalasta hiljan päästetty ja ihmetteli, että pöydät, ikkunat ja tuolit, valo ja meri herättivät vilkasta, lapsellista iloa, jollaista hän ei ammoiden ollut kokenut. Kalpea ja kovasti laihtunut Nadeshda Feodorovna ei käsittänyt hänen hellämielistä ääntään ja kummallista astuntaansa; hän riensi kertomaan Lajevskille kaikki, mitä hänelle oli tapahtunut... Hänestä näytti, että Lajevski luultavasti kuulee huonosti eikä ymmärrä häntä, ja että jos hän saa tietää kaikki, niin hän kiroo ja tappaa, mutta Lajevski kuunteli häntä, silitteli hänen kasvojaan ja hiuksiaan, katsoi häntä silmiin ja lausui:

— Minulla ei ole ketään muita, paitsi sinua.

Sitten he istuivat kauan aikaa pystyaidan ympäröimässä puistossa, painautuneina toinen toisensa kupeeseen ja olivat ääneti tai haaveillen ääneen tulevasta onnellisesta elämästään puhelivat lyhyin, katkonaisin lausein, ja Lajevskista tuntui, ettei hän koskaan ollut puhunut niin pitkään ja niin kauniisti.

XXI.

Oli kulunut runsaasti kolme kuukautta. Valkeni se päivä, jolloin von Coren oli päättänyt matkustaa pois. Varhaisesta aamusta oli ollut kylmä ja satanut rankasti, puhalsi koillistuuli, ja merellä kävi kova aallokko. Puhuttiin, että semmoisella ilmalla höyrylaiva tuskin saapuisi ulkosatamaan. Aikataulun mukaan sen piti saapua kello yhdeksän jälkeen aamulla, mutta von Coren, joka oli käynyt rantalaiturilla puolenpäivän aikaan sekä iltapäivällä, ei kiikarilla nähnyt muuta kuin harmaita aaltoja ja sadetta, joka peitti taivaanrannan näkyvistä.

Illansuussa sade lakkasi, ja tuuli alkoi huomattavasti tyyntyä. Von Coren tyytyi jo siihen ajatukseen, ettei hänen matkastaan tänään tulisi mitään, ja istuutui Samoilenkon kanssa pelaamaan shakkia; mutta kun pimeni, tuli sotamiespalvelija ilmoittamaan, että merellä näkyi tulia ja että oli nähty raketti.

Von Corenille tuli kiire. Hän pujotti laukunhihnan olkapäälleen, suuteli Samoilenkoa ja diakonia, käväisi ilman mitään tarvetta kaikissa huoneissa, sanoi hyvästi palvelijalle ja keittäjälle ja astui kadulle, rinnassa se tunto, ikäänkuin olisi unhottanut jotakin tohtorin luo tai omaan asuntoonsa. Kadulla hän asteli Samoilenkon rinnalla, ja heitä seurasi diakoni, käsissä laatikko, ja viimeisenä kulki sotamiespalvelija kantaen kahta matkalaukkuja. Vain Samoilenko ja palvelija erottivat nuo himmeät tulet merellä, toiset seurueesta katselivat pimeässä, mutta eivät nähneet mitään. Laiva pysähtyi kauas rannasta.

— Joutuin, joutuin, — kiirehti von Coren. — Pelkään, että laiva jättää.

Kulkiessaan kolmi-ikkunaisen talon ohitse, johon Lajevski kohta kaksintaistelun jälkeen oli muuttanut asumaan, ei von Coren voinut pidättäytyä, vaan katsahti sinne. Lajevski istui pöytänsä yli kumartuneena, selkä ikkunaan päin ja kirjoitti.

— Minua ihmetyttää, — virkkoi eläintieteilijä hiljaa, — kuinka hän on köyristynyt!

— Niin, kyllä sitä sietää ihmetellä, — huokasi Samoilenko. — Näin istuu mies aamusta iltaan ja työskentelee. Tahtoo suorittaa velkansa. Ja elää, veikkonen, huonommin kuin kerjäläinen.

Oltiin puolisen minuuttia ääneti. Eläintieteilijä, tohtori ja diakoni seisoivat akkunan kohdalla yhä katsellen Lajevskia.

— Ei matkustanutkaan pois täältä, raukka, — sanoi Samoilenko. — Mutta muistatko, millaisessa lähtötouhussa hän oli?

— Muistan, kovasti on köyristynyt, — toisti von Coren. — Hänen häänsä, päivänpituinen työskentelynsä leipäpalan puolesta, jokin uusi ilme hänen kasvoillaan, jopa astuntansakin — kaikki se on niin epätavallista, etten suorastaan tiedä miksi sitä sanoakaan, — ja eläintieteilijä tarttui Samoilenkon hihaan ja jatkoi mielenliikutuksen väräyttämällä äänellä: — Sano sinä hänelle ja hänen vaimolleen, että minä lähtiessäni ihmettelin heitä, toivoin heille kaikkea hyvää ... ja pyydä häntä, ettei hän, jos mahdollista, minua pahoin muistelisi. Hän tuntee minut. Hän tietää, että jos minä olisin voinut ennakoita aavistaa tällaisen muutoksen tapahtuvan, olisi minusta voinut tulla hänen paras ystävänsä.

— Käy sisään hänen luokseen sanomassa hyvästi.

— Ei, se ei olisi sopivaa.

— Miksi? Jumala tietää, ehket enää koskaan häntä näe. Eläintieteilijä mietti ja virkkoi:

— Se on totta.

Samoilenko koputti hiljaa sormellaan ikkunaan. Lajevski vavahti ja katsahti taakseen.

— Vanja, Nikolai Vasiljitsh tahtoo sanoa sinulle hyvästi, — sanoi Samoilenko. — Hän on juuri lähdössä matkalle.

Lajevski nousi pöydän äärestä ja meni porstuaan avaamaan oven; von Coren ja diakoni astuivat sisään.

— Tulin vain hetkiseksi, — aloitti eläintieteilijä, riisuen porstuassa kalossit ja ollen jo pahoillaan, että oli antanut sijaa tunteelle ja tullut tänne kutsumatta. “Minä ihankuin tuppaudun”, ajatteli hän, “se on tyhmää.” — Suokaa anteeksi, että häiritsen, — lausui hän astuessaan Lajevskin jäljestä tämän huoneeseen, — mutta minä matkustan nyt pois, ja jokin veti minua luoksenne. Jumala tietää, näemmekö enää toisiamme.

— Olen kovin iloinen... Pyydän nöyrimmästi, — sanoi Lajevski ja siirteli kömpelösti vieraille tuoleja, tahtoen ikäänkuin sulkea heiltä tien, pysähtyi keskelle lattiaa ja hieroi käsiään.

“Suotta olin jättämättä todistajia kadulle”, ajatteli von Coren ja virkkoi lujalla äänellä: — Älkää minua pahoin muistelko, Ivan Andreitsh. Tietysti on mahdotonta unhottaa sitä, mikä on ollut, se on liian surullista, enkä ole tullut tänne pyytääkseni anteeksi tai vakuuttaakseni viattomuuttani. Minä toimin vilpittömässä mielessä enkä ole siitä lähtien vaihtanut vakaumusta... Totta on, kuten nyt suureksi ilokseni huomaa, että erehdyin teihin nähden, mutta kompastuuhan sitä tasaisellakin tiellä, ja sellainen on ihmiskohtalo: ellet erehdy pääasiassa, erehdyt yksityiskohdissa. Kukaan ei tunne oikeata totuutta.

— Niin, ei kukaan tunne totuutta... virkkoi Lajevski.

— No, hyvästi nyt... Suokoon Jumala teille kaikkea hyvää.

Von Coren ojensi Lajevskille kättä; Lajevski puristi sitä ja kumarsi.

— Älkää muistelko pahalla mielellä, — sanoi von Coren. — Terveisiä vaimollenne ja sanokaa hänelle, että olen pahoillani, kun en saanut sanoa hänelle jäähyväisiä.

— Hän on kotona.

Lajevski lähestyi ovea ja puhui toiseen huoneeseen:

— Nadja, Nikolai Vasiljevitsh tahtoo sanoa sinulle hyvästi.

Nadeshda Feodorovna astui sisään, pysähtyi ovensuuhun ja katsahti arasti vieraihin. Hänen kasvonsa näyttivät syyllisiltä ja säikähtyneiltä, ja käsiään hän piti kuin tyttököululainen, jolle annetaan nuhteita.

— Minä matkustan nyt pois, Nadeshda Feodorovna, — lausui von Coren, — ja tulin sanomaan hyvästi.

Nadeshda Feodorovna ojensi epäröiden hänelle kätensä, ja Lajevski teki kumarruksen.

“Voi kuitenkin, kuinka he kumpikin ovat sääliittävän näköisiä!” ajatteli von Coren. “Ei ole heille helppoa tämä elämä.” — Minä tulen käymään Moskovassa ja Pietarissa, — sanoi hän, — olisiko jotakin, mitä olisi tarvis teille sieltä lähettää?

— Mitäpä? — virkkoi Nadeshda Feodorovna ja vaihtoi miehensä kanssa huolestuneita katseita. — Ei kai sitä liene mitään...

— Niin, ei mitään... sanoi Lajevski hieroen käsiään.

— Viekää terveisiä.

Von Coren ei tiennyt, mitä vielä olisi sopinut tai tarvinnut sanoa, vaikka sitä ennen, sisään astuessaan, oli aikonut puhua paljon hyvää, mieltä lämmittävää ja merkillistä. Hän puristi ääneti Lajevskin ja hänen vaimonsa käsiä ja lähti heidän luotaan raskain mielin.

— Millaisia ihmisiä! — puheli diakoni puoliääneen, astuessaan toisten jäljessä. — Voi, Jumala, millaisia ihmisiä! Tosiaan on Jumalan oikea käsi istuttanut tämän viinipensaan! Herra, Herra! Yksi voitti tuhannen, toinen kymmentuhatta. Nikolai Vasiljitsh, — lausui hän haltioissaan, — tietäkää, tänään te voititte ihmisvihollisista suurimman — voititte ylpeyden!

— Herjetkää, diakoni! Mitä voittajia me olemme, minä ja hän? Voittajat näyttävät kotkilta, mutta hän on surkea, saamaton, arka, kumartelea kuin kiinalainen nukke, ja minun on mieleni niin surullinen.

Takaapäin kuului askelia. Sieltä tuli Lajevski, aikoen saattaa lähtijää. Laivasillalla seisoivat palvelijat, pidellen kahta matkalaukkuja, ja hiukan loitommalla seisoivat neljä soutumiestä.

— Aika tiukka tuuli ... brr! — sanoi Samoilenko.

— Merellä lienee nyt aika myrsky — oi, oi! Et sinä nyt lähde sopivaan aikaan, Kolja.

— Minä en pelkää meritautia.

— Ei siitä puhetta... Kunpa nuo tolvanat eivät keikauttaisi sinua mereen. Olisi pitänytkin lähteä asioimiston purjeveneessä. Missä on asioimiston pursi? — huusi hän soutajille.

— Lähti jo, teidän ylhäisyytenne.

— Entä tullipursi?

— Lähti myöskin.

— Miksei siitä ilmoitettu? — vihoitteli Samoilenko.

— Tollot!

— Yhdentekevä, älä siinä kimmastu... sanoi von Coren. — Hyvästi sitten. Jumala varjelkoon teitä.

Samoilenko syleili von Corenia ja risti kolmesti hänen kasvojaan.

— Älä unhoita, Kolja... Kirjoita... Ensi keväänä odotamme.

— Hyvästi, diakoni, — sanoi von Coren, puristaen diakonin kättä. — Kiitos seurastanne ja elähyttävistä puheluistanne. Mieltikähän tutkimusretkeä.

— Herran tähden, valmis minä olen vaikka maailman äären! — nauroi diakoni. —

Jäisinkö minä pois pelistä?

Von Coren tunsi pimeässä Lajevskin ja ojensi ääneti hänelle kätensä. Soutajat seisoivat jo alhaalla, pidellen kiinni venettä, joka keikkui paaluja vasten, vaikkakin sataman sulku suojeli sitä kovalta aallokolta. Von Coren laskeutui portaita myöten, loikkasi venheeseen ja istui peräsimeen.

— Kirjoita! — huusi hänelle Samoilenko. — Pidä vaaria terveydestäsi!

“Ei kukaan tunne oikeata totuutta”, ajatteli Lajevski, nostaen päällysnuttunsa kaulusta ja työntäen kädet hihansuihin.

Vene kaarsi reippaasti laivasillan ja työntyi väljemmille vesille. Se häipyi aaltoihin, mutta solahti seuraavassa hetkessä Syväristä korkealle aallonharjalle, niin että saattoi erottaa ihmiset, vieläpä airotkin. Vene eteni kolmisen sylvä, mutta aallokko hulautti sitä pari sylvä takaisinpäin.

— Kirjoita! — huusi Samoilenko. — Saipa sinut pahahenki lähtemään tämmöisellä ilmalla!

“Niin juuri, ei kukaan tunne oikeata totuutta...” ajatteli Lajevski, luoden alakuloisen katseen rauhattomalle, synkälle merelle.

“Venettä heittelee takaisinpäin”, ajatteli hän, “se kulkee kaksi askelta eteen-, yhden taaksepäin, mutta soutajat ovat itsepintaisia, riuhtovat väsymättä airoilla eivätkä pelkää korkeita aaltoja. Vene lipuu lipumistaan eteenpäin, nyt sitä ei enää näy, kuluu puolisen tuntia, ja soutajat näkevät selvästi laivan tulet, ja tunnin kuluttua he ovat jo laivaportaiden luona. Samoin elämässäkin... Totuutta etsiessään ihmiset kulkevat kaksi askelta eteen-, yhden taaksepäin. Kärsimykset, erehdykset ja elämänkaiho heittelevät heitä takaisinpäin, mutta totuudenjano ja itsepintainen tahto ajavat heitä yhä eteenpäin. Ja kenpä tietää? Ehkä he viimein saavuttavat oikean totuuden...”

— Hyvä-ä-sti! — huusi Samoilenko.

— Ei näy eikä kuulu, — sanoi diakoni. — Onnea matkalle!

Sade alkoi rapista.